

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Diplomová práce

2021

Bc. Kristýna Pružinová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

**Zapomenutá propaganda. Analýza dokumentárního
seriálu Kronika našeho života**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Kristýna Pružinová

Studijní program: Žurnalistika

Vedoucí práce: prof. MgA. Martin Štoll, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. července 2021

Kristýna Pružinová

Bibliografický záznam

PRUŽINOVÁ, Kristýna. *Zapomenutá propaganda. Analýza dokumentárního seriálu Kronika našeho života*. Praha, 2021. 125 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce prof. MgA. Martin Štoll, Ph.D.

Rozsah práce: 273 443 znaků

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá kvalitativní analýzou vybraných dílů dokumentárního seriálu *Kronika našeho života*, jehož čtyřicet dílů bylo premiérově uvedeno na prvním kanálu Československé televize od března do června roku 1985. Kvůli značnému rozsahu všech dílů seriálu mapuje tato práce pouze deset z nich – a to o letech 1945, 1948, 1953, 1956, 1964, 1968, 1969, 1977, 1982 a 1984. Cílem analýzy je zjistit, jaké propagandistické techniky se v seriálu, který se dá považovat za největší propagandistický počin televizní publicistiky té doby, objevovaly a jak se jejich užívání v jednotlivých dílech odlišovalo. Analýza vychází z typologie devíti propagandistických technik amerického sociologa Alfreda McClung Leeho. Práce se poté zabývá i analýzou dobových periodik pro zmapování tehdejšího mediálního ohlasu v době vysílání seriálu. Konkrétně se zaměřuje na *Týdeník Československá televize* a poté tři deníky – *Rudé právo*, *Lidovou demokracii* a *Svobodné slovo*. Jako doplňující výzkumná metoda slouží také rozhovor s režisérem a scenáristou Miloslavem Kučerou, který se v minulosti analýzou *Kroniky našeho života* zabýval. Teoretická část této práce se zabývá teorií propagandy jako takové, poté specifiky audiovizuální propagandy, situací v Československé televizi v polovině 80. let a posléze mapuje okolnosti vzniku seriálu *Kronika našeho života* a také dozvuky po jeho uvedení.

Abstract

This diploma thesis focuses on the qualitative analysis of selected episodes of the documentary series *Kronika našeho života*, which is considered to be one of the greatest propaganda television works at that time of producing. Its forty episodes were originally broadcasted on the first channel of the Czechoslovak Television from April until June 1985. Due to the significant extent of all the episodes, this thesis only focuses on ten. Namely the episodes about the following years: 1945, 1948, 1953, 1956, 1964, 1968, 1969, 1977, 1982 and 1984. The objective of this thesis is to find out which propaganda techniques were used and how they differed in the selected episodes. The analysis works with nine propaganda techniques drawn out by an American sociologist Alfred McClung Lee and maps them in the selected episodes. Furthermore, in order to describe the media image of the series at the time of its broadcasting, the thesis focuses on the analysis of selected Czechoslovakian periodicals. Specifically on the weekly newspaper *Týdeník Československá televize* and three daily newspapers – *Rudé právo*, *Lidová demokracie* and *Svobodné slovo*. Moreover, the analysis is accompanied by an interview with a Czech director and screenwriter Miloslav Kučera, who studied *Kronika našeho života* in the past.

The theoretical part of the thesis firstly focuses on the theory of propaganda and the specifics of audio-visual propaganda, secondly on the situation in the Czechoslovak Television in the middle of the 80s and thirdly on the making of the series *Kronika našeho života* and its reception after broadcasting.

Klíčová slova

propaganda, komunismus, ideologie, Československo, Kronika našeho života, Československá televize, dokumentární seriál, kvalitativní analýza

Keywords

propaganda, communism, ideology, Czechoslovakia, Kronika našeho života, Czechoslovak Television, documentary series, qualitative analysis

Title/název práce

Forgotten propaganda. An analysis of the documentary series *Kronika našeho života*

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu prof. MgA. Martinu Štollovi, Ph.D., za cenné rady, podporu a dodání odvahy pro psaní diplomové práce o tomto tématu. Dále patří můj velký dík režisérovi a scenáristovi MgA. Miloslavu Kučerovi za to, kolik času mi pro potřeby této práce věnoval. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině a blízkým za veškerou podporu a trpělivost při vysokoškolském studiu.

Obsah

ÚVOD	3
1 PROPAGANDA	6
1.1 Slovníková pojetí propagandy	6
1.2 Pojetí propagandy ve 20. století.....	9
1.3 Pojetí propagandy podle Alfreda McClung Leeho.....	12
1.3.1 Alfred McClung Lee.....	13
1.3.2 Propagandistické techniky podle McClung Leeho	15
1.3.2.1 Techniky pro základní procedury	19
1.3.2.2 Využití zastřešujících slov	20
1.3.2.3 Techniky identifikace	20
1.4 Audiovizuální propaganda v dokumentaristice.....	22
1.4.1 Propagandistická dokumentaristika v komunistickém Československu	24
2 ČESKOSLOVENSKÁ TELEVIZE ZA NORMALIZACE	28
2.1 Role ČST za normalizace	29
2.2 Program ČST v 70. a 80. letech	32
3 DOKUMENTÁRNÍ SERIÁL KRONIKA NAŠEHO ŽIVOTA	36
3.1 Vznik a tvůrčí štáb.....	36
3.1.1 Uvedení v ČST	38
3.2 Dobový ohlas v tisku.....	39
3.2.1 Týdeník Československá televize.....	41
3.2.2 Vybrané deníky.....	45
3.3 Dozvuky Kroniky našeho života.....	48
4 METODA ZPRACOVÁNÍ	51
4.1 Kvalitativní analýza.....	51
4.1.1 Kvalitativní analýza dokumentů	52
4.2 Výzkumný vzorek.....	54
4.2.1 Rok 1945.....	54
4.2.2 Rok 1948.....	55
4.2.3 Rok 1953.....	57
4.2.4 Rok 1956.....	58
4.2.5 Rok 1964.....	60
4.2.6 Rok 1968.....	61
4.2.7 Rok 1969.....	63
4.2.8 Rok 1977.....	64
4.2.9 Rok 1982.....	65
4.2.10 Rok 1984.....	67

5	VÝSLEDKY ANALÝZY.....	68
5.1	Techniky pro základní procedury.....	68
5.1.1	Výběr tématu	68
5.1.2	Výroba případu	71
5.1.2.1	Rétorika.....	71
5.1.2.2	Absence argumentů	73
5.1.2.3	Záměrné uspořádání událostí.....	74
5.1.2.4	Vizuální stránka.....	77
5.1.2.5	Hudba.....	79
5.1.3	Zjednodušení.....	80
5.2	Využití zastřešujících slov.....	81
5.2.1	Nálepkování	81
5.2.1.1	Země Západu	82
5.2.1.2	Domácí opozice	83
5.2.1.3	Události, ideové směry	85
5.2.2	Pozlátko	86
5.2.2.1	Sovětský svaz.....	86
5.2.2.2	Podporovatelé KSC, pracující lid	87
5.2.2.3	Události, ideové směry a výrobky	87
5.3	Techniky identifikace	88
5.3.1	Transfer.....	88
5.3.2	Doklad.....	89
5.3.3	Normální lidé	92
5.3.4	Jít s dobou.....	94
6	VYHODNOCENÍ.....	97
6.1	Využívané techniky.....	97
6.2	Porovnání let	99
	ZÁVĚR	101
	SUMMARY	103
	POUŽITÁ LITERATURA	105
	SEZNAM PŘÍLOH	111

Úvod

Československá televize v roce 1985 premiérově uvedla jeden z největších propagandistických počinů televizní publicistiky té doby – čtyřicetidílný dokumentární cyklus *Kronika našeho života*. Po více než tři měsíce vysílání ho provázely obdivné ohlasy v dobovém stranickém tisku. Zpráva o slavnostním uvedení *Kroniky našeho života* na televizní obrazovky se dostala i na titulní stranu *Rudého práva*. Celý čtyřicetidílný cyklus, který tendenčně rok po roce vyprávěl o historii Československa od roku 1945 do roku 1984, se ale dočkal jen jedné reprízy, hned v následujícím roce. Poté se do roku 1989 na televizní obrazovky dostaly už jen tři jednotlivé díly ku příležitosti výročí tzv. Vítězného února a vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Osudnou se celému seriálu pravděpodobně stala výměna na postu generálního tajemníka ÚV KSSS v roce 1985 a s tím i postupné uvolňování poměrů ve společnosti. *Kronika našeho života* tak po svém uvedení upadla v úplné zapomnění.

Téměř žádné pozornosti se tomuto seriálu nedostalo nejen na televizních obrazovkách, ale ani na poli akademickém. Ačkoliv by se v hrané seriálové tvorbě dala *Kronika našeho života* přirovnat ke slavným a mnohokrát analyzovaným *Třiceti případům majora Zemana*, nesoustředila se na ni téměř žádná badatelská pozornost. Jedinou nalezenou studii, která mapuje okolnosti vzniku tohoto seriálu, je příspěvek režiséra a scenáristy Miloslava Kučery v sérii publikací Petra Kopala *Film a dějiny*. Na detailnější popis či obsahové charakteristiky *Kroniky našeho života* se v ní Kučera ale už nezaměřuje.

Cílem této diplomové práce je proto zjistit, jaké propagandistické techniky se ve vybraných dílech dokumentárního seriálu *Kronika našeho života* objevovaly. Pro analýzu budu vycházet z typologie propagandistických technik amerického sociologa Alfreda McClung Leeho. Ten v roce 1952 v publikaci *How to Understand Propaganda* stanovil devět základních technik, které se nejčastěji objevují v propagandistickém působení.

Jako výzkumný vzorek jsem si kvůli značnému rozsahu všech čtyřiceti dílů, kdy každý z nich zobrazuje jeden rok historie Československa, vybrala na základě několika kritérií pouze deset dílů. Analyzovat budu pro dodržení kontinuity první a poslední díl (tj. díly o letech 1945 a 1984) a posléze díly o letech s významnými dějinnými událostmi (tj. roky 1948, 1953, 1956, 1968, 1969 a 1977). V roce 1948 považuji za významnou událost tzv. Vítězný únor a následný komunistický převrat v Československu. Rok 1953 jsem si vybrala kvůli úmrtí dvou významných postav komunistické historie – a to Josifa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda. V roce 1956 považuji za významnou událost

maďarské povstání. Roky 1968 a 1969 jsem si zvolila kvůli událostem pražského jara a následnému nástupu normalizace v Československu. V roce 1977 zase považuji za významnou událost založení Charty 77. Pro doplnění kontextu ještě přidám další dva náhodně vybrané díly o letech 1964 a 1982. Společně s tím využiji dobový tisk pro zmapování mediálního ohlasu seriálu v době jeho vysílání. Vzhledem k povaze analyzovaného materiálu jsem si jako klíčové periodikum vybrala *Týdeník Československá televize*. V něm zmapuji období jak premiérového, tak i reprízovaného vysílání. Pro zjištění mediálního ohlasu v celostátních denících zanalyzuji pouze období premiérového uvedení ve třech periodikách – *Rudém právu*, *Svobodném slově* a *Lidové demokracii*.

Analýzu provedu metodou kvalitativního výzkumu dokumentů podle typologie kvalitativních přístupů českého sociologa Jana Hendla. Pro stanovení výzkumných otázek se opřu o typologii zmíněného sociologa Alfreda McClung Leeho. Podle jeho tří základních kategorií propagandistických technik jsem si stanovila první tři výzkumné otázky: *Jaké „techniky pro základní procedury“ při interpretaci dějinných událostí dokument využíval? Jaká využíval „zastřešující slova“? a Jaké využíval „techniky identifikace“?* Pro ucelené výsledky jsem si následně zvolila ještě dvě doplňující otázky ve znění: *Která ze tří základních skupin propagandistických technik v dokumentu dominovala? a Jak se užívání propagandistických technik v analyzovaných letech lišilo?* Mým cílem bude prostřednictvím analýzy na stanovené otázky odpovědět a v závěru vyhodnotit jejich výsledky. Jako doplňující výzkumnou metodu také zařadím rozhovor s již zmíněným Miloslavem Kučerou o jeho zjištěních o analyzovaném seriálu.

Diplomová práce se skládá ze dvou základních celků – teoretického a praktického. Teoretickou část tvoří několik kapitol. První z nich se zabývá teorií propagandy. Nejprve se zaměřuje na obecné slovníkové definice a poté na nejznámější teoretiky 20. století zabývající se propagandou. Následně se v této kapitole detailněji zabývám propagandou v pojetí amerického sociologa Alfreda McClung Leeho a rozebírám jeho typologii propagandistických technik, které jsou klíčové pro analytickou část. Poslední část této kapitoly se vzhledem k povaze analyzovaného materiálu zabývá specifiky audiovizuální propagandy v dokumentaristice. Další kapitola pojednává pro doplnění kontextu o situaci v Československé televizi v polovině 80. let – zmiňuje například nejznámější pořady či podmínky tehdejšího fungování sdělovacích prostředků. Třetí kapitola se zabývá samotným seriálem *Kronika našeho života*. Popisuje jeho vznik, autory, okolnosti vysílání, dobový ohlas v tisku a následně i dozvuky jeho uvedení. Po teoretickém východisku pro kvalitativní analýzu a popisu obsahů analyzovaných dílů následuje samotná praktická část.

Po analýze jednotlivých technik je zařazeno shrnutí a zodpovězení výzkumných otázek. Práce také obsahuje obrazovou a z části i textovou přílohu.

Od odevzdané teze této diplomové práce jsem se téměř neodchýlila. Strukturu práce zadanou v tezi jsem dodržela, jen jsem některé kapitoly v teoretické části po důkladnější rešerši rozšířila. Dvě knihy a některé závěrečné práce z teze jsem posléze vůbec nevyužila, protože se nakonec ukázaly pro téma této diplomové práce jako nepřínosné. Oproti tezi jsem pouze přidala další výzkumné období pro analýzu dobového ohlasu v periodiku *Týdeník Československá televize* a upravila znění výzkumných otázek.

Kvůli protiepidemickým opatřením proti šíření viru SARS-CoV-2 mi po celou dobu psaní diplomové práce bohužel nebyl ani přes opakované žádosti umožněn vstup do badatelen České televize, kde se nachází digitalizované díly *Kroniky našeho života* a některé dochované archiválie z tvorby tohoto seriálu. V důsledku toho jsem byla nucena si deset analyzovaných dílů od České televize zakoupit a dobové písemnosti zkoumat pouze zprostředkovaně od Miloslava Kučery, který měl některé z nich okopírované z doby jejich zkoumání před čtyřmi lety. Kvůli nemožnosti vstupu do badatelen jsem tak bohužel nebyla schopná sama zjistit více informací o dochovaných archiváliích. Věřím, že ani přesto nebyla zjištění ohledně obsahových charakteristik seriálu významně poznamenána.

1 Propaganda

Pojem propaganda získal v průběhu 20. století v důsledku dvou světových válek a jeho zneužití nacistickým a komunistickým režimem především negativní konotace. Propaganda často bývá spojována s pojmy jako lež nebo manipulace a přisuzována výlučně působení totalitních režimů. V důsledku toho bývá dnes chápána pouze jako něco, co manipuluje našimi myšlenkami a čemu bychom se měli vyhýbat za každou cenu.¹ Podle amerického profesora politologie Richarda Taylora kvůli těmto konotacím propaganda přestává být použitelným pojmem a pro jeho akademické využití je nutné, aby se tohoto zabarvení zbavil.²

Spektrum možných výkladů propagandy dramaticky vzrostlo zejména od konce první světové války, kdy se tento pojem stal v důsledku rozmachu masových médií a propagandistické praxe předmětem výzkumu sociálních věd. Teorií propagandy se tehdy začali intenzivně zabývat teoretici z oblasti psychologie, sociologie, politologie nebo mediálních studií. V důsledku toho existuje v současné akademické praxi nespočet výkladů propagandy, které mnohdy odrážejí dobu, v níž byly vytvořeny.

Pro účely této diplomové práce tedy pouze stručně shrnu, jak propagandu vymezují soudobé výkladové slovníky, které nabízejí nejobecnější definice, a poté, jak ji vymezovali významní teoretici v průběhu 20. století včetně amerického sociologa Alfreda McClung Leehe, jehož typologii využiji při samotné analýze. Na konci této kapitoly se také zaměřím na specifika audiovizuální propagandy v dokumentaristice včetně jejich konkrétních příkladů v komunistickém Československu.

1.1 Slovníková pojetí propagandy

Slovo propaganda je odvozené od názvu protireformační organizace *Sacra congregatio de propaganda fide* (Svatá kongregace pro šíření víry), kterou v roce 1597 založil papež Klement VIII.³ Od 16. století se pojmem propaganda zkráceně označovala pouze zmíněná organizace. Až v průběhu 18. a 19. století se pojem rozšířil pro označení jakékoliv organizace, která se zabývá šířením politicky relevantních myšlenek a ideologií.

¹ CULL, Nicholas John, David CULBERT a David WELCH. *Propaganda and mass persuasion: a historical encyclopedia, 1500 to the present*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003, s. XV.

² TAYLOR, Richard. *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*. Praha: Academia, 2016. Šťastné zítřky, s. 19.

³ LINHART, Jiří. Propaganda. In: *Velký sociologický slovník* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda>

Slovo původně pochází z latinského *prōpāganda*, které v překladu znamená „šíření“, a původem se jedná o gerundium slovesa *prōpāgāre* s významem „rozšiřovat“.⁴

Širší pojetí propagandy nabízí například *Český etymologický slovník* z roku 2012 – podle něj je propaganda „veřejné šíření názorů s cílem získat masy“⁵. Obdobnou definici nabízí i *Slovník spisovné češtiny* z roku 2011, podle něhož se jedná o „veřejné šíření, objasňování, doporučování nějakých myšlenek, názorů ap. s cílem získat přívržence“⁶. *Velký sociologický slovník* už nabízí užší vymezení propagandy s přihlédnutím k jejímu politickému působení a záměrnosti. Propagandu chápe především ve smyslu „záměrného, institucionalizovaného šíření politicky zaměřených idejí, postupů, celých ideologií, politických doktrín a teorií širší nebo užší veřejnosti, jejich tendenční vysvětlování a modifikace do podoby přizpůsobené aktuální situaci“⁷. V tomto chápání má propaganda plnit pět základních sociálních funkcí – informovat o nejaktuálnějších jevech s politickým a ideologickým obsahem a interpretovat je v duchu příslušné ideologie a politické linie, mobilizovat masy k podpoře této linie, šířit základní ideologické hodnoty, vytvářet obecná schémata reakcí na společenské jevy a v neposlední řadě paralyzovat a rozrušovat cizí ideologická schémata a zastrašovat odpůrce.⁸

Další definici, poplatnou tehdejší době, s ještě větším důrazem na ideologickou funkci propagandy nabízí například československý *Slovník propagace A–Z* z roku 1983, v jehož úvodu autoři považují propagaci za jeden z tehdejších nástrojů ideově výchovného typu. Propagandu autoři popisují jako třídně podmíněný jev a podle nich se jedná o „zaujaté, stranické a cílevědomé šíření ideologických a politických podnětů informativní, regulativní a do jisté míry i stimulativní povahy, jehož smyslem je dosáhnout toho, aby příjemce podnětu jednal ve shodě se zájmem iniciátora podnětu, jímž je společenská třída, politická strana a jejich instituce“⁹.

Z hlediska ukotvení pojmosloví souvisejícího (a často zaměňovaného) s propagandou je nutné si vymezit také pojmy jako propagace, agitace a ideologie. Zjednodušeně řečeno, propaganda je zvláštním případem propagace. Pod pojmem propagace se rozumí „šíření

⁴ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 3. vydání. Praha: Leda, 2015, s. 505.

⁵ Tamtéž.

⁶ Propaganda. In: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, 2011 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z:

<https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=propaganda&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

⁷ LINHART, Jiří. Propaganda. In: *Velký sociologický slovník* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda>

⁸ Tamtéž.

⁹ PAVLŮ, Dušan. *Slovník propagace*. Praha: Merkur, 1983, s. 152.

*jakýchkoli, tedy i skupinovými zájmy nepodmíněných idejí, znalostí, dovedností*¹⁰. Na rozdíl od propagace (a také reklamy) má propaganda zpravidla širší cíle. Často jde v jejím rámci o změnu světového názoru a celkově o vytvoření celospolečenské shody s cíli příslušné strany, instituce, hnutí nebo státu, které o tyto cíle usilují. Oproti tomu propagace (a také reklama) si kladou úžeji zaměřené cíle – jde jim například o změnu postojů nebo chování v menším okruhu lidí.¹¹ S tím souvisí i vymezení zmíněného teoretika Richarda Taylora, jenž se zabýval především filmovou propagandou, který říká, že zatímco propagace je čin, propaganda už je činnost.¹² Propaganda je také častěji součástí společenských konfliktů a v důsledku toho mívá bojovnější ráz než propagace. Souhrnně řečeno: propaganda zpravidla šíří ideovější obsah, kdežto propagace naopak obsah neutrálnější. Tento rozdíl je zřejmý například i z definice obou pojmů v již citovaném *Slovníku spisovné češtiny*. Propagace v něm získává několik rovin významu od propagování „moderního umění, spořivosti, sportu“ přes „šíření nemoci, postup chorobného ložiska“ až po propagaci kvasinek a „jejich rozmnožování pro další zpracování“.¹³

Od druhého zmíněného pojmu čili agitace se propaganda zase odlišuje tím, že je dlouhodobějšího rázu a je koncepční. Pod pojmem agitace se obecně rozumí „*šíření poměrně malého počtu jednoduchých myšlenek názornou a emocionálně působivou formou mezi nejširší masy*“¹⁴. Na rozdíl od propagandy funguje transparentně a netají se tím, že usiluje o získání lidí na svou stranu. Cílem agitace je někoho přesvědčit, a ne ovlivnit.¹⁵

Se studiem propagandy se také velmi úzce váže pojem ideologie. Jednou z nejobecnějších definic je, že se jedná o „*uspořádaný soubor vzájemně provázaných názorů, představ, hodnot či postojů*“¹⁶. Jak již bylo zmíněno na začátku této kapitoly, propaganda se zjednodušeně řečeno zabývá šířením nějakého obsahu, který jí dodává právě ideologie společně s mýty, tradicemi nebo jinak formulovanými cíli daného režimu.¹⁷ Zatímco pro ideologii je „*klíčovou ambicí dosáhnout dokonalé, systematické organizovanosti obrazu*

¹⁰ STEINER, Hanuš. Propaganda. In: *Malý sociologický slovník* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1970 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda_(MSgS))

¹¹ LINHART, Jiří. Propaganda. In: *Velký sociologický slovník* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda>

¹² TAYLOR, Richard. *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*. Praha: Academia, 2016. Šťastné zítřky, s. 20.

¹³ Propagace. In: *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, 2011 [cit. 2021-05-29].

Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=propagace&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

¹⁴ STEINER, Hanuš. Propaganda. In: *Malý sociologický slovník* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1970 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda_(MSgS))

¹⁵ VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011, s. 17.

¹⁶ BÍLEK, Petr A. Propaganda jakožto opuštěný pojem v kulturním prostoru. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 20.

¹⁷ AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 19.

světa, který nabízí, pro propagandu je klíčovou ambicí schopnost ovládnout samotné komunikační dění – nejde tedy o ‚dokonalý‘ obraz, ale o dokonale zacílenou a efektivní komunikaci, která reflektuje okolnosti komunikační situace i kontextovou pozici adresáta“¹⁸. V rámci propagandy jde především o ovládnutí informačního dění a dosažení toho, aby ideologie byla přijímána tak, jak propagandisté zamýšleli. K tomu si často vybírají jeden konkrétní prvek, rys nebo hodnotu ideologie, které zdůrazňují, přetvářejí do žádoucí podoby a zbavují je provázanosti s ostatními rysy. Tím u společnosti usilují o změnu pohledu na svět ve jménu dané ideologie.¹⁹

1.2 Pojetí propagandy ve 20. století

Z doby po první světové válce²⁰ bych chtěla zmínit dva významné americké teoretiky, kteří se teorií propagandy zabývali – politologa a teoretika komunikace Harolda Lasswella a teoretika Edwarda Bernayse.

Lasswell ve své stati *The Theory of Political Propaganda* z roku 1927 charakterizuje propagandu jako nástroj k „ovlivňování kolektivního mínění prostřednictvím manipulace se symboly“²¹. Právě na symboly, které propagandisté využívají, dával velký důraz. Nepovažoval za ně jen určité objekty, ale vše, čím lidé běžně vyjadřují svoje postoje – čili i zvednuté obočí, zařatou pěst, pronikavý hlas nebo jízlivé fráze. Propagandisté podle něj usilují o to, aby mezi veřejností rozšířili takové názory, které chtějí sami propagovat, a na druhé straně se snaží zamezovat všem ostatním názorům, které pro ně nejsou příhodné.²² Významný rozvoj propagandy v moderním světě přisuzoval ve velké míře rapidnímu příchodu technologických změn. V důsledku toho se podle Lasswella spojení mezi vládou a ovládanými zrychlilo a zjednodušilo. I proto lze už v dnešní době většiny cílů, kterých se v minulosti dalo dosáhnout pouze násilím a zastrahováním, docílit „jen“ argumentací a přesvědčováním.²³

¹⁸ BÍLEK, Petr A. Propaganda jakožto opuštěný pojem v kulturním prostoru. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 21.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ První světová válka je považována za událost, při níž poprvé došlo k masivní systematické propagandě cílené na veřejnost a která položila základy pro rozvoj propagandy a reklamy v masové společnosti 20. století.

CULL, Nicholas John, David CULBERT a David WELCH. *Propaganda and mass persuasion: a historical encyclopedia, 1500 to the present*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003, s. 440.

²¹ V originálním znění: „*The management of collective attitudes by the manipulation of significant symbols.*“

LASSWELL, Harold Dwight. *The Theory of Political Propaganda*. *The American Political Science Review*. 1927, **21**(3), s. 627.

²² Tamtéž, s. 630.

²³ Tamtéž, s. 631.

Bernays, který je považován za otce pojmu public relations a zakladatele moderní reklamy²⁴, se zabýval propagandou v jiném pojetí než Lasswell. V publikaci *Propaganda* z roku 1928, která se později stala inspirací pro nacistickou propagandu, uváděl na rozdíl od Lasswella spíše mechanismy k manipulaci veřejného mínění a nezabýval se fungováním propagandy v minulosti. Propagandu vnímal spíše jako „globální politickou kampaň, produkovanou zasvěcenými týmy propagandistů“²⁵. Pokud podle něj kdokoliv porozumí motivům skupinového vědomí, může pak ovládat masy lidí, aniž by si to samy uvědomovaly. Podle Bernayse je vědomá manipulace názorů masové společnosti důležitým elementem i demokratické společnosti.²⁶ Upozorňoval také na stádovité chování společnosti a kolektivní působení propagandy – ta podle něj zbavuje jedince jeho vlastního vztahu ke světu a naopak svou činností vytváří skupiny, kterým dává důvod zůstat pospolu. Už tehdy upozorňoval na to, že pojem propaganda nese především negativní konotace.²⁷

Bezprostředně před druhou světovou válkou a následně i krátce po ní se propagandou zabývali američtí teoretikové v rámci Institutu pro analýzu propagandy (angl. The Institute for Propaganda Analysis). Mezi jeho čelné představitele patřil například profesor psychologie Leonard W. Doob, docent pedagogiky Clyde R. Miller nebo sociolog a teoretik komunikace Alfred McClung Lee.²⁸

Poté se v 60. letech věnoval teorii propagandy i francouzský sociolog a filozof Jacques Ellul. Ve své knize *Propaganda: The formation of Men's Attitude* z roku 1965 upozorňoval na vzrůstající množství definic propagandy, které se od doby statí Harolda Lasswella začaly objevovat. Ellul tento přístup odmítá a sám se svou vlastní definicí nepřichází – jeho cílem je spíše analyzovat jednotlivé charakteristiky propagandy jako existujícího sociologického fenoménu. V tehdejší společnosti by se podle něj neměla propaganda chápat stejně jako před sto lety – cílem moderní propagandy už není měnit a ovlivňovat názory, ale především vybízet k aktivitě a účasti co největšího množství lidí.²⁹ Ellul se také zaměřil i na psychologické dopady propagandy. Podle něj nezůstane nikdo, kdo je vystaven jejímu působení, z psychologického hlediska nedotčený nebo nepoškozený: „[Propagandou] jsou ovlivňovány nejen názory a postoje, ale společně s tím také mentální

²⁴ Někdy se Bernaysovi přezdívalo i jako „otec překrucování“. Sám si založil PR firmu a později si ho začali najímat lidé pracující pro politiky, kterým šlo i o ideové působení na masy. VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011, s. 45.

²⁵ BÍLEK, Petr A. Propaganda jakožto opuštěný pojem v kulturním prostoru. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 28.

²⁶ BERNAYS, Edward L. *Propaganda*. New York: Liveright, 1928, s. 9–11.

²⁷ Tamtéž, s. 20.

²⁸ Vzhledem k tomu, že jejich pojetí propagandy mi poslouží k analytické části této práce, budu se publikacím Institutu pro analýzu propagandy věnovat v další podkapitole.

²⁹ ELLUL, Jacques. *Propaganda: the formation of men's attitudes*. New York: Vintage Books, 1965, s. 25–26.

a emoční struktury. Efekty propagandy nejsou jen vnější, způsobuje mnohem hlubší změny.³⁰ Ellul se také, podobně jako Bernays a mnozí jiní teoretikové, vymezoval proti jednostrannému pojetí propagandy, kdy na jedné straně (například v rukou socialismu) je považována za „dobrou“ a na druhé straně (například v rukou fašistů) za „špatnou“. Zdůrazňuje, že ve své době ve všech třech největších blocích užívajících propagandu (čili v Číně, Sovětském svazu i Spojených státech amerických) byly využívány ty samé techniky a principy s cílem ovlivňovat masy.³¹ Ellul, podobně jako Lasswell, taktéž zdůrazňoval, že rozvoj propagandy v tehdejší světě umocňuje technologický pokrok a při jejím studiu je klíčové ji zasadit do kontextu rozvíjející se technologické společnosti.

Od 80. let se teorií propagandy v pojetí, že se jedná o typ mezilidské komunikace³², zabývali například američtí teoretikové Garth S. Jowett a Victoria O'Donellová. Ti nabízejí definici propagandy, ve které považují za její klíčový rys komunikační hledisko: „*Propaganda je záměrný, systematický pokus tvarovat vnímání, manipulovat s vědomím a řídit chování za účelem ohlasu, který odpovídá touženému záměru propagandisty.*“³³ Pod slovem „záměrný“ rozumí to, že propaganda je pečlivě vymyšlena dopředu, aby obsahovala co nejúčinnější strategii k propagaci ideologie. „Systematickou“ je propaganda v tom smyslu, že vlády či korporace zakládají často oddělení/agentury za účelem šíření propagandy. Z hlediska „tvarování vnímání“ propaganda využívá jazyk nebo obraz – tzn. slogany, plakáty, symboly, architekturu atp. Propaganda poté využívá „manipulace s vědomím“ tak, že formuje to, v co bude společnost věřit. V neposlední řadě chce propagandista dosáhnout určitého „ohlasu“, který odpovídá jeho cíli.³⁴ Právě zahrnutím systematickosti autoři poukazují na jeden z klíčových rysů propagandy, a sice to, že není jen projevem individuální komunikace mezi osobami, ale je naopak institucionální povahy.

Jowett a O'Donellová také zmiňují jedno z nejzákladnějších dělení propagandy na základě využívání zdrojů a jejich správnosti – propaganda bílá, šedá a černá. Bílá propaganda přichází podle nich z ověřeného nebo jinak zjištělého zdroje. Informace, které přenáší, jsou povětšinou správné – jen jsou podávány v takovém smyslu, že názory propagandisty

³⁰ ELLUL, Jacques. *Propaganda: the formation of men's attitudes*. New York: Vintage Books, 1965, s. 161.

³¹ Tamtéž, s. XIV.

³² Jowett a O'Donellová na začátku knihy vymezují mnohovrstevnatost tohoto pojmu v různých sociálních vědách. Jako příklad uvádějí pojetí propagandy v politických vědách, které v jejím rámci analyzují ideologie těch, kteří ji vykonávají, a zkoumají dopady veřejného mínění. V sociologii podle nich v rámci propagandy zkoumají společenské změny a kontrapropagandu, která se objevuje u opozičních skupin. Poté zmiňují například žurnalistiku, kde se pod propagandou rozumí především to, jak média překrucují informace, jaké aspekty zdůrazňují, koho ukazují v pozitivním světle apod. JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015], s. 1–2.

³³ V originálu: „*Propaganda is the deliberate, systematic attempt to shape perceptions, manipulate cognitions, and direct behavior to achieve a response that furthers the desired intent of the propagandist.*“ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015], s. 17.

³⁴ Tamtéž, s. 7–15.

jsou jediné dobré. Za bílou propagandu autoři označují například i národní oslavy, které bývají velmi patriotické, jako například Den díkuvzdání v USA.³⁵ V rámci černé propagandy je zdroj naopak skrytý nebo přisuzovaný falešné autoritě a roznáší různé lži a výmysly. Ze strany propagandisty se mnohdy jedná o velkou lež, která bývá velmi kreativní.³⁶ Šedá propaganda je zjednodušeně řečeno „něco mezi“ černou a bílou propagandou. Zdroj může, anebo nemusí být správně určený a správnost informací je zpravidla nejistá. Šedá propaganda je podle autorů velmi častá a mnohdy se používá k zesměšnění nepřítele.³⁷

Z výše uvedených definic, které tvoří pouze zlomek toho, co se dá pod pojmem propaganda chápat, by se dalo vyvodit několik společných znaků propagandy. Jak už vyplývá z původu tohoto slova, vždy se jedná o jakési rozšiřování informací či působení určitého jedince / skupiny lidí na zvolené publikum. V definicích se dá také vyzorovat znak záměrnosti – propagandistické působení má nějaký cíl, něčeho chce dosáhnout, propagandista chce nějakým způsobem někoho ovlivnit, a to ať už bude, či nebude ve svých snahách efektivní.³⁸ K tomu, aby propagandista dosáhl svých cílů, také využívá různých prostředků, kterých se v definicích objevuje značné množství – přes psychologické působení na publikum a využívání jazyka až po tvorbu různých symbolů. Významní teoretikové se také vymezují proti jednostrannému chápání propagandy, jen jako dobré, respektive špatné, a také moderní propagandu považují za důsledek technologického rozvoje společnosti v minulých dvou stoletích.

1.3 Pojetí propagandy podle Alfreda McClung Leeho

V následujících podkapitolách se zaměřím na činnost již zmíněného Institutu pro analýzu propagandy ve 30. a 40. letech 20. století v USA. Zmíním především akademické působení jednoho ze členů tohoto institutu, a to teoretika Alfreda McClung Leeho, podle jehož typologie propagandistických technik budu postupovat v analytické části této práci.

³⁵ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015], s. 20–21.

³⁶ Tamtéž, s. 21.

³⁷ Tamtéž, s. 24.

³⁸ Například Richard Taylor uvádí, že pro definici propagandy není její úspěch, resp. neúspěch relevantní. A to i především kvůli tomu, že je v podstatě nemožné změřit její účinky. TAYLOR, Richard. *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*. Praha: Academia, 2016. Šťastné zítřky, s. 25–26.

1.3.1 Alfred McClung Lee

Americký sociolog Alfred McClung Lee se narodil v roce 1906 v Pensylvánii. Po studiu na Pittsburské univerzitě a získání doktorátu na Yaleově univerzitě zahájil více než padesát let dlouhou kariéru zasvěcenou studiu sociologie, komunikace, propagandy a rasové diskriminace. V raných letech svého působení vyučoval na univerzitách v Kansasu nebo Detroitu. Většinu své autorské činnosti ale zasvětil Městské univerzitě v New Yorku, kde působil od roku 1941 až od roku 1971 na Brooklyn College. Po jeho odchodu mu univerzita udělila titul emeritního profesora. Poté až do své smrti v roce 1992 působil na Drewské univerzitě v New Jersey.³⁹ Během svého života byl také aktivním členem mnoha sociologických, žurnalistických i humanitárních organizací. Mezi nejvýznamnější působiště například patřila pozice ředitele Centra pro sociologický výzkum UNESCO, kterou zastával na konci 50. let, nebo pozice prezidenta Americké sociologické asociace v letech 1976 až 1977.

McClung Lee sociologii pojímal podle svých vlastních slov jako „službu lidstvu“ – jejím posláním mělo být studium toho, jakým způsobem se mohou lidé chránit před manipulací ze strany mocných.⁴⁰ Zabýval se proto pojmy jako svoboda, autonomie, otroctví nebo utlačování. Sám se nazýval existenciálním humanistou – věřil, že studiem těchto fenoménů může pomoci lidem k větší autonomii a svobodě.⁴¹ Zájem o zmíněná témata, ovlivněný atmosférou meziválečných let a posléze příchodem druhé světové války, vyústil v několik publikací zabývajících se právě technikami propagandy. Společně s tím studoval i vliv médií na společnost a prostředky omezující jejich svobodu. Podle McClungových slov byly jeho knihy „*snahou o větší svobodu tisku, výraznější povědomí veřejnosti o komunikačních procesech a větší rasovou i náboženskou rovnoprávnost*“⁴².

Hned za svou první akademickou publikaci *The Daily Newspaper in America: The Evolution of a Social Instrument* (1937), zabývajících se charakterem amerických deníků, získal ocenění od Společnosti profesionálních novinářů.⁴³ Posléze se od přelomu 40. let přesunul ke studiu propagandy. Je autorem či spoluautorem knih *The Fine Art of*

³⁹ Alfred McClung Lee. *American Sociological Organization* [online]. [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://www.asanet.org/about/governance-and-leadership/council/presidents/alfred-mcclung-lee>

⁴⁰ MCCLUNG LEE, Alfred. *Sociology for Whom?*. *American Sociological Review* [online]. 1976, **41**(6), 925-936 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z:

[https://www.asanet.org/sites/default/files/savvy/images/asa/docs/pdf/1976%20Presidential%20Address%20\(Alfred%20Lee\).pdf](https://www.asanet.org/sites/default/files/savvy/images/asa/docs/pdf/1976%20Presidential%20Address%20(Alfred%20Lee).pdf)

⁴¹ MCCLUNG LEE, Alfred. *Toward Humanist Sociology*. New Jersey: Prentice-Hall, 1973. ISBN 0139257764.

⁴² Alfred McClung Lee. *American Sociological Organization* [online]. [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://www.asanet.org/about/governance-and-leadership/council/presidents/alfred-mcclung-lee>

⁴³ LEE, A. D. Alfred McClung Lee Dies at 85; Professor Was Noted Sociologist. *The New York Times* [online]. [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1992/05/21/nyregion/alfred-mcclung-lee-dies-at-85-professor-was-noted-sociologist.html>

Propaganda: A study of Father Coughlin's speeches (1939), *The Analysis of Propaganda* (1945) nebo *How to Understand Propaganda* (1952). Svou pozdější tvorbu od poloviny 50. let McClung Lee věnoval především studiu rasové a náboženské diskriminace.

První dílo zabývající se studiem propagandy *The Fine Art of Propaganda: A study of Father Coughlin's speeches* (1939) vydal McClung Lee z pozice člena Institutu pro analýzu propagandy působícího v USA v letech 1937 až 1941. Institut vznikl v reakci na tehdy převládající obavy ze sílící propagandy v americké společnosti. Mnoho teoretiků znepokojovalo, že veřejnost až příliš snadno podléhá stále se zvyšujícímu působení jak zahraniční, tak i domácí propagandy.⁴⁴ Institut založil Clyde R. Miller, docent pedagogiky na Kolumbijské univerzitě, jako mezioborovou univerzitní síť amerických spisovatelů, psychologů, historiků, ekonomů a sociologů. Miller se se svými kolegy obával, že opětovné působení propagandy a smyšlené příběhy o zvěrstvech na frontách budou tím, co USA opět podnítl ke vstupu do války. K založení institutu ho inspirovala mimo jiné i akademická reflexe propagandy za první světové války od zmíněného Harolda Lasswella.⁴⁵

Cílem institutu bylo především vzdělávat občany v tom, jaké techniky propaganda využívá, aby ji mohli lépe odhalovat a chránit se před ní. Teoretici se neobávali jen válečné propagandy, ale také extremistické (např. Ku-klux-klan), politické (např. komunistické) nebo reklamní. Všechny takové aktivity mohly podle nich být hrozbou pro demokracii.⁴⁶ Tento přístup zaměřený na vzdělávání široké veřejnosti byl blízký právě i McClung Leemu, který se posléze stal výkonným ředitelem institutu.⁴⁷

V rámci vzdělávací činnosti vydával institut měsíční bulletin *Propaganda Analysis*, v němž akademici v čele s McClung Leem rozebírali pro širokou veřejnost různé přesvědčovací reklamní či politické kampaně, nabízeli tipy na četbu nebo předkládali konkrétní typy propagandistických technik. V reakci na to McClung Lee vypracoval sedm základních propagandistických technik, které shrnul v již zmíněné publikaci *The Fine Art of Propaganda: A study of Father Coughlin's speeches* (1939). Na jejich základě poté členové institutu analyzovali například působení představitelů německého fašismu a výsledky analýz publikovali ve svém bulletinu.

⁴⁴ SPROULE, J. Michael. The institute for propaganda analysis: Public education in argumentation, 1937–1942. *Conference Proceedings -- National Communication Association/American Forensic Association (Alta Conference on Argumentation)* [online]. 1983, 486-493 [cit. 2021-03-12].

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015], s. 257.

⁴⁷ SPROULE, J. Michael. The institute for propaganda analysis: Public education in argumentation, 1937–1942. *Conference Proceedings -- National Communication Association/American Forensic Association (Alta Conference on Argumentation)* [online]. 1983, 486-493 [cit. 2021-03-12].

Institut přerušil své aktivity v říjnu roku 1941 před tím, než USA vstoupily do války. Podle jeho zakladatelů by jejich analýzy propagandistických technik mohly být během válečného nouzového stavu špatně pochopeny a také využity k nežádoucím účelům opozičních sil.⁴⁸ Po skončení druhé světové války institut na svou činnost v plné míře nenavázal. Mnozí akademici se začali věnovat své vlastní publikační činnosti, někteří z nich dokonce zpětně aktivity institutu kritizovali kvůli tomu, že nebyly dostatečně založené na empiricky zjištěných datech a nadále už nemají v sociální vědě místo.⁴⁹ Jak zdůrazňuje i americký teoretik J. Michael Sproule, v poválečných letech se v akademickém světě kladl důraz především na objevování všeho kvantitativního, teoretického a nehodnotícího. I proto nebyl o pokračování institutu takový zájem, protože jeho zkoumání bylo přesně opačné – spíše kvalitativní, aplikované a hodnotící.⁵⁰

Nicméně McClung Lee názor některých svých kolegů nesdílel a vypracovaný model propagandy považoval i nadále za vědecky aplikovatelný. Sám chtěl činnost institutu po druhé světové válce obnovit, ale narazil především na nedostatek finančních prostředků. Až do počátku 50. let tak pokračoval sám se svou manželkou v analýze propagandistických technik, které později částečně přepracoval ve svých dalších dílech.

I přes veškerou kritiku působnosti institutu se v té době jednalo o přelomový vhléd do studia rétoriky a společenské interakce.⁵¹ Jak uvádějí Jowett a O'Donellová, i přes kritické ohlasy je McClungova technika do dnešní doby využívána a široce citována v pracích o propagandě a přesvědčování.⁵²

1.3.2 Propagandistické techniky podle McClung Leeho

Mezi McClungova klíčová díla zabývající se propagandou patří tři publikace – *The Fine Art of Propaganda: A study of Father Coughlin's speeches* (1939), *The Analysis of Propaganda* (1945) a *How to Understand Propaganda* (1952). Ve všech knihách se McClung Lee ohrazuje proti tomu, aby byl pojem propaganda ve vědeckých kruzích negativně nálepkován – on sám ho pojímal jako pojem zcela nezabarvený.⁵³ Postupem let ani příliš neměnil definici propagandy, kterou pojímal v nejširším pojetí jako typ

⁴⁸ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015], s. 259.

⁴⁹ SPROULE, J. Michael. The institute for propaganda analysis: Public education in argumentation, 1937–1942. *Conference Proceedings -- National Communication Association/American Forensic Association (Alta Conference on Argumentation)* [online]. 1983, 486-493 [cit. 2021-03-12].

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž, s. 489.

⁵² JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015], s. 259.

⁵³ MCCLUNG LEE, Alfred. The Analysis of Propaganda: A Clinical Summary. *American Journal of Sociology* [online]. 1945, 51(2), 126–135 [cit. 2021-03-13], s. 127.

úmyslného masového přesvědčování lidí.⁵⁴ V průběhu let se však jím vytvořené techniky využívané propagandisty v některých aspektech proměnily. Proto pro potřeby této diplomové práce využiji upravenou typologii technik uvedenou až v jeho poslední knize. Sám ji označil za dokonalejší, protože ji mohl zrevidovat na základě dalšího zkoumání.⁵⁵ I přesto ale pro úplnost jeho myšlenek krátce představím i dvě předešlé publikace.

První publikaci *The fine art of propaganda: A study of Father Coughlin's speeches* (1939) napsal McClung Lee se svou manželkou socioložkou Elizabeth Briant Lee a má být podle nich především návodem pro Američany, aby se naučili rozpoznávat propagandu. Charakterizují v ní propagandu v nejširším pojetí jako „*názor vyjadřovaný za účelem ovlivnění činů jednotlivců nebo skupin*“⁵⁶. Posléze definici specifikují a uvádějí pojetí samotného Institutu pro analýzu propagandy – ten ji definuje jako „*vyjádření individuálního nebo skupinového názoru úmyslně vytvořeného k ovlivnění myšlenek či jednání jednotlivců nebo skupin s cílem dosažení předurčených výsledků*“⁵⁷. Oba v knize také poukazují na to, že je ve všech oblastech společnosti nejvíce propagandy, co kdy bylo, a je více než kdy jindy využívána jako prostředek k agresí.⁵⁸ Posléze přicházejí s první verzí sedmi technik využívaných propagandisty, kterou v institutu vytvořili na základě studia nedemokratických režimů.⁵⁹ ⁶⁰ Postupně tyto techniky McClung Lee prakticky rozebíral na rozhlasových projevech kazatele Charlese Coughlina.

Ve druhé studii nazvané *The Analysis of Propaganda* z roku 1945 McClung Lee více rozvinul jak teoretický základ studia propagandy, tak i jednotlivé typy propagandistických technik. Zde především zdůrazňuje sílu emocionální stránky propagandy, čímž se například oddaluje od dřívějšího pojetí Harolda Lasswella. McClung Lee v této publikaci posléze uvádí pět vědních disciplín, z jejichž specifických pozic lze přistupovat ke studiu propagandy. Mezi ně řadí pojetí sociologické, sociálněpsychologické, komunikační, psychologické a technické. Právě touto rozrůzněností přístupů ke studiu propagandy se vymezuje vůči dřívějšímu pojetí, které usilovalo spíše o univerzální výklad tohoto pojmu.⁶¹

⁵⁴ MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 2.

⁵⁵ Tamtéž, s. 78.

⁵⁶ MCCLUNG LEE, Alfred a Elizabeth Brian LEE. *The fine art of propaganda: A study of Father Coughlin's speeches*. First edition. New York: Harcourt Brace and Co, 1939, s. 15.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž, s. 14.

⁵⁹ McClung Lee mezi ně řadí techniky jako „nálepkování“, „pozlátka“, „transfer“, „doklad“, „normální lidé“, „nachystání balíčku karet“ a „jít s dobou“. Vzhledem k tomu, že posléze všechny tyto techniky zařadil i do své poslední typologie v knize *How to Understand Propaganda* (1952), budu se jejich detailnímu popisu věnovat později.

⁶⁰ Některé z názvů nemají v češtině přesný ekvivalent, proto jsem využila překladu literárního teoretika Petra A. Bílka. BÍLEK, Petr A. Propaganda jakožto opuštěný pojem v kulturním prostoru. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 26.

⁶¹ Tamtéž, s. 24.

Z hlediska sociologického pojetí zdůrazňuje, že propaganda vzniká ve společnosti, v níž dochází k napětí a soupeření jednotlivých skupin. V takovém prostředí ji charakterizuje neviditelnost, plynulost, intenzita a dovednost rozšiřovat svou působnost. V rámci sociologického přístupu by měl analytik zkoumat především původ společenských tenzí, které stály za vznikem propagandy, nebo by měl umět určit, kdo s kým přesně bojuje a z jakého důvodu.⁶² Z hlediska sociálněpsychologického jsou klíčové především emoce, které ovlivňují lidské jednání a myšlení. Efektivita propagandisty tak záleží především na znalosti jeho publika. Analytik by měl v rámci tohoto přístupu zkoumat především to, na jaké zvyky, stereotypy nebo nálady ve společnosti chce propagandista cílit nebo jaké další psychologické vzorce využívá ke svému účelu.⁶³ Komunikační přístup klade důraz na to, jaká média propagandista využívá a jak úspěšně, resp. neúspěšně dochází k šíření jeho sdělení. Je tak potřeba analyzovat, jaký je potenciál média využívaného propagandistou, jak efektivně ho využívá nebo jak takto využívaná média fungují.⁶⁴ Psychologický přístup se zabývá společenskými faktory, se kterými musí propagandista umět pracovat, aby společnost skutečně ovlivnil. Analytik by tak měl zkoumat, jaký je vztah mezi propagandistou a jeho nejsilnějšími oponenty nebo jak je jejich snaha ve společnosti účinná.⁶⁵ Technický přístup se zaměřuje na to, jaké techniky a taktiky propagandista využívá. McClung Lee tento přístup nazývá obsahovou analýzou propagandistického působení.⁶⁶ Právě technický přístup je v kontextu této práce významný, protože do něj McClung Lee řadí právě jednotlivé techniky k analýze propagandistického působení. Oproti *The Fine Art of Propaganda: A study of Father Coughlin's speeches* (1939) seznam technik rozšířil a uvedl jich o čtyři více.⁶⁷

Svou poslední a zároveň nejobsáhlejší publikaci o studiu propagandy *How to Understand Propaganda* vydal McClung Lee v roce 1952 a shrnul v ní všechny své poznatky z téměř dvacetiletého vědeckého působení v oblasti komunikačních studií a sociologie. V této knize de facto kopíruje pět výše zmíněných přístupů (sociologický, sociálněpsychologický, komunikační, psychologický a technický), které podrobněji rozpracovává a upřesňuje, a přidává k nim šestý, tzv. shrnující přístup obecného pohledu na propagandistické aktivity. Vzhledem k potřebám této práce se budu detailně věnovat pouze technickému přístupu,

⁶² MCCLUNG LEE, Alfred. The Analysis of Propaganda: A Clinical Summary. *American Journal of Sociology* [online]. 1945, 51(2), 126–135 [cit. 2021-03-13], s. 128.

⁶³ Tamtéž, s. 129–130.

⁶⁴ Tamtéž, s. 130–131.

⁶⁵ Tamtéž, s. 131–132.

⁶⁶ Tamtéž, s. 132.

⁶⁷ Vzhledem k tomu, že většinu z nich použil i v knize *How to Understand Propaganda*, z níž budu techniky čerpat pro svou praktickou část, nepovažuji za důležité zde jejich verzi z roku 1945 uvádět.

který zde McClung Lee nazývá jako obsahový. Uvádí v něm dohromady devět technických postupů propagandisty rozdělených do tří skupin.⁶⁸

Uvědomuji si, že McClungův výčet jednotlivých technik není vyčerpávající. Některé aspekty může postrádat a bylo by zajisté možné ho dále rozšiřovat a upravovat. Nicméně jak uvádí Petr A. Bílek: při snaze o všeobíhající typologii by se pak mohla stát příliš obsáhlou a nepřehlednou a stejně by nezahrnovala všechny možné techniky a postupy.⁶⁹ Podle Jowetta a O'Donellové je v některých svých aspektech McClungův přístup dnes už zastaralý. I přesto ho ale i dnes považují za stále aktuální varování před všudypřítomnou propagandou.⁷⁰ I podle Bílka se dodnes dají McClungovy techniky považovat za výčet základních postupů, které analyzují hlavní fungování propagandistického působení.⁷¹ I proto se domnívám, že pro identifikaci primárních propagandistických prvků dokumentárního seriálu je tato typologie dostačující.

McClung Lee mezi základní propagandistické techniky řadí^{72 73}

- techniky pro základní procedury:
 - o výběr tématu
 - o výroba případu
 - o zjednodušení
- využití zastřešujících slov:
 - o nálepkování
 - o pozlátka
- techniky identifikace:
 - o transfer
 - o doklad
 - o normální lidé
 - o jít s dobou

⁶⁸ MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 45.

⁶⁹ BÍLEK, Petr A. Propaganda jakožto opuštěný pojem v kulturním prostoru. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 27.

⁷⁰ JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015].

⁷¹ BÍLEK, Petr A. Propaganda jakožto opuštěný pojem v kulturním prostoru. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 27.

⁷² MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 42–77.

⁷³ Jak jsem již zmínila výše, vzhledem k tomu, že u některých originálních pojmenování v angličtině neexistují v češtině přesné ekvivalenty, rozhodla jsem se využít překlad od Petra A. Bílka z knihy *Film a dějiny 7: Propaganda*.

1.3.2.1 Techniky pro základní procedury

Tato skupina technik pro základní procedury (angl. techniques of basic procedures) obsahuje tři postupy, které podle McClung Leeho patří k základní rutině propagandistů.

První z technik je **výběr tématu** (angl. selecting the issue). Ten patří mezi klíčovou a nejzákladnější taktiku propagandistů, na kterou se nepřestávají zaměřovat. Používají ji politické strany ve volebních kampaních, reklamní agentury i tiskoví mluvčí společností. Tato technika spočívá ve zdůrazňování vlastností či událostí, které vyznívají pro účely propagandisty pozitivně a v jeho prospěch. Propagandista vybírá témata či události, na kterých postaví svůj výklad společenského konfliktu. Často jsou to témata či události, které jsou pro společnost palčivé. V případě reklamních taktik uvádí McClung Lee příklad i jen prostého zdůrazňování pozitivních vlastností výrobku a zároveň s tím zamlčování těch negativních. V kontextu tehdejší americké politické scény zmiňuje taktiky senátora Josepha McCarthyho, který například zdůrazňoval takové (a mnohdy nepravdivé) vlastnosti a názory profesora Owena Lattimora, které měly v souladu s McCarthyovým cílem dokázat, že on je v USA ruským špiónem a strůjcem sovětského smýšlení.⁷⁴

Druhou technikou je **výroba případu** (angl. case making). Jedná se o podávání faktů takovým způsobem, aby zanechaly dobrý, resp. špatný dojem podle potřeb propagandisty. Používají se pro to různé způsoby interpretace, selekce a rétoriky, aby propagandistický záměr vypadal úžasně, nebo alespoň přijatelně a potřebně. V opačném případě mohou propagandisté podávat fakta tak, aby opozice vypadala zle, necivilizovaně nebo nepotřebně. McClung Lee opět zdůrazňuje, že tuto techniku běžně využívají advokáti při připravování případů, politici při tvorbě strategií či řečníci pro své proslovy. V nejširším slova smyslu považuje za využití této techniky základní dokumenty všech hnutí, která poskytují výklad společnosti podle záměrů propagandistů – mezi ně řadí například i Hitlerův *Mein Kampf*.⁷⁵

Třetí a zároveň poslední technikou v této kategorii je **zjednodušení** (angl. simplification). Jedná se o redukci propagandistických záměrů do krátkých formulí a sloganů, které posouvají sdělení buď do jednoznačně pozitivní, nebo naopak negativní pozice. Propagandista nikdy nepracuje v tzv. „šedých tónech“, ale naopak je pro něj všechno buď černé, nebo bílé a nic mezi tím. Aby byl propagandista úspěšný, nemůže dát najevo pochybnosti. Slova jako „pravděpodobně“, „možná“ nebo „kdyby“ pro něj nemohou

⁷⁴ MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 49–51.

⁷⁵ Tamtéž, s. 52–57.

existovat. McClung Lee uvádí příklad Adolfa Hitlera, který využíval zjednodušení jako „Ein Volk, ein Reich, ein Führer“.⁷⁶

1.3.2.2 Využití zastřešujících slov

V rámci této kategorie dochází ze strany propagandistů k manipulaci skrze označování osob, myšlenek nebo událostí. Využívají zastřešující slova (angl. omnibus words) k tomu, aby svůj záměr spojili s jednoznačně dobrým, nebo naopak se špatným pojmenováním. Chtějí tím docílit toho, aby publikum nepřemýšlelo nad dalšími důkazy, zda tomu tak doopravdy je. Takové symboly mají vyvolat u publika buď zcela pozitivní, nebo naopak negativní reakci nabitou emocemi. Propagandisté mohou zastřešující slova využívat pro označení jednotlivců, skupin lidí nebo i svých myšlenek a činů.⁷⁷

První kategorií je tzv. **nálepkování** (angl. name-calling). Skrze něj propagandista omezuje diskusi tak, že určité myšlenky, osoby nebo události označuje jednoznačně negativními výrazy. McClung Lee zdůrazňuje, že je mohou propagandisté využívat k dehonestaci de facto čehokoliv a kohokoliv – náboženských organizací, národů, politických protivníků nebo etnik. Jejich využití je vždy vázáno k určité ideologii nebo situaci a má především poškodit protivníky. Napříč různými historickými epochami uvádí příklady jako „imperialisté“, „Hunové“ nebo „plutokraté“.⁷⁸

Druhou kategorií je tzv. **pozlátko** (angl. glittering generalities), které je přesným opakem nálepkování. Opět se jedná o omezování diskuse, ale v tomto případě využíváním jednoznačně pozitivních označení pro určité myšlenky, osoby nebo události. Stejně jako u nálepkování se i tato technika váže s konkrétní ideologií a záměry propagandistů. Tyto pozitivní nálepky mají vyzdvihovat to, za co propagandista bojuje a pro co žije. V kontextu tehdejší americké společnosti 50. let uvádí McClung Lee pozitivní nálepky jako „civilizace“, „bratrství“ nebo „patriotismus“.⁷⁹

1.3.2.3 Techniky identifikace

Prostřednictvím technik identifikace (angl. techniques of identification) propagandisté ztotožňují svůj prosazovaný záměr s určitou institucí, osobností nebo celým národem tak, aby výsledek opět vyšel v jejich prospěch.

⁷⁶ MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 57–59.

⁷⁷ Tamtéž, s. 59–64.

⁷⁸ Tamtéž, s. 64–65.

⁷⁹ Tamtéž, s. 65.

První technikou je **transfer** (angl. transfer). Jeho jednou podobou je přesun prestiže z uznávané osoby, symbolu nebo instituce na to, co je propagandistou propagováno. Ztotožněním se široce respektovanou institucí chtějí dosáhnout větší důvěry v jimi propagované myšlenky. Druhou podobou je naopak přesun nenávisti vůči osobě, symbolu nebo instituci, proti kterým propagandista bojuje. Nejčastěji se podle McClung Leeho v tehdejší americké společnosti jednalo o přesun prestiže křesťanství, vědy nebo demokracie na propagandistické záměry, které se ale často s hodnotami křesťanství, vědy nebo demokracie neztotožňovaly.⁸⁰ Jako příklad McClung Lee uvádí případ kazatele Charlese Coughlina – ten přesouval z pozice kněze prestiž římskokatolické církve (jako něčeho respektovaného miliony lidí) na své vlastní propagované názory, aby mu lidé snáze uvěřili a jeho myšlenky byly více ospravedlnitelné. Ve svých rozhlasových kázáních například říkal: „*Moji přátelé, toto je nejdůležitější křížová výprava, kterou jsme kdy podnikli. Jejím výsledkem bude buď finanční demokracie, nebo otroctví. Je to zápas mezi Kristem a chaosem.*“⁸¹ Coughlin své kázání s církví spojoval i přesto, že se vůči jeho názorům představitelé římskokatolické církve vymezovali.

Druhou technikou je **doklad** (angl. testimonial). Jedná se o podobnou techniku jako transfer. Propagandista spojí jím prosazovaný názor se společensky respektovanou nebo populární osobou, která jeho záměr pochválí. Nebo na druhé straně propagandista spojí názor, na který útočí, s výrokiem osoby evokující nenávist. Propagandisté tento postup opět využívají k tomu, aby publikum přesvědčili o svém záměru, aniž by ho začalo kriticky ověřovat. Také ho mohou využívat jako prostředek k veřejnému zneprátení určité osoby nebo instituce, proti kterým bojují. Jako obecný příklad McClung Lee uvádí spojení slavné a společností milované herečky s politickou kampaní politika – bude ho vychvalovat, aniž by k tomu byla ze své pozice kvalifikovaná. Příkladem z americké politické scény 50. let podle něj bylo, jak komunistická propaganda v USA využila spojení svého propagandistického cíle, kterým byl souhlas s ukončením války v Koreji, s prestiží společensky uznávaných vojáků na frontě. Propagandisté zfalšovali jejich výpovědi, tvrdili, že požadují mír, a tím tak mezi lidmi podpořili a ospravedlnili svůj cíl.⁸²

Třetí technika se nazývá **normální lidé** (angl. plain folks). Jejím prostřednictvím se propagandista dovolává toho, že jím propagovaná myšlenka či postup přináleží lidu. Jedná se o způsob identifikování společných zájmů propagandisty s jeho publikem. Tímto

⁸⁰ MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 68–70.

⁸¹ MCCLUNG LEE, Alfred a Elizabeth Brian LEE. *The fine art of propaganda: A study of Father Coughlin's speeches*. First edition. New York: Harcourt Brace and Co, 1939, s. 70–71.

⁸² MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 68–69.

způsobem se snaží přesvědčit své publikum o tom, že jeho nápady jsou přínosné, protože pochází od samotných lidí a jsou pro jejich dobro. Propagandista se tak často staví do pozice člověka, který se pro „lid“ obětoval a ve svém jádru je stejný jako „všichni ostatní“. Typickým vyjádřením této techniky je využívání první osoby množného čísla – „my katolíci“, „naš cíl“ nebo „my bojujeme“ apod.⁸³

Čtvrtá technika je nazvaná jako **jít s dobou** (angl. band wagon). Jejím prostřednictvím propagandista prosazuje svůj zájem skrze všeobecnou oblíbenost jeho prosazované myšlenky mezi lidmi, a tím jim sugeruje, že už není důvod ji nadále prověřovat. Chce tím dosáhnout toho, aby ho masy lidí následovaly a akceptovaly jeho program právě kvůli jeho masové popularitě. Jednoduše řečeno – sugeruje jim, že jím prosazované myšlenky „dělá každý“, a když je přijmou, tak „budou in“ a „půjdou s dobou“. Často se tím zároveň snaží potlačit všechny předsudky nebo projevy nenávisi vůči jím prosazovanému cíli. Obecným příkladem jsou propagandistické interpretace ve stylu: „Všechn lid volí našeho kandidáta, postavte se na jeho stranu, už teď vyhrává.“ nebo „Jen naše cesta dovede lid k vytouženému výsledku, jen s ní odvrátíme nebezpečí“.⁸⁴

1.4 Audiovizuální propaganda v dokumentaristice

Vizuální a později audiovizuální média se napříč historií stala důležitou součástí propagandistického působení.⁸⁵ Podle Petra A. Bílka jsou právě média využívající vizuální kód ideálním prostředkem pro masový dopad propagandy, protože jejich prostřednictvím mohou propagandisté své zjednodušené pojmy konkretizovat. V médiích využívajících verbální kód může docházet k rozdílným (pro propagandistu nevyžádaným) interpretacím ze strany publika, kdežto v dílech využívajících vizuální kód je toto potlačeno a na diváky působí jednoznačněji.⁸⁶ Audiovizuální média se stala účinnými propagandistickými prostředky i z toho důvodu, že jsou pro diváka přístupnější – jsou srozumitelnější než psané slovo, vyžadují od diváka méně úsilí a působí na podvědomější úrovni.⁸⁷ Důraz na využití vizuálního kódu se dá v propagandě vyzorovat napříč historií – v počátcích od využívání karikatur, komiksů a plakátů až později po filmovou a televizní tvorbu.

⁸³ MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 70–71.

⁸⁴ MCCLUNG LEE, Alfred a Elizabeth Brian LEE. *The fine art of propaganda: A study of Father Coughlin's speeches*. First edition. New York: Harcourt Brace and Co, 1939, s. 106.

⁸⁵ AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 55.

⁸⁶ BÍLEK, Petr A. Propaganda jakožto opuštěný pojem v kulturním prostoru. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 29.

⁸⁷ TAYLOR, Richard. *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*. Praha: Academia, 2016. Šťastné zítřky, s. 33.

Jednou z nejobecnějších definic propagandistického filmu je ta, že se jedná o „*audiovizuální dílo manipulující diváky vytvářením falešného obrazu světa a/nebo jeho sociální struktury a funkcí výrazovými prostředky příslušného žánru*“⁸⁸. Toho, že film může hrát v rámci propagandy a zábavy ve společnosti důležitou roli, masivně využívali ve druhé čtvrtině 20. století v sovětském Rusku a nacistickém Německu. Film se v té době stal hlavním nástrojem ideologické manipulace, nejvlivnějším médiem tehdejších režimů a jejich ideální propagandistickou zbraní.^{89 90} Vzhledem k širokému záběru toho, co se pod pojmem filmová propaganda skrývá, se vzhledem k tématu této práce zaměřím pouze na její jednu linii na základě rozdělení českého dramaturga a scenáristy Pavla Aujezdského – a to na dokumentární audiovizuální tvorbu.⁹¹

Fakt, že audiovizuální dokument vychází ze své podstaty ze skutečnosti, z něj podle Aujezdského dělá mocný nástroj působení, který je velmi snadno zneužitelný. Propagandisté při manipulaci s fakty často využívají právě předpokladu publika, které se domnívá, že jim dokumentární díla vždy zprostředkovávají skutečnost, a tím pádem i pravdu.⁹² Propagandistické dokumentární filmy také zpravidla využívají estetizace skutečnosti za účelem manipulace s publikem⁹³ nebo zkušeností z hraného filmu například z hlediska práce s formátem, skladbou či úhly záběrů. Společně s dalším využitím komentářů, ruchů a hudby tím tvůrci mohou docílit „*nejen velmi silného emotivního účinku, ale hlavně vyvolat v divákovi přesvědčení o pravdivosti viděného*“⁹⁴.

U propagandistických dokumentů se dá podle Aujezdského historicky vystopovat šest typických znaků, které se v nich objevovaly.⁹⁵ Nejstarší a nejužívanější technikou je **tendenční výběr snímané skutečnosti**, který lze nalézt i obecně v rámci celé filmové propagandy. Druhou technikou je **uctívání diktátora** – a to například prostřednictvím kompozice a úhlu záběrů. Diktátoři často bývají zobrazováni v sošné póze a lidé si od nich udržují odstup. Dalším postupem je **využívání falešného kontextu**, kdy tvůrci vytvářejí

⁸⁸ AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 55.

⁸⁹ TAYLOR, Richard. *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*. Praha: Academia, 2016. Šťastné zítřky, s. 35.

⁹⁰ V nacistickém Německu mezi nejznámější propagandistické filmy patřil *Triumf vůle* (1935) od Leni Riefenstahlové nebo *Věčný Žid* (1940) od Fritze Hipplera. V sovětském Rusku patřila mezi takové filmy díla od Sergeje Michajloviče Ejzenštejna jako *Křížník Potěmkin* (1925) nebo *Alexandr Něvský* (1938).

⁹¹ Pavel Aujezdský rozděluje filmovou propagandu v nejobecnějším rozdělení na filmy animované, hrané a dokumentární. Každý žánr totiž pracuje s jinými výrazovými prostředky a jinak ovlivňuje společenské vědomí. AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 56.

⁹² Tamtéž, s. 57.

⁹³ Viditelné je to například u válečné propagandy, kdy propagandisté ukazují pouze „naše“ vojáky jako ty dobré, výkonné a ani náhodou jako válečné zločince.

⁹⁴ AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 57.

⁹⁵ Tamtéž, s. 60–64.

pomocí střihové skladby nebo ilustrace nový kontext, který nemusí vůbec souviset s realitou. Zjednodušeně řečeno – propagandisté často v tomto smyslu pracují na principu: „Co nechceme vidět, to nevidíme.“ Čtvrtou technikou je **užívání falešné perspektivy**, kdy propagandisté v dokumentech ukazovali rozdíl mezi světem dříve a nyní. Často se v takových případech jedná o mezi sebou neporovnatelné a nesouvisející události, které jsou ale podávány v pozitivním slova smyslu pro propagandistu. Další technikou je hojně **zařazování komentáře**, který slouží k interpretaci, manipulaci a vytlačení obrazové složky. Poslední technikou je **hudební dramaturgie**, v jejímž rámci má hudba publikum oslovit, upoutat ho, apelovat na něj a působit na jeho emoce.

1.4.1 Propagandistická dokumentaristika v komunistickém Československu

Filmová a televizní dokumentaristika byla pro Komunistickou stranu Československa jedním z důležitých prostředků režimní propagandy. V dokumentární audiovizuální tvorbě se po tzv. Vítězném únoru propaganda objevovala především ve filmových týdenících a krátkých filmech.⁹⁶ Po roce 1948 v týdenících převažovala témata, která měla podporovat politiku KSČ – a to například stranické akce, výpovědi dělníků podporující stranu, zdůrazňování oddanosti Sovětskému svazu, důraz na úspěchy a rozvoj průmyslu, zmiňování výhod kolektivizace zemědělství atp.⁹⁷ Společně s tím týdeníky obvykle ukazovaly upravenou skutečnost nebo matoucí kontext, který měl vyznívat pro potřeby strany. Velmi důležitou součástí byl také komentář, který měl informativní, manipulativní i emotivní funkci a často byl v této době bohatý na expresivní výrazy.⁹⁸

Zejména v první polovině 50. let vznikaly vedle týdeníků i propagandistické dokumentární filmy oslavující tehdejší vedení strany a Sovětský svaz. Jak v této souvislosti uvádí slovenský dokumentarista Martin Slivka, vzhledem k tomu, že ideové představy strany byly v této době neustále v rozporu s reálným životem, museli dokumentaristé natáčet nikoliv „*to, co je, ale to, co by mělo být*“⁹⁹. V důsledku toho se hlavní metodou tehdejšího dokumentárního filmu stala v 50. letech inscenace, ač zachycení konkrétní skutečnosti kamerou je v dokumentu podle slov Slivky *conditio sine qua non* čili nutnou podmínkou.

⁹⁶ AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 510.

⁹⁷ Tamtéž, s. 511.

⁹⁸ Tamtéž, s. 514.

⁹⁹ SCHLEGEL, Hans-Joachim, ed. *Podvratná kamera: jiná realita v dokumentárním filmu střední a východní Evropy*. Praha: Malá Skála, 2003. Světový dokumentární film, s. 238.

Jako jeden z prvních propagandistických počinů po roce 1948 se dá označit film režiséra Drahoslava Holuba *Vítězný lid* (1949), který oslavuje komunistické převzetí moci.¹⁰⁰ Ve snímku dochází k aranžování událostí, postrádá objektivní pojetí nebo dokumentární pravdivost a podává jednostranný pohled na poválečný vývoj. Podle Aujezdského je spíše „filmovou adorací Klementa Gottwalda a KSČ“¹⁰¹. Dalším významným propagandistickým počinem na poli nonfikčního filmu z počátku 50. let je snímek v režii Přemysla Freimana *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení* (1950), který lživě vykládal událost nazývanou jako tzv. číhošťský zázrak.¹⁰² Film, který vznikl na základě politické objednávky, tvořil stylisticky ubohý komentář a dialogy, které manipulují s fakty. Ke snímku se vyjadřovali jak tehdejší ministr informací a osvěty Václav Kopecký, tak i ministr spravedlnosti a předseda Úřadu pro věci církevní Alexej Čepička. Snímek měl naprosto jasně potvrzovat oficiální verzi „podvodu“ faráře Josefa Toufara. Jak ale uvádí regionální historik František Drašner: „Je ironií osudu a komickým prvkem této smutné a hanebné události, že právě tento film prokázal pravý opak. Lidé poznávali chyby a omyly tvůrců filmu. Podvedeni byli tedy sami tvůrci filmu.“¹⁰³

K větší tvůrčí kreativě a volnosti mohlo v dokumentární tvorbě začít docházet až po roce 1956. V té době se začala i v týdenících objevovat kritická témata upozorňující na problémy tehdejší společnosti a stala se z vizuálního hlediska pestřejšími. Dokumentaristika na sebe v té době vzala „přirozenou funkci průzkumníka společnosti, prokázala schopnost diagnostikovat společenské problémy, vynikala dosud nevídanou průkazností, překypovala zájmem o autenticitu a nakonec i zmiňovaným zájmem diváckým“¹⁰⁴. Spory s tehdejší mocí se na počátku 60. let odehrávaly především na poli televizní publicistiky. O prosazení nezávislého názoru usilovaly dokumenty Jindřicha Fairaizla, polemika *Věc veřejná* Jiřího Kantůrka a Karla Pecha nebo pořady *Spor* a *Porota* Vladimíra Branislava a Milana Tomsy.¹⁰⁵ Jednání s cenzory vyvolal i příběh Marie Kubátové *Stávkující* z cyklu reportážních her *Advokátní poradna*, který podle nich znevažoval Veřejnou bezpečnost. Jedny z největších sporů té doby vyvolalo uvedení dvou reportáží týmu *Zvědavé kamery* – a to *Volba povolání* Otty Bednářové a *Tajemství*

¹⁰⁰ AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 519

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² ŠTOLL, Martin. Svědomí a tendenčnost, tehdy a dnes. Dvě tváře Přemysla Freimana. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 288.

¹⁰³ DRAŠNER, František. *Číhošťský zázrak: zpráva o P. Josefu Toufarovi*. Praha: Libri, 2002. Otazníky našich dějin, s. 145–146.

¹⁰⁴ ŠTOLL, Martin. Sociální témata ve filmovém dokumentu – zrcadlo nastavené normalizaci. In: KOPAL, Petr, ed. *Film a dějiny: Normalizace*. Praha: Casablanca, 2014, s. 340.

¹⁰⁵ CYSÁŘOVÁ, Jarmila. Československá televize a politická moc 1953–1989. *Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2002, 9(3–4), s. 526.

Černého jezera Vladimíra Branislava. Obě reportáže ukázaly možnosti zneužití televize a došlo v nich k „*tvrdému nárazu pravdy a stranického imperativu poslušnosti*“¹⁰⁶. Bednářová ve své reportáži na případu dívky z Vysokého Mýta kritizovala preferenci tzv. třídních kritérií pro přijímání žáků do škol. Reportáž se podle Cysařové stala „*jednou z kapek přetékajícího poháru nespokojenosti moci s uvolňující se atmosférou v kultuře*“¹⁰⁷. Branislavovu reportáž, v níž zkoumal pravdivost fám o zázračné vodě Černého jezera, zase provázely podvody ze strany ministerstva vnitra v rámci tzv. akce Neptun.

S příchodem normalizace režim opět umlčel otevřenost, subjektivitu a autenticitu televizní a filmové dokumentární tvorby. Za normalizace se filmové týdeníky koncepčně vrátily do 50. let a přestala se v nich objevovat kritická či polemická témata. Ke změně došlo až v polovině 80. let, kdy se začala vyrábět takzvaná monotematická vydání zaměřená hlavně na domácí témata. Ani přesto se v nich Gorbačovova politika glasnosti tolik neprojevila.¹⁰⁸

Zmiňovaná témata typická pro 50. léta se začala za normalizace opět objevovat i v dokumentárních filmech. Režim potřeboval eliminovat témata vracející se k době pražského jara a naopak nastolit „správné“ ideové směřování. Při tvorbě tak byla povolena pouze interpretace skutečnosti věrná ideologické linii.¹⁰⁹ To režim zajistil především novou dokumentární tvorbou v rámci Československé televize – vznikly tak propagandistické dokumenty jako *Vlastenci bez masky* (1969), *Sedmnáctý listopad a studentská noc* (1970), *Svědectví od Seiny* (1970) nebo *Obchod s důvěrou* (1970). Komunistický režim při výrobě takových dokumentů často používal informace získané svými agenty, materiály získané při nelegálních domovních prohlídkách nebo zfalšované odposlechy.¹¹⁰

Prvně jmenovaný pořad zkresloval občanské protesty při prvním výročí srpnové okupace v roce 1969 a podával je jako „*kontrarevoluční akci pouličních výtržníků*“¹¹¹. Dokument *Sedmnáctý listopad a studentská noc* Miroslava Hladkého výrazně prezentoval názory nastupujícího radikálního křídla KSČ – tendenčním způsobem připomínal výročí 17. listopadu 1939, kdy tehdejší studentské demonstrace portrétoval jako manifestační podporu

¹⁰⁶ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Česká televizní publicistika: Svědectví šedesátých let*. Praha: Česká televize, 1993. Edice České televize, s. 61.

¹⁰⁷ CYSAŘOVÁ, Jarmila. Československá televize a politická moc 1953–1989. *Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2002, 9(3–4), s. 527.

¹⁰⁸ AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 547.

¹⁰⁹ Mnoho dokumentaristů se v důsledku toho uchýlilo spíše k tvorbě ideologicky nezávadných oborů jako etnologie, výtvarné umění, hudba apod. SCHLEGEL, Hans-Joachim, ed. *Podvratná kamera: jiná realita v dokumentárním filmu střední a východní Evropy*. Praha: Malá Skála, 2003. Světový dokumentární film, s. 244.

¹¹⁰ RÁKOS, Tomáš. Jak znásilnit dokument? Komunisté věděli. In: *Aktuálně.cz* [online]. 2006-10-30 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/jak-znasilnit-dokument-komuniste-vedeli/r~i:article:272662/>

¹¹¹ CAJTHAML, Petr. Nástup normalizace v televizní publicistice a dokumentu. In: KOPAL, Petr, ed. *Film a dějiny: Normalizace*. Praha: Casablanca, 2014, s. 19.

KSČ, a ve druhé části odsuzoval činnost radikálních studentů mezi lety 1967 až 1969.¹¹² Poslední dva jmenované dokumenty byly vyvrcholením propagandistické kampaně, která představovala události pražského jara jako kontrarevoluční spiknutí skupinky intelektuálů. V obou dokumentech tvůrci využili záznamy odposlechů, které Státní bezpečnost nelegálně pořídila na jaře roku 1968. V televizním dokumentu¹¹³ *Svědectví od Seiny* byly sestříhány odposlouchávané rozhovory spisovatele Jana Procházky s literárním kritikem Václavem Černým. V montáži vět Procházka kritizoval představitele pražského jara a neuctivě mluvil o svých přátelích, kolezích a běžných lidech. Podle svědectví jeho dcery Lenky Procházkové byl její otec po odvysílání zdrcený. „Byl to můj hlas, ale ne moje věty,“ pronesl po odvysílání.¹¹⁴ Dokument *Obchod s důvěrou* zase přímo diskreditoval Václava Černého jako manipulátora, který usiloval o vyvolání kontrarevolučního povstání v Maďarsku v roce 1956.¹¹⁵

Pozdějším propagandistickým počinem byl například cyklus *Potomci a předkové* režisérů Lubomíra Jakeše, Drahoslava Holuba, Karla Maršálka a Josefa Vaniše. Dokument vznikl od roku 1973 do roku 1990 a cílem tvůrců bylo zmapovat vývoj Československa od roku 1938 až do 80. let. Celý cyklus interpretoval československé dějinné události na základě normalizačního výkladu strany a postupně se proměňoval „od vysloveně utilitárního nástroje falšujícího historii v prvních letech sedmdesátých let přes pokusy vyhábat se ideologickým deformacím ve druhé půli osmdesátých let až po úplnou změnu přístupu k historii v roce 1990“¹¹⁶.

¹¹² CAJTHAML, Petr. Nástup normalizace v televizní publicistice a dokumentu. In: KOPAL, Petr, ed. *Film a dějiny: Normalizace*. Praha: Casablanca, 2014, s. 21.

¹¹³ Kvůli použitým postupům nazývá Pavel Aujezdský tento pořad spíše jako „kvazi dokument“.

¹¹⁴ KŘIVÁNKOVÁ, Darina. Jan Procházka. In: *Reflex* [online]. 2011-02-17 [cit. 2021-06-06]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/causy/73549/jan-prochazka.html>

¹¹⁵ CAJTHAML, Petr. Nástup normalizace v televizní publicistice a dokumentu. In: KOPAL, Petr, ed. *Film a dějiny: Normalizace*. Praha: Casablanca, 2014, s. 21.

¹¹⁶ AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019, s. 548.

2 Československá televize za normalizace

K pochopení fungování hromadných sdělovacích prostředků v polovině 80. let je nutné se stručně ohlédnout do doby o necelých 20 let dříve – a to na počátek normalizace v Československu. Změny, kterými si československá společnost na přelomu 60. a 70. let prošla, ovlivnily a posléze formovaly fungování masových médií až do roku 1989.

Klíčovým okamžikem pro fungování hromadných sdělovacích prostředků po zastavení reformem pražského jara byla změna ve vedení KSČ. Alexandra Dubčeka nahradil na postu prvního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969 Gustáv Husák. Posléze v prosinci 1970 schválilo zasedání ÚV KSČ dokument *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, které stanovovalo principy normalizační politiky strany na následujících 20 let včetně „závazného“ historického výkladu minulého období.¹¹⁷ KSČ poté zahájila celostátní stranické prověrky, jejichž cílem byla očista strany od zastánců Dubčekových reform. Stranické čistky se nevyhnuly ani sdělovacím prostředkům – strana postupně vyškrtávala či vylučovala reformně smýšlející komunisty působící v redakcích a nahrazovala je pracovníky loajálními k normalizačním poměrům.¹¹⁸

Na počátku roku 1969 došlo i k úpravám mediální legislativy a s tím i cenzurní praxe. Cenzurní úřady, v té době působící Český úřad pro tisk a informace (ČÚTI) a Slovenský urad pre tlač a informácie (SÚTI), začaly fungovat ve formě následné kontroly médií. Při ČÚTI také v lednu roku 1969 vznikl odbor, který sledoval odvysílané programy v televizi i rozhlasu a následně jejich obsah analyzoval. Právě tento systém dodatečné kontroly, jehož důsledkem byla i silná autocenzura samotných redaktorů, se ukázal z pohledu kontroly médií jako efektivnější než předběžná cenzura v dřívějších letech.¹¹⁹

Zmíněnými prostředky – čili zejména systematickými personálními čistkami a cenzurními úřady – tak režim na přelomu 60. a 70. let získal po reformních letech pražského jara nad médii opětovnou kontrolu. Po celých dvacet let normalizace sloužily hromadné sdělovací prostředky, které byly přímo či nepřímo řízeny KSČ, jako účinný propagandistický nástroj režimu. Strana média využívala ve svůj prospěch při vytváření „*veřejného obrazu spokojené, fungující a myšlenky socialismu oddané společnosti bez vážných vnitřních rozporů či napětí*“¹²⁰.

¹¹⁷ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 343.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 346.

¹¹⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 209.

¹²⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 356.

Vyjma protestních aktivit opozice, které vyústily založením občanské iniciativy Charta 77, v zemi v 70. letech vládla tzv. „normalizační každodennost“¹²¹. Až přelom 70. a 80. let byl v Československu ve znamení zhoršující se hospodářské i ekonomické situace. Důsledkem bylo rozšíření tzv. šedé ekonomiky, zhoršení úrovně služeb a snížení produktivity ekonomiky.¹²² V této době také došlo ke změně kontrolního systému masových médií. Zákonem č. 180/1980 Sb. byl zřízen Federální úřad pro tisk a informace (FÚTI), podléhající federální vládě a stranicky řízený ÚV KSČ.¹²³ Pod kontrolu FÚTI spadala produkce jak hlavních deníků a časopisů, tak i televize a rozhlasu. Zástupci médií získávali na každotýdenních poradách s FÚTI a ÚV KSČ pokyny, o čem a jak smí, resp. nesmí informovat. Cenzurní úřad posléze využíval již zmíněné následné kontroly, kdy zpětně sledoval dodržování „*doporučené míry publicity událostí a osob, vhodnost užití propagandistických prostředků ve zpravodajství o závěrech stranických jednání a sjezdů, vyváženost v popularizaci jednotlivých osob či skupin*“¹²⁴.

Až v roce 1985 začalo s nástupem Michaila Gorbačova na pozici generálního tajemníka ÚV KSSS docházet k určitému posunu na politické scéně komunistického bloku. Na jeho politiku glasnosti a perestrojky muselo (ač nerado) reagovat i československé vedení KSČ, které postupně začalo mluvit o sociálních i ekonomických problémech společnosti. Komunisté se sice na XVII. sjezdu KSČ v roce 1986 k přestavbě a nutnosti reformů formálně přihlásili – reálně ale k žádným nedocházelo.¹²⁵ V prosinci 1987 nastoupil na post generálního tajemníka ÚV KSČ Miloš Jakeš. Režim i přes pokračující politiku glasnosti a perestrojky v SSSR (stále neúspěšněji) potlačoval sílící aktivity opozice. Zhroucení režimu definitivně potvrdila reakce veřejnosti na zásah jednotek Sborů národní bezpečnosti proti studentům na Národní třídě 17. listopadu 1989 – „*vyčerpaný systém dospěl ke dnu svých možností*“¹²⁶.

2.1 Role ČST za normalizace

Fungování Československé televize (ČST) od počátku jejího vysílání v květnu 1953 do konce 80. let rozděluje teoretik Daniel Růžička na dvě etapy. V 50. a 60. letech televize

¹²¹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 207.

¹²² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 343.

¹²³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 210.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž, s. 208.

¹²⁶ Tamtéž.

v Československu sloužila především jako kulturní a umělecká instituce, která propagovala komunistický režim a vychvalovala jeho budovatelské úspěchy. Poté v době normalizace, po potlačení liberálních snah ve společnosti začala sloužit především jako politický, mocenský a ideologický nástroj jedné politické strany.¹²⁷ I díky svému dosahu a rostoucí sledovanosti se právě v 70. a 80. letech televize stala nejvlivnějším médiem v zemi, a tím pádem i významným nástrojem propagandistického působení politiky KSČ. Dosah televize byl v porovnání s tiskem nebo kulturními institucemi nesrovnatelný. V polovině 80. let už první program pokrýval 94,9 procenta a druhý 73,5 procenta území Československa. Počet koncesionářů ČST čítal v roce 1970 tři miliony, o sedm let později se už jednalo o přibližně čtyři miliony. V roce 1988 toto číslo stoupl na čtyři a půl milionu.¹²⁸

Televize se v prvních měsících roku 1969 normalizačních změn účastnila jen velmi neochotně. Dokládá to i četnost stále se opakujících požadavků ze strany KSČ, které pracovníci televize obcházeli.¹²⁹ Vyústěním této situace bylo v srpnu 1969 odvolání ústředního ředitele Josefa Šmídmajera, kterého nahradil Jan Zelenka. Ten od 6. srpna 1969 zůstal na tomto postu až do 30. června 1989, kdy se funkce vzdal ke dvacetiletému výročí svého nástupu. Zelenka hned po svém nástupu zahájil personální čistky, které zasáhly zejména redakce zpravodajství, publicistiky a dokumentaristiky. Pod jeho vedením se ČST ihned aktivně zapojila do konsolidačního procesu. Od počátku 70. let tak televize vstřícně vyhovovala tehdejším požadavkům KSČ.¹³⁰ Roli ČST v 70. a 80. letech shrnují i v dobové metodice plánování a hodnocení televizního programu – ČST byla „*ideologickou zbraní KSČ, prostředkem socialistické výchovy a mobilizace pracujících*“¹³¹.

Ač měla ČST vytvářet pozitivní obraz konsolidované společnosti, samotné publikum na její produkci pohlíželo jako na umělou a propagandistickou konstrukci a postupně si vybuchovalo mechanismy, jak odhalit skutečný stav společnosti.¹³² V Československu tak na jedné straně existoval během normalizace účelově konstruovaný mediální obraz v kontrastu s vyprázdňeným, až rezignovaným publikem na straně druhé.¹³³ Nedůvěru občanů v uváděné zpravodajské a publicistické pořady, které tvořily základ

¹²⁷ RŮŽIČKA, Daniel. Československá televize a totalitní moc v období 1953-1989. In: KAŇKA, Petr, Václava KOFRÁNKOVÁ, Ingrid MAYEROVÁ, Martin ŠTOLL a kolektiv autorů. *Autor – vize – meze – televize*. Bratislava: Vysoká škola múzických umění. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Česká televize, 2015, s. 63.

¹²⁸ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 240.

¹²⁹ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Televize a totalitní moc 1969–1975*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 25.

¹³⁰ Tamtéž, s. 52.

¹³¹ KOVARÍK, František a Zdeněk MICHALEC. *Metody a formy plánování a hodnocení televizního programu*. Praha: Československá televize – Odbor výzkumu programu ČST a diváků v ČSR, 1983, s. 9.

¹³² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 356.

¹³³ KÖPPOVÁ, Barbora. Média a jejich role v totalitním systému. In: KOCIAN, Jiří, ed. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 655.

propagandistických snah režimu, dokazuje i jejich nízký ohlas. Takové pořady sledovalo v polovině 80. let přibližně 5 až 19 procent diváků.¹³⁴ V kontrastu s tím se ohlas populárních seriálů podle výzkumu mezi lety 1981 až 1987 pohyboval až kolem 80 až 90 procent.¹³⁵ Tato čísla podle televizní historičky a publicistky Jarmily Cysařové dokazují tehdejší nedůvěru „občanů v možnost zásadnější liberalizace společenského života a v transformaci ekonomiky současným vedením státu“¹³⁶.

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, veškerá produkce ČST byla podřízena stranické kontrole – zaměstnanci televize i externí spolupracovníci byli kádrově prověřováni, aby se zabránilo případnému „nežádoucímu“ obsahu ve vysílání.¹³⁷ Kádrové pořádky, jejichž prostřednictvím KSC na počátku 70. let ovládla hromadné sdělovací prostředky, v ČST fungovaly téměř totožně i v polovině 80. let. Jak zdůrazňuje Cysařová, poslední nalezený kádrový pořádek ČST z dubna 1986 neobsahoval výrazné změny oproti stavu ze 70. let – „spíše [šlo] o zbytnění a o kosmetické úpravy, motivované přesuny kompetencí ve schvalování lidí do funkcí mezi sekretariátem a tajemníkem ÚV KSC, nebo ve jmenování ředitele televize na Slovensku“¹³⁸. V tomto výnosu stále například stálo i to, že při hodnocení pracovníků ČST je jedním z rozhodujících kritérií jejich členství v politických stranách, plnění závěrů ÚV KSC nebo aktivní vystupování pro politiku KSC.

Politika glasnosti a hlasy o nutnosti přestavby se stejně jako v rámci samotné KSC výrazně neprojevovaly ani v ČST: „Nelogičnosti, sémantické protimluvy, nahromaděné chuchvalce slov bez obsahu byly ve čtvrtém desetiletí vlády jedné strany dopracovávány k nebyvalé dokonalosti i v jiných televizních dokladech, které přejaly aparátnický slang.“¹³⁹ Vedení televize i v polovině 80. let stále následovalo politiku KSC. I po roce 1987, kdy se KSC k perestrojce slovně přihlásila, ČST plánovala program stále podle zvyklostí normalizačních let. Názorové polemiky, které se v té době občas objevovaly v tisku, se na televizní obrazovky nedostaly.¹⁴⁰ Podle Cysařové je ale nutné podotknout, že v publicistice a dokumentaristice někteří redaktori v mezích tehdejší doby hledali neangažovaná témata a před pádem režimu začaly vznikat tzv. perestrojkové pořady, které zmíním níže.¹⁴¹

¹³⁴ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 35.

¹³⁵ Tamtéž, s. 33.

¹³⁶ Tamtéž, s. 35.

¹³⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 240.

¹³⁸ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 13.

¹³⁹ Tamtéž, s. 8.

¹⁴⁰ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize a politická moc 1953–1989. Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2002, 9(3–4), s. 535.

¹⁴¹ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Televize a totalitní moc 1969–1975*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998, s. 65.

2.2 Program ČST v 70. a 80. letech

Z hlediska rozvoje ČST byl klíčový rok 1970, kdy došlo ke spuštění vysílání druhého programu. O tři roky později na tomto programu ČST zahájila pravidelné barevné vysílání. V roce 1975 barevně začal vysílat i první program. Konec 70. let byl pro ČST také ve znamení dokončování dalších etap výstavby budovy na Kavčích horách, čímž se navyšovaly výrobní kapacity a s tím i doba vysílání.¹⁴² V souvislosti s tím také v této době dochází v televizní tvorbě k většímu technologickému pokroku a profesionalizaci. Více se uvažovalo o dramaturgii vysílání, o programových typech, časech nebo vysílací struktuře. Jak uvádí slovenský filmový publicista a pedagog Tomáš Hučko, je jen „*smutnou skutečností, že k výraznější profesionální specifikaci televize u nás docházelo právě v období zostřování společensko-politických podmínek působení médií*“¹⁴³.

Základ skladby programu ČST po dobu normalizace tvořily tzv. ideově-tematické plány, které byly každý rok schvalovány ÚV KSČ a byly závazné pro všechny redakce. Slovy již zmíněné dobové metodiky ze začátku 80. let: ideově-tematický plán umožňoval „*účinněji spojovat televizní vysílání se současnými úkoly výstavby naší socialistické společnosti, operativně a aktuálně na ně reagovat v programu a vytvářet tak příznivější podmínky pro efektivnější ovlivňování veřejného mínění a formování společenského vědomí v duchu politiky KSČ*“¹⁴⁴. Ideově-tematické plány vyjadřovaly úlohu a poslání televize, její funkce, realizaci potřebných pořadů nebo dramaturgický výhled tvorby na následující rok.¹⁴⁵ Šlo tedy především o ideově-politické koncepce televizní tvorby na daný rok, které měly jednak za úkol správně ilustrovat politickou linii strany a jednak také falšovat klíčové okamžiky minulosti.¹⁴⁶ I přes vliv Gorbačovovy glasnosti zůstávaly tyto koncepce, stejně jako zmíněné kádrové pořádky, totožné s těmi předchozími – dominovala jim „*rigorózní poslušnost, klišé ideovosti a zavedených rituálů*“¹⁴⁷.

Kontrola ze strany KSČ se projevovala ve všech televizních žánrech, které se v ČST v té době objevovaly – a to ať už ve formě výběru respondentů, interpretů, písní, nebo i zásahů

¹⁴² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 241.

¹⁴³ HUČKO, Tomáš. Český a slovenský autorský dokumentární film v televizi. Včera, dnes a zajtra. Možnosti, limity, přínosy. In: KAŇKA, Petr, Václava KOFRÁNKOVÁ, Ingrid MAYEROVÁ, Martin ŠTOLL a kolektiv autorů. *Autor – vize – meze – televize*. Bratislava: Vysoká škola múzických umění. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Česká televize, 2015, s. 14.

¹⁴⁴ KOVAŘÍK, František a Zdeněk MICHALEC. *Metody a formy plánování a hodnocení televizního programu*. Praha: Československá televize – Odbor výzkumu programu ČST a diváků v ČSR, 1983, s. 53–54.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 55.

¹⁴⁶ CYSAŘOVÁ, Jarmila. Československá televize a politická moc 1953–1989. *Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2002, 9(3–4), s. 533.

¹⁴⁷ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 23.

do již hotových vysílaných filmů či oblékání moderátorů.¹⁴⁸ Nicméně i přes své ideologické zaměření byla normalizace v televizi po prvotním období konsolidace poměrů etapou bohatou na mediální produkci.¹⁴⁹ ČST pokrývala celé žánrové spektrum – objevovaly se v ní pořady pro děti, dokumentární seriály, hudební pořady, přenosy divadelních představení nebo významných kulturních či společenských akcí, vlastní dramatické pořady, seriály či filmy, zpravodajství a publicistika.

Právě v posledních dvou jmenovaných oblastech se ideologie projevovala nejvýrazněji. Zpravodajské pořady v polovině 80. let zaujímaly až téměř 16 procent v programu ČST.¹⁵⁰ Důraz se v nich kladl zejména na komentativní stránku a z tematického hlediska byly prioritou zprávy ze zemí RVHP. Hlavní zpravodajské relace byly plné informací o plnění „plánu výstavby socialismu“, vyzdvihovali byli „hrdinové socialistické práce“ a o zemích Západu se v nich informovalo v negativním kontextu.¹⁵¹

Jak zdůrazňuje publicista Hučko, normalizace společně se zpravodajstvím a publicistikou zasáhla také ve velké míře televizní dokumentární tvorbu: „*Mnohá témata i myšlenky byly jednoduše a priori tabu (témata související se světonázorovými otázkami), mnohé byly ‚nemilé‘: například témata sociologická či jinak ‚zvědavá‘ ohledně skutečného života lidí.*“¹⁵² Tvůrčí proces v této době charakterizovaly pevné scénáře se stanovenými postupy a formulacemi podobně jako v 50. letech. Synchronní výpovědi v televizních dokumentech ztrácely spontaneitu. Při jejich tvorbě se také kvůli snazší kontrole spíše preferovalo slovo komentujícího redaktora než verbální projev respondentů.¹⁵³ Podle Cysařové měly v této době publicistika i dokumentaristika stále ještě objasňovat rozpory tehdejšího světa.¹⁵⁴

Program ČST byl také po celé období normalizace ovlivňován kooperací mezi vedením televize a ministerstvy vnitra a národní obrany. Tvorbu takových obsahů zajišťovala

¹⁴⁸ ŠTOLL, Martin. Televizní národy východní Evropy aneb Sovětský svaz náš vzor. In: KAŇKA, Petr, Václava KOFRÁNKOVÁ, Ingrid MAYEROVÁ, Martin ŠTOLL a kolektiv autorů. *Autor – vize – meze – televize*. Bratislava: Vysoká škola múzických umění. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Česká televize, 2015, s. 60.

¹⁴⁹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 356.

¹⁵⁰ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 9.

¹⁵¹ ŠTOLL, Martin. Televizní národy východní Evropy aneb Sovětský svaz náš vzor. In: KAŇKA, Petr, Václava KOFRÁNKOVÁ, Ingrid MAYEROVÁ, Martin ŠTOLL a kolektiv autorů. *Autor – vize – meze – televize*. Bratislava: Vysoká škola múzických umění. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Česká televize, 2015, s. 60.

¹⁵² HUČKO, Tomáš. Český a slovenský autorský dokumentární film v televizi. Včera, dnes a zajtra. Možnosti, limity, přínosy. In: KAŇKA, Petr, Václava KOFRÁNKOVÁ, Ingrid MAYEROVÁ, Martin ŠTOLL a kolektiv autorů. *Autor – vize – meze – televize*. Bratislava: Vysoká škola múzických umění. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Česká televize, 2015, s. 14.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 9.

Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti (ÚRABB).¹⁵⁵ K nejnámějšímu pořadu z dílny armádní redakce nepochybně patří dramatický seriál *Třicet případů majora Zemana* režiséra Jiřího Sequense, natočený v letech 1974–1979. Dalšími známými díly ÚRABB byl například dokumentární pořad *Skandál v Římě* dehonestující Jiřího Pelikána, dokument *Atentát na kulturu* nebo posléze ve druhé polovině 80. let podvečerní týdeníky *Azimut*, *Maják* a *Kompas*. Mimo to se činnost ÚRABB dostávala i do *Televizních novin*, v oblasti dokumentaristiky byl zase pro účely kontrapropagandy vyčleněn zvláštní tým.¹⁵⁶

Tvorbou materiálů poplatných režimu se vedle ÚRABB zabývala také Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky¹⁵⁷ s vyčleněným oddělením kontrapropagandy. V polovině 80. let uvedla propagandistické pořady jako například *Kříž v osidlech moci*, který „odhaloval pravou tvář politického kléru“¹⁵⁸, nebo *Kapitoly o IX. sjezdu*. Jejím klíčovým pořadem byl také v 80. letech kritický týdeník *Sondy*.

V redakci zábavních pořadů byly v polovině 80. let oblíbené pořady jako *Televarieté*, *Abeceda*, *Videostop*, *Manéž Bolka Polívky* nebo seriály *Malé dějiny jedné rodiny* a *Bakaláři*. K vysílání na Silvestra – tedy na nejsledovanější den roku – byla každoročně vytvářena komise, která kontrolovala, aby na obrazovce nevystoupil někdo z „nepohodlných“ umělců nebo aby nezazněly písně či scénky vybočující z ideového rámce.¹⁵⁹ Na základě pokynů KSČ nemohla ČST také opomenout žádná důležitá výročí, která byla jednou z neodmyslitelných součástí plánování programu.¹⁶⁰

Mezi nesledovanější typ pořadů patřil v 70. a 80. letech nepochybně televizní seriál. Normalizační seriály měly publikum především přesvědčovat o výhodách života v socialismu – jejich hlavní postavy představovaly vzory správného, socialistického chování.¹⁶¹ Jejich výrazná obliba a sledovanost kolem 80 až 90 procent způsobily i pečlivé sledování ze strany KSČ – jejich scénáře byly neustále diskutovány a přepisovány.¹⁶² Nejvýraznější postavou seriálové tvorby ČST byl nepochybně scenárista Jaroslav Dietl. Svou seriálovou tvorbu odstartoval seriálem *Nejmladší z rodu Hamrů* vysílaným v roce

¹⁵⁵ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 15.

¹⁵⁶ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize a politická moc 1953–1989. Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2002, 9(3–4), s. 534.

¹⁵⁷ Právě z této redakce pochází i analyzovaný dokumentární cyklus *Kronika našeho života*.

¹⁵⁸ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 32.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 26.

¹⁶⁰ ŠTOLL, Martin. *Televizní národy východní Evropy aneb Sovětský svaz náš vzor*. In: KAŇKA, Petr, Václava KOFRÁNKOVÁ, Ingrid MAYEROVÁ, Martin ŠTOLL a kolektiv autorů. *Autor – vize – meze – televize*. Bratislava: Vysoká škola múzických umění. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Česká televize, 2015, s. 60.

¹⁶¹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 241.

¹⁶² SMETANA, Miloš. *Televizní seriál a jeho paradoxy*. Praha: ISV, 2000, s. 36.

1975. Dalšími jeho úspěšnými seriály byly *Okres na severu* (1981), *Muž na radnici* (1976), *Žena za pultem* (1976), *Malý pitaval z velkého města* (1983) nebo *Synové a dcery Jakuba Skláře* (1986). Jeho nejpopulárnějším seriálem se stala třináctidílná *Nemocnice na kraji města*, která se stala úspěšnou i ve Spolkové republice Německo.¹⁶³ Dalšími populárními seriály byly například: *Plechová kavalérie* (1979) ze zemědělského prostředí, *Dynastie Nováků* (1982) z prostředí železnice nebo *My všichni školou povinni* (1984) z oblasti školství. Divácky úspěšné byly i seriály pro děti – například *Arabela* (1979) a *Létající Čestmír* (1983) režiséra Václava Vorlíčka nebo *Pan Tau* (1969–1988) a *Návštěvníci* (1983) režiséra Jindřicha Poláka. Na druhé straně byly mnohé seriály také v důsledku své vysoké sledovanosti propagandisticky využívány. Mezi takové seriály poplatné době se dá zařadit například seriál *Gottwald* z roku 1986 nebo *Chlapci a chlapi* z roku 1988 v režii Evžena Sokolovského nebo dvacetidílní *Rodáci* z roku 1988 v režii Jiřího Adamce.¹⁶⁴

V době normalizace také v ČST vznikla řada oceňovaných pořadů i na mezinárodních festivalech. Úspěšným pořadem například byla hudební groteska Jána Roháče *Traja chrobáci* z roku 1976 nebo televizní film Karla Kachyni *Zlatí úhoři* z roku 1979. V roce 1984 získala televizní inscenace režiséra Františka Filipa *Tažní ptáci* Zlatou nymfu na Mezinárodním festivalu v Monte Carlu.¹⁶⁵

Jak už bylo zmíněno výše, v posledních letech před sametovou revolucí začalo v některých případech v umělecké televizní tvorbě docházet k liberálnějšímu posunu.¹⁶⁶ K tzv. perestrojkovým pořadům Cysařová řadí díla jako *Ticho v soudní síni* (čili adaptaci soudniček Rudolfa Těsnohlídka provedenou scenáristou Antonínem Přídalem z roku 1987), televizní hru Oldřicha Daňka *Zdaleka ne tak ošklivá, jak se původně zdálo* z roku 1988 nebo televizní inscenaci *Srdíčko* režisérky Evy Sadkové z roku 1987. Tvorba těchto i některých dalších autorů (např. Jiří Hubač, Jiří Bělka nebo Šárka a Otakar Koskovi) dokazovala, že se i přes potíže dalo ojedinele vyhnout točení „požadovaných plagiátů skutečnosti i historie“¹⁶⁷.

Souhrnně řečeno druhá polovina 80. let v ČST by se dala z hlediska činnosti tvůrců rozdělit do tří proudů – jedním z nich byli ti, kteří se tvorbě angažovaných pořadů vyhýbali, druhým byli lidé, kteří využívali relativní perestrojkový posun v mezích

¹⁶³ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019, s. 369.

¹⁶⁴ SMETANA, Miloš. *Televizní seriál a jeho paradoxy*. Praha: ISV, 2000, s. 36.

¹⁶⁵ *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003, s. 264.

¹⁶⁶ CÝSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 27.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 28.

povolených KSČ, a třetí skupinu tvořili dogmatictí zastánci KSČ v čele s vedením ČST, kteří ve stejné linii pokračovali i po odchodu Zelenky z postu ředitele v červnu 1989.¹⁶⁸

3 Dokumentární seriál *Kronika našeho života*

Od března do června roku 1985 ČST premiérově uvedla čtyřicetidílný dokumentární seriál *Kronika našeho života*, který normalizačním výkladem představoval vývoj československé společnosti od roku 1945 do roku 1984. V době svého vzniku představovala *Kronika našeho života* největší propagandistický počín ČST v oblasti televizní publicistiky.¹⁶⁹ V první polovině 80. let seriál patřil ke stěžejním projektům Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky (HRPD), která měla jeho tvorbu na starosti. Podle dobových ohlasů v *Týdeníku Československá televize* se v té době jednalo o zatím „největší dokumentární seriál Československé televize, natočený HRPD [Hlavní redakcí publicistiky a dokumentaristiky] ke 40. výročí naší vlasti Sovětskou armádou“¹⁷⁰.

3.1 Vznik a tvůrčí štáb

Seriál vypráví letopisnou formou o 40 letech vývoje Československa – každý díl pojednává o jednom roku historie země. Na tvorbě seriálu začal realizační štáb v rámci HRPD pracovat v létě roku 1983.¹⁷¹ Podíleli se na něm tvůrci z pražských i slovenských redakcí – třicet dílů bylo vyrobeno v Praze a deset v Bratislavě. Kolektivy byly podle slov tvůrců v neustálém kontaktu a pracovaly stejnou metodou, aby jednotlivé pořady vytvořily kompaktní celek.¹⁷² Nad hodnocením obsahové stránky se také scházel celý tvůrčí kolektiv, do nějž patřili i členové Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ. Tvůrčí kolektiv také našel inspiraci u sovětské televize.¹⁷³

Při tvorbě *Kroniky našeho života* byly také vůbec poprvé využity nové moderní metody – filmový materiál byl zpracován elektronickou technologií včetně elektronického střihání na kazetách. Do té doby se dokumentární pořady točily většinou na 16mm film. Jak zdůrazňuje režisér a scenárista Miloslav Kučera, nejednalo se jistě o náhodu, že se

¹⁶⁸ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 35.

¹⁶⁹ KUČERA, Miloslav. 40 dílů – 40 budování socialismu. Dokumentární seriál Československé televize *Kronika našeho života*. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 347.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ JINDROVÁ, Marie. *Kronika našeho života*. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 10, s. 3.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

nejmodernější technologie v té době vyčlenily právě na politicky exponovaný pořad.¹⁷⁴ Důležitost seriálu pro tehdejší režim dokazuje i to, že pro pražský tým tvůrců dokonce televize vyčlenila speciální pracoviště, kde byl vytvořen vlastní archiv, knihovna i místo pro uložení desetitisíců metrů filmového materiálu.

Podle dobových vzpomínek tvůrců trvalo prohlédnout dokumentární záběry natočené pro jeden díl seriálu až třicet hodin.¹⁷⁵ Náročnost podle nich spočívala i v tvorbě samotného scénáře. Každý díl měl být „*obrazem jednoho roku, musely v něm být uvedeny charakteristické vnitropolitické a mezinárodní události, problematika z ekonomiky, kultury a sportu atd.*“¹⁷⁶. Důležitým prvkem seriálu byli také pamětníci – podle slov autorů „*šlo o to přinést na obrazovky názory lidí, kteří se podíleli na určitých věcech a umějí na konkrétním detailu charakterizovat přeměny našeho života*“¹⁷⁷.

Při tvorbě seriálu kladla HRPD pod vedením šéfredaktora Ivana Manna důraz na kolektivní práci. Ačkoliv na celém cyklu pracovalo nemálo scenáristů a režisérů, žádný z analyzovaných deseti dílů nevyčnívá svou originalitou ani výraznějším rukopisem jednotlivých autorů. Kolektivní práce se zrcadlí i v titulcích seriálu, ze kterých není možné zjistit, co měl každý ze zmíněných tvůrců v konkrétním dílu na starosti – tzn. kdo byl například jeho režisérem či kdo se podílel na jeho scénáři apod.¹⁷⁸ Za klíčové tvůrce by se dali považovat Ivan Krempa a Antonín Faltys, kteří se objevili hned na prvních řádcích závěrečných titulků ve všech deseti analyzovaných dílech. Oba působili v Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ a podíleli se v polovině 80. let i na dalších politicky angažovaných pořadech.¹⁷⁹ Poté byli společně s nimi v několika dalších dílech uvedeni tehdejší televizní redaktori a scenáristé jako Václav Brabec, Ivan Hrabec, Jan Boněk, Alena Hynková nebo samotný šéfredaktor HRPD Ivan Mann. Podle dochované titulkové listiny dílů pojednávajících o letech 1950 a 1951 byli například Ivan Krempa a Antonín Faltys společně s Ivanem Hrabcem uvedeni jako samotní autoři těchto dílů (viz příloha č. 1). V dalším dochovaném scénáři dílu o roce 1962 byli všichni tři jmenovaní společně s Václavem Brabcem uvedeni jako autoři scénáře (viz příloha č. 2). Společně s nimi se na tvorbě 40 dílů seriálu podílelo dohromady osm režisérů – Tomáš Bílý, Václav Dvořák,

¹⁷⁴ KUČERA, Miloslav. 40 dílů – 40 budování socialismu. Dokumentární seriál Československé televize Kronika našeho života. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 348.

¹⁷⁵ JINDROVÁ, Marie. Kronika našeho života. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 10, s. 3.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Jak zmíním v podkapitole 3.3, kvůli nedochování velké části písemností k tomuto seriálu ve Spisovém archivu ČT se u mnohých dílů nedá dodnes jejich vývoj či konkrétní autoři dohledat.

¹⁷⁹ Antonín Faltys se například podílel na pořadu *První výstřel příští války*, který pojednával o politickém pozadí hirošimské tragédie a dokazoval, že výbuch atomové pumy v Hirošimě byl namířen proti Sovětskému svazu. RŮŽIČKA, Daniel. Cyklus Kde je pravda? – pořad: První výstřel příští války. In: *Totalita.cz* [online]. [cit. 01-07-2021]. Dostupné z: http://totalita.cz/ip/tp_kjp_porad_pvpv.php

Martin Chlupáč, Ivan Rumanovský, Gejza Kendy, Milan Ferko, Ivan Rosnovský a Otto Vyhlídal.¹⁸⁰ Pro namluvení komentáře pro všechny díly vysílané v češtině vybral tvůrčí štáb Jana Bartoše, herce a režiséra pražského Divadla E. F. Buriana.¹⁸¹

Tvorba politicky angažovaného pořadu, jaký *Kronika našeho života* bezpochyby představovala, byla pro tehdejší tvůrce v ČST stranickým úkolem a nebylo možné ji odmítnout. Jak k tématu uvádí režisér Kučera: „*Pokud byl dotyčný zaměstnancem ČST a chtěl jím zůstat i nadále, musel tyto úkoly plnit a být za ně také patřičně odměňován. A tak je i na tomto projektu znát, jak každý odvedl jen to profesionální řemeslo, ale emočně ani umělecky se do práce rozhodně nepokládal. Celkově malá originalita a téměř chybějící kreativita je zde patrná z každé ubíhající minuty. Jako by z přístupu tvůrců přímo vyzařovalo krédo: Já nic, já byl pouhý scenárista (režisér, kameraman, střihač...), to oni to tak chtěli!*“¹⁸²

3.1.1 Uvedení v ČST

Dokumentární seriál *Kronika našeho života* začala ČST vysílat 4. března 1985, kdy měl od 18:35 hodin na prvním kanálu premiéru první díl o roce 1945. Televize poté standardně vysílala tři díly týdně – až na několik výjimek vždy v pondělí, středu a pátek od 18:35 nebo 18:40 hodin.¹⁸³ Poslední díl o roce 1984 měl premiéru v pátek 7. června 1985. Dohromady tak ČST vysílala 40 dílů seriálu v rozmezí 14 týdnů.

K jediné repríze všech 40 dílů *Kroniky našeho života* došlo hned v roce 1986. První díl ČST uvedla 8. ledna 1986 ve 20 hodin opět na prvním kanálu. Poslední, dotočený díl o roce 1985 uvedla v pátek 18. dubna. Až na jednu výjimku držela televize po celou dobu stejné vysílací schéma – uváděla tři díly týdně, a to ve středu, čtvrtek a pátek, vždy v hlavním vysílacím čase od 20:00 nebo 20:10 hodin.¹⁸⁴

¹⁸⁰ KUČERA, Miloslav. 40 dílů – 40 budování socialismu. Dokumentární seriál Československé televize *Kronika našeho života*. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 349.

¹⁸¹ JIRÁSKOVÁ, Jana. Čtyřicet ohlédnutí. *Rudé právo*, 8. 5. 1985, roč. 65, č. 57, s. 5.

¹⁸² KUČERA, Miloslav. 40 dílů – 40 budování socialismu. Dokumentární seriál Československé televize *Kronika našeho života*. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 349–350.

¹⁸³ Z hlediska pravidelného schématu vysílání se odlišovaly čtyři týdny z celkových 14 týdnů, kdy se *Kronika našeho života* vysílala. V týdnu od 22. dubna se na obrazovkách objevily dokonce čtyři díly. V následujícím týdnu od 29. dubna se zase jednotlivé díly vysílaly výjimečně v úterý, čtvrtek a sobotu. Poté v týdnu od 6. května televize uvedla pouze dva díly, a to v pondělí a pátek. Důvodem pravděpodobně bylo konající se mistrovství světa v hokeji, jehož zápasy se mnohdy odehrávaly v obvyklých časech, určených původně pro *Kroniku našeho života*. Poté ještě v týdnu od 3. června čili v posledním týdnu vysílání seriálu televize uvedla pouze dva díly, a to opět v pondělí a pátek.

¹⁸⁴ Jedinou výjimkou byl týden od 10. března, kdy ČST seriál vysílala v úterý, čtvrtek, pátek.

Ojedinelé reprízy jen některých dílů se poté na obrazovkách objevily pouze třikrát v letech 1988 a 1989.¹⁸⁵ V pátek 19. srpna 1988 ČST vysílala (k výročí srpnové okupace v roce 1968) na druhém programu od 21 hodin díl právě o roce 1968. Čtyři dny potom zařadili na stejném programu ve stejný čas díl o roce 1969. Poslední reprízou byl (k výročí tzv. Vítězného února) díl o roce 1948, a to v sobotu 25. února 1989 uvedený na prvním programu v 15:10 hodin.

Diváky na začátku každého dílu přivítala úvodní znělka, která byla přibližně půl minuty dlouhá a skládala se z radostně laděné hudby a leteckých záběrů Československa (viz příloha č. 3). Těžiště jednotlivých dílů seriálu tvořil komentář průvodce, který společně s doprovodnými záběry zabíral většinu stopáže každého dílu. Pod slovem průvodce vždy hrála podkresová hudba, která výrazně podporovala jeho rétoriku a napomáhala interpretaci událostí. Komentáře průvodce byly ve všech dílech na českém okruhu televize čteny česky a na slovenském zase slovensky, aby „vazba s divákem byla co nejužší“¹⁸⁶. Součástí dílů také byly krátké vstupy s pamětníky, kteří na daný rok vzpomínali. Vedle toho tvůrci zařazovali dobové reportáže z filmových týdeníků, které tvůrcům poskytl archiv Krátkého filmu Praha, nebo později ze zpravodajství ČST. Dobové reportáže tvůrci využili s originálním zvukem, který seriálu dodal „*punc syrovosti, autentičnosti, a tedy i určité iluze pravdivosti*“¹⁸⁷. Tento způsob tvorby dokumentárních pořadů byl tehdy v ČST určitou novinkou.¹⁸⁸ Každý díl poté ukončila závěrečná znělka s titulky jeho tvůrců.

Průměrná sledovanost seriálu byla podle šéfredaktora HRPD Ivana Manna kolem 30 procent s koeficientem spokojenosti 5,6–6,7 procenta. Podle něj se jednalo o „*vysoká hodnocení, která zaznamenávají literárně-dramatické či zábavní pořady, když jsou dobré*“¹⁸⁹.

3.2 Dobový ohlas v tisku

Pro zjištění toho, jaké pozornosti se *Kronice našeho života* v době premiérového vysílání dostávalo v tehdejším tisku, zanalyzuji několik periodik. Konkrétně se při mapování dobového mediálního ohlasu zaměřím na jeden týdeník – a to konkrétně *Týdeník Československá televize*, a tři deníky – *Rudé právo*, *Lidovou demokracii* a *Svobodné slovo*.

¹⁸⁵ KUČERA, Miloslav. 40 dílů – 40 budování socialismu. Dokumentární seriál Československé televize *Kronika našeho života*. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 356.

¹⁸⁶ JINDROVÁ, Marie. *Kronika našeho života*. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 10, s. 3.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 349.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ mj. Hovoříme se šéfredaktorem Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky Ivanem Mannem. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 23, s. 3.

Vzhledem k povaze analyzovaného materiálu této diplomové práce bude v tomto ohledu klíčovým periodikem programový *Týdeník Československá televize*. Na přelomu 80. let byl tento týdeník třetím nejčtenějším v zemi – hned za *Vlastou* a *Dikobrazem*. Jeho náklad se v této době pohyboval kolem 470 tisíc výtisků.¹⁹⁰ Jeho hlavním posláním bylo přinášet programový rozpis vysílaných pořadů na všech kanálech ČST. Svým čtenářům také poskytoval články různých tematických zaměření, které povětšinou blíže přibližovaly některé pořady či známé osobnosti televizní tvorby.

V týdeníku nejprve zanalyzuji všechna vydání z období od 4. března do 7. června 1985, tj. z doby premiérového vysílání *Kroniky našeho života*. Poté se v něm také zaměřím na období od 9. ledna do 18. dubna 1986, tj. na období reprízovaného vysílání tohoto seriálu. Mým cílem bude porovnat, jak se pozornost věnovaná *Kronice našeho života* v týdeníku při premiérovém a reprízovaném uvedení celého cyklu lišila.

Pro zmapování toho, jaký ohlas měla *Kronika našeho života* i v celostátních denících, se zaměřím na tři periodika. *Rudé právo* jsem si pro analýzu zvolila z toho důvodu, že sloužilo jako ústřední tiskový orgán KSČ a v průběhu čtyřiceti let komunistického režimu se jednalo o nejvýznamnější periodikum v zemi. V té době také získávalo největší přiděly papíru, čímž mělo i nejvyšší náklady ze všech tehdejších deníků. Na přelomu 80. let se jeho průměrný náklad pohyboval kolem 970 tisíc.¹⁹¹ Druhé dva deníky jsem si vybrala kvůli tomu, že sloužily jako tiskové orgány jediné dvou českých nekomunistických politických stran v Národní frontě. *Svobodné slovo* bylo ústředním tiskovým orgánem Československé strany socialistické (ČSS), *Lidová demokracie* zase Československé strany lidové (ČSL). Náklady obou deníků se na přelomu 80. let pohybovaly kolem 220 tisíc.¹⁹² V 80. letech také tato periodika například s týdeníkem *Mladý svět* patřila k titulům, které čtenářům přinášely alternativu k dogmatickému *Rudému právu*. Ačkoliv stále podléhaly mocenské kontrole KSČ, dařilo se v nich publikovat některé texty, které se odlišovaly od striktní stranické linie.¹⁹³

Ve zmíněných denících budu analyzovat všechna vydání od 4. března 1985, tj. od prvního dne premiérového vysílání seriálu, až do 10. června 1985, tj. tři dny po ukončení premiérového vysílání, aby bylo možné zmapovat i případné dozvuky uvedení seriálu.

¹⁹⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČERA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 250.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 249.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž, s. 217.

3.2.1 Týdeník Československá televize

Týdeník Československá televize věnoval *Kronice našeho života* v průběhu 14 týdnů jejího premiérového uvedení celkem dvě dvoustrany – a to v prvním a posledním vysílacím týdnu. Vedle toho byl každý ze 40 dílů seriálu uveden krátkou anotací na straně konkrétního vysílacího dne. V několika vydáních také otiskli ohlasy diváků v tradiční rubrice Dopisy diváků na druhé straně týdeníku. Jak později zanalyzuji, všechny z nich byly pozitivní a diváci seriál jen vychvalovali.

V prvním týdnu premiérového uvedení se týdeník seriálu věnoval hned na první dvoustránce tohoto vydání. Na prvních řádcích ho představili slovy: „*Na televizní obrazovky přichází dokumentární seriál Kronika našeho života. Obraz naší doby od roku 1945 do současnosti. ... Zajímavé a unikátní materiály. Zatím nejrozsáhlejší projekt svého druhu v Československé televizi.*“¹⁹⁴ Následovala slova šéfredaktora Ivana Manna. Ten ve svém příspěvku zmiňoval, jak mu jde o to, aby si lidé při sledování seriálu „*uvědomovali svůj vztah a příslušnost k této zemi, aby pocítili pýchu na naši novodobou historii*“¹⁹⁵. Poté také uváděl, jak chce svého současníka „*zároveň donutit přemýšlet o světě v určitých souvislostech, i o sobě – zasáhnout jeho vědomí a svědomí, do jaké míry se aktivně zúčastnil našeho společného dění, budování socialistické vlasti*“¹⁹⁶. V pokračujícím článku jeho autorka Marie Jindrová nejdříve zmínila, jak byla tvorba dokumentárního seriálu i pro zkušené pražské a bratislavské dokumentaristy složitá: „*Mnozí z nich, přestože mají za sebou řadu zdařilých televizních pořadů a ocenění, se nám otevřeně přiznali, že na samém začátku realizace zdaleka netušili, jak mnohotvárná a obtížná práce je čeká. Velký význam měla úzká spolupráce se soudruhy z Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ.*“¹⁹⁷ Poté jen celou stranu zaplnila představením dvou dílů o letech 1949 a 1952, kde byl v bodech shrnutý jejich scénář (viz příloha č. 4). Na další straně věnované seriálu pokračovala autorka několika odstavci plnými chvály. Podle ní bylo jednou z věcí, o kterou se tvůrci snažili, „*vzbudit určitý cit a vzpomínku, navázat citový vztah s diváky*“¹⁹⁸. Poté také zmínila: „*Ovšem nejde jen o to – pouze připomenout jednotlivé události. Teprve ve spojitosti s dalšími skutečnostmi mohou ukázat pravdivý obraz doby. Proto původní materiály jsou doplňovány komentáři, v nichž nechybějí později poznaná fakta i současný pohled na určitou etapu našeho života i vývoje mezinárodních událostí.*“¹⁹⁹ Na konci svého

¹⁹⁴ JINDROVÁ, Marie. *Kronika našeho života. Týdeník Československá televize*, 1985, č. 10, s. 2–3.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Tamtéž.

příspěvku autorka pozvala diváky ke sledování pořadu a ukončila svůj text slovy: „*Připomeneme si v něm naši novodobou historii, kdy se Československo stalo pevnou součástí světové socialistické soustavy, a v níž se uskutečnila spousta rozhodujících věcí – ve jménu člověka a míru. Je oslavou našich pracujících.*“²⁰⁰

První divácký ohlas se v každotýdenní rubrice Dopisy diváků objevil až po sedmi týdnech od zahájení premiérového vysílání seriálu. Josef Mertlík z Přerova do týdeníku napsal: „*Ani nevíte, jak jsem vám vděčen za vysílání dokumentárního pořadu Kronika našeho života, který věrohodně přibližuje události, jež jsem v té době také prožíval. ... Je a bude mementem hlavně pro ty, kteří si neváží našeho socialistického zřízení.*“²⁰¹ Alespoň jeden ohlas diváků se poté ve stejné rubrice objevil až na jednu výjimku v každém vydání. Lidé často chválili konkrétní díl, který jim přinesl vzpomínky na to, jak sami určitou událost zobrazenou v dokumentu prožili. Také chválili čas vysílání, díky němuž se na seriál může dívat i mládež. Libuše Králíková z Plzně napsala: „*Je velmi důležité, aby právě mládež viděla a poznala, jak se naše republika rozvíjela až dospěla k dnešku, kdy budování a obrana naší vlasti je nejdůležitějším úkolem dneška a zítřka.*“²⁰² Někteří diváci také vyzdvihovali politický přínos dokumentu: „*Sebelepší politické školení nedá tolik, co zhlédnutí jednoho seriálu. ... V seriálu je tolik lidské pravdy, jako v životě samém.*“²⁰³

Další jediná dvoustránka, na níž se v posledním týdnu vysílání *Kronice našeho života* v týdeníku věnovali, se skládala z více než desítky diváckých ohlasů a poté krátkého rozhovoru s Ivanem Mannem. Všechny dopisy diváků byly pozitivní a obdivné, neobjevilo se v nich ani jedno kritické slovo. Například hned v prvním ohlase od Zdeny Daňhelkové z Kopřivnice zaznělo: „*Vážení soudruzi, slovy nejde vyjádřit pocity při promítání Kroniky našeho života, a proto mnoho díky patří tvůrcům tohoto seriálu. ... Teď teprve se nám v klidu při obrazovce odvíjí život, který jsme prožívali a který stál a stojí za to žít a při troše zdraví a síly chceme ještě pomáhat a budovat naši krásnou vlast – podle svých možností.*“²⁰⁴ Někteří z diváků jen často vzpomínali na to, co v minulosti zažili a jak jim seriál tyto vzpomínky oživil. Helena Kolesárová z Bratislavy například napsala: „*Jsem nadšená! Piši vám hned po skončení další části Kroniky našeho života. Mám 55 let a zdá se mi, jako by přede mnou znovu ubíhaly ty všechny uplynulé roky mého života. ... Svobodná léta naší vlasti, to je i můj život v ní. ... A víte, co je nejkrásnější? Že, navzdory*

²⁰⁰ JINDROVÁ, Marie. Kronika našeho života. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 10, s. 2–3.

²⁰¹ Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 16, s. 2.

²⁰² Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 15, s. 2.

²⁰³ Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 20, s. 2.

²⁰⁴ Kronika našeho života: Léta, která stála za to žít, aneb Co napsali televizní diváci seriálu HRPD. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 23, s. 2–3.

tomu, že lidé vždy brblali a v novinách se někdy přikrášlovalo – skutečnost je skutečností – udělal se kus práce.“²⁰⁵ Několik ohlasů také pocházelo od mladých lidí, kteří děkovali za to, že díky seriálu mohli vidět historii Československa. Například Jana Hanzlíková z Hořic na Šumavě napsala: „Moc se mi líbí pořad *Kronika našeho života*. ... Mladý člověk se v něm dozvídá věci, o kterých neměl ani tušení. ... Váš pořad je opravdu velice zajímavý a poučný. Vždy, když se objeví závěrečné titulky, je mi až líto, že už je konec. Patří vám za něj můj upřímný dík.“²⁰⁶

V navazujícím rozhovoru s Ivanem Mannem zaznělo, jak si on sám váží upřímných slov od diváků, která tvůrcům přicházejí. Podle Manna divácké „*dopisy dokazují schopnost lidí za socialismu spoluúčastnit se na tvorbě doby*“²⁰⁷. Podle něj se lidé necítí být pouze pasivními diváky – „*seriál pokládají za skutečnou kroniku našeho života a snaží se ji obohatit o některé chybějící listy*“²⁰⁸. Mann také zmiňoval, že jim nejvíce ohlasů chodí od mladých lidí od dvanácti do osmnácti let: „*Dívají se na léta, která oni sami neprožili a znají je pouze ze strohých stránek učebnic dějepisu nebo nanejvýš z fotografií z rodinných alb či výstav. ... Mladí se tu mj. setkávají s předměty denní potřeby v docela jiné podobě než dnes – například s automobily, které už nepotkávají ani jako veterány.*“²⁰⁹

Jak již bylo zmíněno, každý den, kdy se vysílala *Kronika našeho života*, se v týdeníku objevila upoutávka na jednotlivé díly. Každý z nich byl tak pokaždé mezi třemi až čtyřmi nejzajímavějšími pořady, které by divákům podle týdeníku neměly uniknout a na které krátkou anotací, přibližně tři odstavce dlouhou, poutal (viz příloha č. 5). V každé anotaci týdeník vždy stručně shrnul děj a lákal diváky, aby se na každý díl podívali. Anotace vždy kopírovaly rétoriku využitou v seriálu a z větší části se skládaly z vyjmenovávání úspěchů pracujících, činnosti strany nebo škodlivých akcí západních zemí. V první anotaci o roce 1945 například stálo: „*Vyprávění o čtyřiceti svobodných letech Československa není jenom obrazem mezních okamžiků, které tvoří jeho dějinnou osnovu. ... Před vašimi očima se bude odvíjet mozaika prvních poválečných měsíců s velkými a významnými událostmi i se zapomenutými okamžiky, které sice nenalezly místo v kronikách, ale výmluvně dokresluji atmosféru doby. Uvidíte záběry šťastných návratů, veselí lidových slavností a manifestací, prvních poválečných žní, na které se přihlásilo 150 000 dobrovolných pomocníků.*“²¹⁰

²⁰⁵ *Kronika našeho života: Léta, která stála za to žít, aneb Co napsali televizní diváci seriálu HRPD. Týdeník Československá televize, 1985, č. 23, s. 2–3.*

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ KRAUSOVÁ, Alena. *Kronika našeho života – rok 1945. Týdeník Československá televize, 1985, č. 10, s. 4.*

Několik anotací také přesně kopírovalo úvodní slova průvodce daného dílu. Například upoutávka na díl o roce 1968 začínala totožnými slovy jako voice-over v úvodu tohoto dílu: „*V prvních dnech roku 1968 si sotva kdo z nás mohl představit, jak těžký a složitý rok je před námi. Kolik dramatických a nebezpečných situací nás čeká. Chceme-li pochopit podstatu krize, kterou jsme prošli, poznat síly, které ji způsobily, musíme se znovu a znovu vracet k dokumentu, v němž komunistická strana toto období otevřeně a odpovědně analyzovala, k Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ.*“²¹¹

Autorka většiny anotací Alena Krausová také v několika z nich vzpomínala na své vlastní zážitky z daného roku, při nichž mimo jiné popisovala i tehdejší poměry v zemi. K dílu o roce 1948 například uvedla: „*Moje vzpomínka je zdánlivě vzdálená závažné problematice oněch dnů. Tenkrát v zimě čtyřicátého osmého roku jsem šla na svůj první ples. V dívčím životě to bývá nesmírně důležitá událost – ale jen málokteré ji tenkrát šla vstříc v nových šatech. A přece továrny vyráběly kilometry látek, jen nepatrné množství se však dostalo do obchodů. Dne 7. ledna 1948 projednala vláda distribuci textilu. Rozhodla o formě, jak v jedné z nejcitlivějších oblastí vnitřního obchodu udělala pořádek.*“²¹² Jejím dalším autorským přínosem bylo časté zmiňování toho, že seriál divákům zprostředkovává minulost, kterou zažili jen někteří a může být poučením pro mládež. K dílu o roce 1956 autorka uvedla: „*Nahlédneme-li do dobových materiálů, většinou nás v nich nejvíc upoutá vyprávění o novinkách, které jsou v současné chvíli už překonané nebo zapomenuté. Těm, kteří se s nimi kdysi setkávali, taková ohlédnutí zpátky připomínají léta mládí, zájem a dychtivost, s níž sledovali rozvoj naší společnosti.*“²¹³

Na rozdíl od premiérového uvedení se *Týdeník Československá televize* reprízovanému vysílání v roce 1986 na svých stránkách téměř nevěnoval. Na žádný z dílů nebyla upoutávka jako při premiérovém uvedení, ani se v průběhu 14 týdnů vysílání seriálu neobjevil ani jeden článek. I ohlasy diváků byly mnohem méně frekventované. První z nich se objevil až ve vydání od 17. února. František Babůška ze Zemianských Sadů jen krátce komentoval, jak si osobně myslí, že „*je velmi správné, keď na podklade archivnych materiálů sa pripomínajú roky budovania našej socialistickej súčasnosti*“²¹⁴. Hned v dalším vydání poté otiskli komentář divačky, který se více méně shodoval s tím předchozím – Jana Mikulecká uváděla, jak je zajímavé seriál sledovat a že doposud

²¹¹ ak. Kronika našeho života – rok 1968. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 17, s. 10.

²¹² KRAUSOVÁ, Alena. Kronika našeho života – rok 1948. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 11, s. 4.

²¹³ ak. Kronika našeho života – rok 1956. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 13, s. 10.

²¹⁴ Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1986, č. 8, s. 2.

nepromeškala ani jediný vysílaný díl.²¹⁵ V dalším vydání se opět objevil jeden divácký ohlas, v němž Petr Suchánek z Uherského Brodu psal: „*Toto dílo je důkazem toho, co za čtyřicet let naše společnost dokázala. ... Tato filmová mozaika čtyřiceti let ČSSR dokazuje, že snaha našich lidí nebyla zbytečná, protože vybuodovali svými pracovitými rukama velkolepé dílo socialismu, na které jsme všichni hrdí.*“²¹⁶ Další dva ohlasy v posledním březnovém a prvním dubnovém byly opět zcela pozitivní, kdy divačky vychvalovaly, jak „*je to velmi hodnotný a zajímavý pořad nejen pro nás dospělé, ale i pro naše dorůstající děti*“²¹⁷. Je zřejmé, že v případě reprízovaného vysílání se v týdeníku s výjimkou několika diváckých ohlasů seriálu nedostalo žádné pozornosti.

3.2.2 Vybrané deníky

Ze třech deníků se články zmiňující *Kroniku našeho života* objevily ve vybraném období pouze v *Rudém právu*. Dohromady se v něm objevilo 13 článků a až na dvě výjimky byly ve formě dopisů od diváků. Jen úplně první a poslední zmínka, které pojednávaly o zahájení, resp. ukončení vysílání seriálu, pocházely od samotných redaktorů. Pouze jednou se článek o *Kronice našeho života* objevil na titulní straně deníku. Ostatní zmínky posléze vždy byly v kulturní rubrice. Všechny zmínky v *Rudém právu* měly společné to, že v nich autoři *Kroniku našeho života* velmi kladně hodnotili a vyzdvihovali její kvality.

Hned jeden den po uvedení prvního dílu *Kroniky našeho života*, tj. 5. března 1985, se objevila na titulní straně *Rudého práva* první krátká zpráva pojednávající o tomto seriálu. Zpravodaj deníku v ní informoval o slavnostním uvedení seriálu a jeho základních informacích – stopáži, tématu, schématu vysílání atp. Ve druhé části zprávy seriál velice kladně zhodnotil a vychvaloval: „*Již první díl věnovaný roku 1945 naznačil, že půjde o dílo skutečně ojedinělé, plné originálních dokumentárních materiálů i vzpomínek pamětníků. Plné událostí, faktů a informací, ale vyvolávající také bezprostřední atmosféru své doby, její kolorit, tep práce, sportu, zábavy.*“²¹⁸ Další zmínka se v *Rudém právu* objevila hned 8. března v kulturní rubrice ve formě otázky a odpovědi. Jednu divačku zajímalo, zda se herec Jan Bartoš, který namlouval voice-over, mohl na seriál soustředit jako obyčejný divák a jaké pocity měl při vysílání. Podle odpovědi Bartoše mohl on sám o seriálu více přemýšlet díky tomu, že se na něj díval už mnohokrát. Také se mu při něm

²¹⁵ Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1986, č. 9, s. 2.

²¹⁶ Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1986, č. 10, s. 2.

²¹⁷ Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1986, č. 14, s. 2.

²¹⁸ hý. Televizní Kronika našeho života. *Rudé právo*, 5. 3. 1985, roč. 65, č. 54, s. 1.

rekapitulovaly jeho vlastní zážitky: „*Celou dobu, kterou seriál zachycuje, jsem sám prožil, ale asi největším zážitkem pro mě byly hned první díly z let poválečných. ... Je tam zachycena doba ohromného budování a nadšení a sounáležitosti lidí. ... Vlastně jsem si tak nenápadně zrekapituloval celý svůj život. A nutilo mě to pořád klást si otázku, jak jsem ho prožil.*“²¹⁹ Poté, stejně jako Ivan Mann v rozhovoru pro *Týdeník Československá televize*, uváděl, že diváci nejsou při sledování seriálu pouze pasivní, ale díky jejich vzpomínkám se jedná spíše o „*spoluproživatele, protože se na této době svým životem, prací, svými radostmi i nezdary podíleli*“²²⁰.

Další zmínka se v deníku objevila až 10. dubna. Poslanec Federálního shromáždění Karel Michalski vzpomínal na to, jak některé události zobrazované v několika dílech sám prožil. Podobně jako v předchozích zmínkách, Michalski seriál hodnotil velmi pozitivně: „*Kronika našeho života není ovšem jenom vzpomínáním, ohlazením se za vším, co jsme u nás vybudovali, čeho jsme dosáhli poctivou prací. Promlouvá k dnešku, k současnému životu, úsilí. Mobilizuje k navázání na iniciativu úderníků, budovatelů prvních staveb socialismu, kolektivů, jež překonáváním nejlepších výkonů přispívaly k upevnování socialistického zřízení, k rozvoji naší překrásné země.*“²²¹ Hned den poté, tj. 11. dubna 1985, byl zveřejněn ohlas jednoho z diváků. Údržbář strojů ze Zbrojovky Brno Oldřich Badálek stejně jako ostatní zmiňoval, jak mu seriál připomněl jeho vzpomínky na přelom 40. a 50. let, kdy „*už jako mladý komunista ... pomáhal zakládat první společné zemědělské podniky*“²²². Další ohlas od diváka se v *Rudém právu* objevil hned 12. dubna 1985 – tesař Antonín Mastík v něm opět zmiňoval, jak mu seriál připomíná jeho život, a také na konci zhodnotil jeho zpracování: „*Ptáme se, proč vládnoucí Američané chtějí získat převahu a náskok v ničivosti zbraní – i na takové otázky seriál přehledně a přesvědčivě odpovídá.*“²²³ Podobný ohlas od diváka se v deníku objevil šest dní poté – nositel Řádu práce Alois Buchtík zmiňoval, jak si díky *Kronice našeho života* zavzpomínal na dobu, kdy se podílel na výstavbě koksovny, a seriál označil jako „*úspěšný pohled do minulých let našeho nadšeného budovatelského života*“²²⁴. Za jedenáct dní poté se objevila v deníku poslední dubnová zmínka o seriálu. Jednalo se o komentář jednoho z respondentů k dílu o roce 1948 Františka Kovandy, který samotným tvůrcům za výrobu dokumentu poděkoval a ve dvou ohledech je pochválil. Podle jeho slov „*dobře zvolili dokumenty,*

²¹⁹ JIRÁSKOVÁ, Jana. Čtyřicet ohlédnutí. *Rudé právo*, 8. 5. 1985, roč. 65, č. 57, s. 5.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ MICHALSKI, Karel. Obraz mého života. *Rudé právo*, 10. 4. 1985, roč. 65, č. 84, s. 5.

²²² BADÁLEK, Oldřich. Formovala nás doba... *Rudé právo*, 11. 4. 1985, roč. 65, č. 85, s. 5.

²²³ MASTÍK, Antonín. Odpovědi seriálu. *Rudé právo*, 12. 4. 1985, roč. 65, č. 86, s. 5.

²²⁴ BUCHTÍK, Alois. My stavěli stavbu, stavba nás. *Rudé právo*, 18. 4. 1985, roč. 65, č. 91, s. 5.

kteře svědčí o tom, že chlapci a děvčata nestáli stranou, že byli na straně pokroku, výstavby socialismu“²²⁵ a také „dokázali, jak dobře lze využívat archivní filmové dokumenty, jak přiblížit dnešní mladé generaci tolik zajímavého z domova i ze světa, to, o čem mnohdy jen slyší z vyprávění“²²⁶.

Další divácký ohlas k seriálu se v deníku objevil až 17. května. Strojní mechanik Vladimír Nedvěď v něm vyzdvihoval, jak je *Kronika našeho života* významná především pro mladé lidi, a komentoval její poslání: „Abychom se mohli po práci věnovat sportu, rekreaci a svým zálibám, proto musí být mír. A my si musíme uvědomovat jeho cenu, vědět, že byl dramaticky vybojován, a cítit svou odpovědnost za jeho další uchování. I to nám vysílání *Kroniky klade na srdce*.“²²⁷ O týden později byl zveřejněn dopis od ředitele základní školy Martina Běhala, který taktéž zmiňoval přínos seriálu pro mladší generaci a především jeho výchovnou funkci: „Myslím si, že právě tento pořad naší televize je krásnou vzpomínkou pro starší a velkým poučením pro mladé. Nám pedagogům se pak naskýtá velká příležitost výchovně použít sledu jednotlivých událostí při formování názoru našich žáků.“²²⁸ V dalším ohlasu o tři dny později seriál hodnotil Hubert Hlaváček z Brna, který dával důraz na to, jak jsou podle něj různé události v seriálu názorně a zejména pravdivě znázorněny. Například uvedl: „V seriálu je také názorně vidět, jak se všechno změnilo po zasedání UV KSČ v dubnu 1969, kdy byl do čela strany zvolen soudruh Husák. Při zhlédnutí seriálu *Kronika našeho života* si každý uvědomí a připomene, jaké obrovské změny u nás nastaly.“²²⁹ Poslední květnový ohlas zaslal Vladimír Kadlec z Ústavu jaderného výzkumu v Řeži u Prahy. Stejně jako předchozí diváci v něm zmiňoval své vzpomínky a vyzdvihoval, jak je pořad zejména pro mládež „zajímavý a poučný“²³⁰.

Další dopis od diváka se v kulturní rubrice objevil až v den vysílání posledního dílu, tj. 7. června, a poslední zmínka o *Kronice našeho života* se v *Rudém právu* objevila 10. června – čili ve druhém vydání deníku po odvysílání posledního dílu. Nejednalo se již o ohlas diváků – redaktor Josef Holý v článku nejprve zmínil slova Ivana Manna, která se již ve stejném znění objevila v *Týdeníku Československá televize*, a poté seriál velmi pozitivně zhodnotil. Označil ho za jeden z „nejlepších skutečněných dokumentaristických projektů v historii naší televize“²³¹. Jednalo se podle něj o projekt dosud bezkonkurenční – rozsahem i dosahem – a také o nejhodnotnější příspěvek ČST ke 40. výročí osvobození

²²⁵ KOVANDA, František. Na vlastní oči. *Rudé právo*, 29. 4. 1985, roč. 65, č. 100, s. 5.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ NEDVĚD, Vladimír. Znáť minulost. *Rudé právo*, 17. 5. 1985, roč. 65, č. 114, s. 5.

²²⁸ BĚHAL, Martin. Vzpomínka a poučení. *Rudé právo*, 24. 5. 1985, roč. 65, č. 120, s. 5.

²²⁹ HLAVÁČEK, Hubert. Člověk lehce zapomíná. *Rudé právo*, 27. 5. 1985, roč. 65, č. 122, s. 5.

²³⁰ KADLEC, Vladimír. Album vzpomínek. *Rudé právo*, 31. 5. 1985, roč. 65, č. 126, s. 5.

²³¹ HOLÝ, Josef. *Kronika našeho života*. *Rudé právo*, 11. 6. 1985, roč. 65, č. 134, s. 5.

Sovětskou armádou. Podle něj *Kronika našeho života* také vyvolala ohlas v pracovních kolektivech, rodinách, mezi pamětníky, mládeží i dětmi. Seriál na základě jeho slov „znamenal čtyřicetinasobné spočinutí nad vykonaným dílem, jeho hodnotou, klady i zápory ... a ujišťoval ve správnosti započaté cesty“²³².

V denících *Svobodné slovo* a *Lidová demokracie* se ve vybraném časovém období neobjevila ani jedna zmínka, která by o seriálu pojednávala. Za jeden z důvodů považují i to, že kulturní rubriky těchto deníků byly v některých aspektech oproti *Rudému právu* odlišné. Neobjevovaly se v nich dopisy čtenářů ani ohlasy diváků. Místo toho se například v kulturní rubrice *Svobodného slova* pravidelně objevovaly články s názvem *Dnes má slovo*, kde uměleckou tvorbu hodnotili samotní umělci, a nikoliv diváci. *Svobodné slovo* se obecně zabývalo tématy ze zahraničí, která se v *Rudém právu* neobjevovala – jako například severskou nebo francouzskou literaturou či španělskými nebo tureckými filmy. V *Lidové demokracii* zase byly kulturní články mnohdy umístěné na různých stránkách, a i přesto, že se v deníku často zabývali novými pořady v ČST, *Kronika našeho života* v deníku nebyla zmíněna ani jednou.

3.3 Dozvuky Kroniky našeho života

Analýza dobového tisku naznačuje, že se *Kronice našeho života* dostalo v době premiérového vysílání poměrně značného diváckého ohlasu, protože drtivou většinu všech zmínek tvořily právě dopisy od diváků. Také se ukázalo, že režim v případě premiérového uvedení seriál propagoval na stránkách *Rudého práva*, kde se první zmínka o něm dostala mezi nejdůležitější události až na titulní stranu.

S odstupem času je však otázkou, kolik diváckých ohlasů redakcím doopravdy přišlo a zda jim dorazily pouze pozitivní ohlasy, které následně publikovaly. Samozřejmě nechme stranou podezření, že si divácké ohlasy vytvářela redakce *Rudého práva* sama. Dá se tak pouze domýšlet, jak mohli tehdejší diváci ČST seriál doopravdy přijímat. Zda spíše vůči němu panovala u rezignovaného publika nedůvěra stejně jako k některým jiným normalizačním angažovaným pořadům, jak v této souvislosti zmiňovala Cysařová.²³³ Nebo zda byl u publika tolik oblíbený, jak ukazovala dobová periodika.

²³² HOLÝ, Josef. *Kronika našeho života*. *Rudé právo*, 11. 6. 1985, roč. 65, č. 134, s. 5.

²³³ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985–1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 35.

Podle režiséra Kučery ale mohla být *Kronika našeho života* u mnohých diváků skutečně oblíbená i z toho důvodu, že vidět tehdy staré záběry bylo samo o sobě zajímavé – lidé se tak se seriálem mohli ztotožňovat a opravdu vzpomínat na mládí.²³⁴

Významnost *Kroniky našeho života* pro tehdejší režim dokazuje i to, že rok po jejím premiérovém uvedení za ni získaly HRPD a Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ v čele s Ivanem Mannem a Ivanem Krempou Československou novinářskou cenu u příležitosti Dne tisku, rozhlasu a televize.²³⁵ Cenu tvůrcům udělil 19. září 1986 tehdejší prezident republiky Gustáv Husák.²³⁶ Při svém slavnostním proslovu ocenil laureáty cen za jejich podíl na uskutečňování programu přijatého XVII. sjezdem KSČ a zdůraznil, že „*prvořadou povinností sdělovacích prostředků ... je objasňovat mírové poslání socialismu, které nejvýrazněji prokazuje jeho hluboce humánní podstatu*“²³⁷.

Ačkoliv by se ale v hrané seriálové tvorbě dala *Kronika našeho života* přirovnat k široce známým *Třiceti případům majora Zemana*²³⁸, upadla po svém uvedení – na rozdíl od tohoto seriálu – v zapomnění, a to jak na poli televizním, tak i badatelském. I ve spisovém archivu ČT je seriál téměř k nedohledání – do dnešních dní se k němu dochoval pouze zlomek námětů a scénářů jen k několika dílům. V archivu nejsou k nalezení žádné písemnosti, které by pojednávaly o detailech vzniku celého seriálu. Do dneška ani není znám kompletní autorský kolektiv, který se na tvorbě seriálu podílel.²³⁹ Jedním z možných důvodů, proč se většina archiválií nedochovala, může být i to, co zmiňovala Cysarová ve své publikaci *Televize a totalitní moc 1969–1975*, a sice že vedení ČST, které nastoupilo po roce 1989, nemělo zájem o zachování historických pramenů ani dokumentaci o své působnosti. Podle režiséra Kučery je ale na druhé straně také možné, že se některé věci zkrátka náhodou skartovaly či ztratily: „*Nejsem přesvědčen o tom, že by tam někdo přišel a úmyslně něco skartoval a něco páčil. Spíš se to vyhodilo. Televize byla po roce 1989 plná lidí, kteří v ní předtím pracovali, tak možná to sami pak vyhodili.*“²⁴⁰ Samotný cyklus všech dílů je ale na rozdíl od neúplných písemností v současnosti digitalizovaný a je ke zhlédnutí v badatelně ČT.

²³⁴ KUČERA, Miloslav. Osobní rozhovor o seriálu *Kronika našeho života*. Praha, 2. června 2021.

²³⁵ *Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003, s. 265.

²³⁶ Společně s tvůrci *Kroniky našeho života* ji v roce 1986 udělil ještě náměstkovi ústředního ředitele Československého rozhlasu pro zahraniční vysílání Josefu Horovi a šéfredaktorovi deníku *Práca* Jánovi Višváderovi za dlouholetou novinářskou činnost.

²³⁷ ČTK, zr. Na počest dne tisku, rozhlasu a televize. Ocenění práce novinářů. *Rudé právo*, 20. 9. 1986, roč. 66, č. 222, s. 1.

²³⁸ KUČERA, Miloslav. 40 dílů – 40 budování socialismu. Dokumentární seriál Československé televize *Kronika našeho života*. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 347.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ KUČERA, Miloslav. Osobní rozhovor o seriálu *Kronika našeho života*. Praha, 2. června 2021.

Nyní už lze jen spekulovat o tom, proč *Kronika našeho života* nadále téměř zmizela a ani samotná ČST ji v následujících letech před revolucí už téměř nepřipomínala. Jedním z možných vysvětlení, se kterým se ztotožňuje i režisér Kučera, je takové, že se *Kronice našeho života* stala osudnou výměna na postu generálního tajemníka ÚV KSSS. Během premiérového vysílání seriálu došlo k tomu, že po zemřelém Konstantinu Černěnkovi nastoupil do této funkce Michail Gorbačov. Jednalo se o událost, o které „si jistě nikdo z autorů *Kroniky* nemyslel, že by mohla ovlivnit distribuční dráhu jejich úspěšného projektu“²⁴¹. Dokazovala by to i absence jakýchkoliv ohlasů v *Týdeníku Československá televize* při reprízovaném uvedení seriálu v roce 1986. Po tom, co byl v roce 1985 seriál na stránkách týdeníku vychvalován, se o něm o rok později, vyjma několika krátkých ohlasů diváků, už ani nezmninili. Podle Kučery si českoslovenští ideologové už znovu netroufli reprízovat celý cyklus, který se ideově hlásil k normalizačnímu výkladu dějin.²⁴² Seriál tak s největší pravděpodobností doplatil na to, že vznikl ještě v době normalizační nehybnosti se striktní ideologií nepřipouštějící žádné jiné varianty²⁴³, ale svého uvedení se dočkal až v uvolněnějším období perestrojky.

Z hlediska současného ohlasu se, dle mně dostupných zdrojů, v badatelské práci detailněji *Kronice našeho života* věnoval pouze zmiňovaný Miloslav Kučera ve svém příspěvku do jedné z publikací v rámci série *Film a dějiny* pod vedením Petra Kopala. Kučera se pro zmapování tohoto seriálu rozhodl proto, aby zaplnil „bílá místa“ u tématu, které ještě nebylo akademicky probrané, a chtěl ho zachytit i pro budoucí vědecké účely.²⁴⁴

V drtivé většině publikací zabývajících se televizní propagandou za dob komunismu, které jsem k diplomové práci užila, autoři nejčastěji analyzovali známý seriál *Třicet případů majora Zemana*, který jim sloužil de facto jako modelový příklad audiovizuální propagandy tehdejší doby. Zevrubně se tímto cyklem zabýval například publicista Pavel Aujezdský ve své obsáhlé publikaci *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*.²⁴⁵

²⁴¹ KUČERA, Miloslav. 40 dílů – 40 budování socialismu. Dokumentární seriál Československé televize *Kronika našeho života*. In: KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018, s. 356.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ KUČERA, Miloslav. Osobní rozhovor o seriálu *Kronika našeho života*. Praha, 2. června 2021.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Srov. s KOPAL, Petr, ed. *Film a dějiny: Normalizace*. Praha: Casablanca, 2014.

4 Metoda zpracování

Z pohledu tradičního rozdělení výzkumu médií na kvantitativní a kvalitativní jsem se rozhodla ve své práci pro druhý jmenovaný. Z hlediska konkrétní metody své praktické části čili analýzy dokumentárního seriálu budu vycházet z typologie kvalitativních přístupů českého sociologa Jana Hendla a využiji metodu kvalitativní analýzy dokumentů. Jako doplňující část k praktické i teoretické části ještě využiji metodu rozhovoru s režisérem a scenáristou Miloslavem Kučerou.

4.1 Kvalitativní analýza

I vzhledem k povaze a šíři užívaných metod kvalitativního výzkumu je obtížné určit jeho přesnou definici. Hendl podotýká, že „*neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak vymezit nebo dělat kvalitativní výzkum*“²⁴⁶. Podobně uvažují i sociologové Anselm Strauss a Juliet Corbinová – podle nich je samotné označení „kvalitativní výzkum“ zavádějící a může pro každého výzkumníka znamenat něco jiného.²⁴⁷ Přinášejí nicméně negativní definici kvalitativního výzkumu. Jedná se podle nich o takový výzkum, při němž výzkumník nezískává data pomocí statistických metod nebo jiných způsobů kvantifikace.²⁴⁸ Proti tomuto zúžení kvalitativního výzkumu pouze na to, že neobsahuje práci s čísly a statistickými procedurami, se na druhé straně ohrazují například metodologové John Creswell a Cheryl Pothová. Kvalitativní výzkum je podle nich především procesem složeným z filozofických předpokladů, interpretačních postupů a zkoumání společenských problémů. Výzkumník tak analyzuje různé typy textů a názory respondentů a přináší komplexní popis a interpretaci problému.²⁴⁹ Mediální teoretikové Tomáš Trampota a Martina Vojtěchovská kvalitativní výzkum charakterizují mimo jiné tak, že jeho prostřednictvím výzkumník získává odpovědi zejména na otázky „Jak?“, a to na rozdíl od kvantitativních metod, které spíše vycházejí z otázek „Kolik?“.²⁵⁰

Trampota a Vojtěchovská považují za největší výhody kvalitativního výzkumu to, že výzkumník při něm může jít do hloubky analyzovaného problému a sběr informací je zde otevřenější než u kvantitativního výzkumu. Právě tato flexibilita a otevřenost vůči novým

²⁴⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 45.

²⁴⁷ STRAUSS, Anselm L. a JULIET CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999, s. 10.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ CRESWELL, John W. a CHERYL N. POTH. *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches*. Fourth edition. Los Angeles: Sage, [2018], s. 44.

²⁵⁰ TRAMPOTA, Tomáš a MARTINA VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 16–18.

podnětům je podle nich předností zejména u témat, která ještě nebyla zkoumána.²⁵¹ Na druhé straně ale upozorňují na slabiny takových typů metod. Výzkumníka označují za nedílnou součást kvalitativního výzkumu, a proto se zjištěné výsledky mohou vyznačovat značnou subjektivitou, nízkou reliabilitou i menší replikovatelností.²⁵²

Na významnou roli výzkumníka poukazuje i Hendl, podle kterého při kvalitativním výzkumu vykonává výzkumník spíše práci detektiva – vyhledává a analyzuje informace, při čemž využívá deduktivních i induktivních postupů.²⁵³ Výzkumník tak spíše konstruuje obraz reality, kterou poznává v průběhu sběru informací a jejich analýzy. I proto bývá kvalitativní výzkum někdy označován jako konstruktivistický či reflexivní.²⁵⁴ K již zmíněným nevýhodám přidává jeho neprůhlednost nebo malou transparentnost. Jako příklad uvádí mnohdy nedostatečné odůvodnění výběru daného analyzovaného vzorku. Na druhé straně, podobně jako Trampota s Vojtěchovskou, na kvalitativním výzkumu vyzdvihuje, že umožňuje získat podrobný vhled při zkoumání jedinců, skupin, událostí nebo fenoménů.²⁵⁵ Vzhledem k silným i slabým stránkám jak kvalitativního, tak i kvantitativního výzkumu dochází v některých pracích ke kombinaci obou přístupů – čili k tzv. triangulaci metod.²⁵⁶

4.1.1 Kvalitativní analýza dokumentů

Hendl považuje metodu analýzy dokumentů za standardní přístup jak při kvalitativních²⁵⁷, tak i kvantitativních výzkumech a je podle něj vhodná především pro analýzu historicky časově vzdálených událostí.²⁵⁸ Dokumentem mohou být veškeré stopy lidské existence – čili „*všechno napsané nebo prostě zaznamenané*“²⁵⁹. Vedle knih, novinových článků, záznamů projevů funkcionářů, deníků, plakátů, obrazů nebo fotografií se také může jednat právě o audiovizuální díla, kterými se ve své práci budu zabývat.

Německý sociolog Philipp Mayring považuje za největší výhodu této metody rozmanitost analyzovaných dokumentů, v nichž se projevují vědomé i nevědomé hodnoty, postoje a

²⁵¹ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 18.

²⁵² Tamtéž, s. 18–19.

²⁵³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 46.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 48–50.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 48.

²⁵⁶ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 20.

²⁵⁷ Mezi další základní metody kvalitativního výzkumu Hendl řadí případovou studii, etnografický výzkum, zakotvenou teorii, fenomenologické zkoumání, biografický výzkum, historický výzkum, akční výzkum a kritický výzkum. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 101–146.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 134.

²⁵⁹ Tamtéž.

ideje. Další výhodou je, že na rozdíl od dalších metod, jako jsou pozorování, rozhovory nebo testování, nepřinášejí dokumenty takovou míru zkreslení nebo chyb. Vliv výzkumníka totiž sice může být zřejmý u výběru dokumentů, ale z logiky věci už ne u samotných informací obsažených v dokumentech.²⁶⁰ Mayring rozděluje analýzu dokumentů na čtyři základní fáze. První z nich je **definice výzkumných otázek**, druhou je stanovení toho, co výzkumník považuje za **dokument**. Třetí fází je **pramenná kritika** (tj. interní a externí posouzení dokumentů) a čtvrtou je **interpretace dokumentů** (tj. zodpovězení výzkumných otázek, vypracování zprávy). Při samotné analýze se posléze nejčastěji postupuje podle určitého kategorizačního systému, na jehož základě postupně výzkumník v dokumentech nalézá jednotlivé aspekty ze systému.²⁶¹

Z hlediska první fáze jsem k definici výzkumných otázek využila kategorizační systém propagandistických technik sociologa Alfreda McClung Leeho. Na jeho základě jsem si stanovila následující otázky, které zodpovím analýzou vybraných dílů dokumentárního seriálu *Kronika našeho života*:

- 1) Jaké „techniky pro základní procedury“ při interpretaci dějinných událostí dokument využíval?
- 2) Jaká využíval „zastřešující slova“?
- 3) Jaké využíval „techniky identifikace“?
- 4) Která ze tří základních skupin propagandistických technik v dokumentu dominovala?
- 5) Jak se užívání propagandistických technik v analyzovaných letech lišilo?

Ve druhé fázi analýzy dokumentů podle Mayringa jsem si za dokumenty k analýze stanovila dokumentární seriál *Kronika našeho života*, a to konkrétně jeho deset dílů. Vzhledem k povaze zkoumaných dokumentů jsem je posléze nemusela podrobit zevrubné pramenné kritice.²⁶² Na základě zmíněné typologie McClung Leeho také zpracuji čtvrtou fázi výzkumu čili interpretaci vybraných dílů dokumentárního seriálu.

²⁶⁰ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 134.

²⁶¹ Tamtéž, s. 134–135.

²⁶² Pod externím posouzením Mayring rozumí ověření toho, zda dokument skutečně představuje to, za co se vydává. U dokumentárního seriálu jsem toto kritérium zajistila tím, že jsem ho sehnala v oficiálních archivech, tzn. v archivu České televize. Pod interní evaluací Mayring chápe výpovědní hodnotu dokumentu a všímá si spolehlivosti a přesnosti údajů. I to zajistila samotná povaha analyzovaných dokumentů. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016, s. 135.

4.2 Výzkumný vzorek

Pro analýzu dokumentárního seriálu jsem si kvůli značnému rozsahu všech čtyřiceti dílů vybrala na základě několika kritérií pouze deset dílů. Rozhodla jsem se tedy pro tzv. nepravděpodobnostní účelový vzorek, pod kterým lze chápat „výběr prvků z důvodu jejich specifické charakteristiky s vědomím, že nejde o výběr reprezentativní“²⁶³. Tuto metodu výběru považuji vzhledem k povaze analyzovaného materiálu za nejvhodnější, protože mi umožňuje získat dostatečně pestrý vzorek ze čtyřiceti dílů seriálu pro zjištění všech možných užitých propagandistických technik. Analyzovat tedy budu kvůli dodržení kontinuity první a poslední díl dokumentu (tj. rok 1945 a 1984). Posléze z důvodu předpokladu častého a výrazného využití propagandistických technik díly o letech s významnými dějinnými událostmi (tj. roky 1948, 1953, 1956, 1968, 1969 a 1977). V roce 1948 považuji za významnou událost Vítězný únor a následný komunistický převrat v Československu. Rok 1953 jsem si vybrala kvůli úmrtí dvou významných postav komunistické historie – a to Josifa Vissarionoviče Stalina a Klementa Gottwalda. V roce 1956 považuji za významnou událost maďarské povstání. Roky 1968 a 1969 jsem si zvolila kvůli událostem pražského jara a následnému nástupu normalizace v Československu. V roce 1977 zase považuji za významnou událost založení Charty 77. Poté pro doplnění kontextu zanalyzuji ještě další dva díly z let 1964 a 1982, které necharakterizovala žádná historicky důležitá událost.

Nyní stručně shrnu obsah každého z deseti vybraných dílů dokumentárního seriálu *Kronika našeho života*.

4.2.1 Rok 1945

Díl o roce 1945 začíná 9. květnem a sovětským osvobozením Československa po druhé světové válce. Autoři hned poté zařadili 10. květen se záběry, kdy Čechoslováci vítali letadla s první vládou osvobozené Československé republiky. Následně byl zmíněn Košický vládní program, na němž vláda pracovala, a také tzv. svobodovci, kteří se stali „základem československé lidové armády“²⁶⁴. Následoval projev Klementa Gottwalda z 18. května, v souvislosti s nímž tvůrci zařadili záběry na zničenou Prahu, kterou lidé s velkým nasazením obnovují, a zmínku, že statisíce z nich začaly vstupovat do KSČ. Poté zařadili krátké výpovědi tří dělníků z ČKD Lokomotivka, kteří vzpomínali na budování

²⁶³ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, s. 29.

²⁶⁴ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

nové, lidově demokratické republiky. Po nich následovala budovatelská píseň *Kamarádi* doplněná záběry lidí pracujících na polích nebo v továrnách. Další záběry pocházely z 12. května a zobrazovaly vznik prozatímního vedení Svazu české mládeže a jeho prohlášení, v němž volal „*všechny mladé lidi dobré vůle k práci na úkolech, které jsou před námi*“²⁶⁵. Poté autoři zařadili několik minut záběrů nové československé vlády, pracujících horníků nebo dělníků ve Vítkovických železárnách a za zvuku vítězné hudby ukázali, jak přijížděli ranění Čechoslováci z války.

V rámci oproštění se od germanizace následovaly záběry z obnovovaných škol a ze znovuotevření vysokých škol. Poté tvůrci zařadili letní lidovou slavnost v Krči, kterou nazvali prvním mírovým setkáním. Následovalo politické téma, a to podepsání dekretů o konfiskaci majetku „*zrádců a kolaborantů*“²⁶⁶, čímž vláda rozdělila tři miliony hektarů půdy. Tvůrci poté zmínili 30. červen, kdy tehdejší ministr vnitra zrušil sbory četnictva a policie, a mohl tak vzniknout Sbor národní bezpečnosti. Následovaly záběry z výbuchu skladu bývalého cukrovaru v Krásném Březně. Jen krátce byly zmíněny dvě zahraniční události – Postupimská konference a atomové bombardování japonské Hirošimy. Poté autoři zařadili opět dvě domácí události – soudy s nacistickými zločinci a vyhoření haly v Hostivaři. Následně byla poprvé zmíněna situace na Slovensku, a to prostřednictvím záběrů pracujících lidí a zmínky o prvním výročí Slovenského národního povstání. Na konci dílu se objevila krátká výpověď dělníka, který vzpomínal na to, jak nezaměstnanost kdysi zabila jeho příbuzné, a poté zmínka o podepsání dekretů o znárodnění dolů. Díl končí provoláním: „*Cesta k přerůstání národní demokratické revoluce v revoluci socialistickou byla dosáhnuta.*“²⁶⁷

4.2.2 Rok 1948

Díl o roce 1948 začínal krátkou zmínkou o tom, že na počátku roku zasáhly Československo obrovské mrazy a zamrzla i pražská část Vltavy. Následovalo jen krátce téma tzv. textiliády, kdy ministerstvo vnitřního obchodu našlo ve velkoobchodech velká množství zatajených látek. Tvůrci tuto kauzu označili za jeden z největších problémů začátku roku 1948. Poté následoval dlouhý výčet politických událostí, které vedly k únorovému převratu. Začal 10. únorem, kdy Václav Majer ze sociálnědemokratické strany předložil vládě návrh na zvýšení platů státních a veřejných zaměstnanců, který byl

²⁶⁵ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Tamtéž.

nakonec přes protesty KSČ přijat, a poté návštěvou velvyslance USA Laurence Steinhardta, který Československu nabízel „*lákavý úvěr, budou-li z vlády vytlačeni komunisté*“²⁶⁸. Následovala zmínka o podání demise 12 z celkových 26 ministrů československé vlády, po níž se shromáždilo předsednictvo KSČ a během několika hodin se mu podařilo zmobilizovat statisíce pracujících k manifestaci na Staroměstském náměstí. Ihned poté tvůrci zařadili projev Klementa Gottwalda, v němž mimo jiné zaznělo, že chce krizi „*řešit ústavně, demokraticky a parlamentárně*“²⁶⁹ a žádá, aby prezident Edvard Beneš demisi ministrů přijal. Následoval sjezd odborových delegátů z 22. února a projevy Klementa Gottwalda a Antonína Zápotockého, kteří vyhlásili manifestační stávkou a prohlásili, že nepřipustí žádný rozvrat ani pravicový puč.

Tvůrci poté uvedli první synchron tohoto dílu, a to s jedním z delegátů ze sjezdu, a následně zmínku o ustavujícím sjezdu Svazu československo-sovětského přátelství. Posléze zmínili 23. únor, kdy se v Obecním domě sešlo ustavující shromáždění ústředního akčního výboru Národní fronty, a hned i 24. únor, kdy se konala manifestační stávkou a opět se sešlo předsednictvo KSČ. Autoři zařadili i následující den, kdy prezident Edvard Beneš podepsal jmenovací dekrety, a na to opět navazoval další projev Klementa Gottwalda z Václavského náměstí. Následovala zmínka o slavnostní přehlídce Lidových milicí a Sborů národní bezpečnosti v Praze a také o sjezdu rolnických komisí. Tvůrci také zařadili shromáždění tzv. pokrokové inteligence z 27. února a představení nové vlády Klementem Gottwaldem.

Následovaly tři události, které se netýkaly přímo politického dění – a to dokončení opravy válkou zničeného staroměstského orloje, oslavy 600 let od založení Karlovy univerzity a rozluštění krétského písma Bedřichem Hrozným. Poté tvůrci zařadili opět události týkající se politické scény – a to návštěvu bulharského komunistického politika Jiřího Dimitrova a předložení nového návrhu ústavy následované projevem Klementa Gottwalda. Následovaly výsledky voleb do Národního shromáždění, v nichž 89 procent československého lidu rozhodlo o vítězství KSČ, a poté volba nového prezidenta, kterým se stal Klement Gottwald.

Na konec dílu posléze tvůrci zařadili opět několik nepolitických událostí – 11. všesokolský slet, olympiádu v Londýně s vítězstvím Emila Zátopka a Julia Tormy, činnost znárodněné kinematografie nebo příjezd utíkajících řeckých dětí na Slovensko. Poslední tři minuty tohoto dílu tvůrci věnovali pokrokům ve výrobě – zařadili reportáže o plnění dvouletky, a

²⁶⁸ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

²⁶⁹ Tamtéž.

jak na základě toho mohla KSČ sestavit pětiletý plán, kterým „*politické vítězství z února dostávalo svůj konkrétní obsah*“²⁷⁰.

4.2.3 Rok 1953

Díl o roce 1953 byl složen především ze zmínek o různých budovatelských úspěších. Politické události se v něm vyskytly jen zřídka. Celý díl začal dokončením stavby Oravské přehrady na Slovensku a hodnocením průvodce, jak si Československo vedlo v posledním roce první pětiletky. Poté následovala zmínka o tom, jak pracují u strojů i ženy. Následně tvůrci zařadili dobovou reportáž o tom, jak v jednom slovenském podniku plnili své závazky tím, že z Bratislavy do Štúrova zvládli vypravit těžkotonážní vlak bez jediné zastávky. Jako další zařadili zmínku o pracovních úspěších slovenského soustružníka Julia Slabého, který zrychlil „*obrátky svého stroje podle metody sovětského soustružníka Pavla Pikova*“²⁷¹. Následovaly záběry z prvního celostátního sjezdu JZD v polovině února 1953. Poté pokračovala další reportáž ze slovenského týdeníku o pomoci Sovětského svazu na Slovensku, díky čemuž měli na práci v lesích nejmodernější pily.

Po osmi minutách zmíněných budovatelských úspěchů následovala zmínka o smrti Josifa Vissarionoviče Stalina a poté o smrti Klementa Gottwalda za doprovodných záběrů plačících lidí a opět vzpomínkového slova průvodce. Následovaly jen velice krátce klíčové události na politické scéně – volba Antonína Zápotockého jako nového prezidenta, sestřih z jeho prezidentského slibu, oznámení o novém vedení ústředního výboru KSČ, do jehož čela se postavil Antonín Novotný, a zvolení Viliama Širokého na post předsedy vlády.

Následovaly opět zmínky o různých budovatelských úspěších – chvála výroby Žďárských strojíren a dokončení výstavby železniční trati z Brna do Havlíčkova Brodu. V této souvislosti byl také uveden první synchron – a to s robotníkem Josefem Chalupou ze Žďáru nad Sázavou, který vzpomínal na začátky tamního závodu. Poté tvůrci zařadili jen krátce informace o provedené měnové reformě, které byly následovány reportáží o jejích přínosech pro dělnickou třídu a naopak nevýhodách pro buržoazii. Po ní následoval opět výčet budovatelských úspěchů – zpráva o dokončení nejvyššího komína v Československu na cementárně v Práchevích a opětovná chvála různých československých výrobků a staveb, jako například válcovacích tratí, pecí nebo vodních elektráren. Poté tvůrci zařadili synchron s Matejem Mičkou o jeho vzpomínkách na stavbu Oravské přehrady.

²⁷⁰ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

²⁷¹ *Kronika našeho života – rok 1953*, 9. díl. TV, ČST1, 22. 3. 1985.

Následovaly opět zmínky o dvou budovatelských úspěších – pokračování výstavby ropovodu Družba a rozrůstání slovenských loděnic.

Posléze se tento díl věnoval zevrubněji i kulturnímu tématu. Tvůrci zařadili oslavu sedmdesátého výročí Národního divadla a udělování titulu národní umělec, začátek televizního vysílání, výstavu Maxe Švabinského, nahrávání gramofonové desky, chválu díla Fraňa Krále, uvedení filmových ateliérů v Bratislavě do provozu a nakonec natočení prvního slovenského barevného filmu *Rodná zem* a posléze jeho krátkou ukázkou. Následovala další reportáž z týdeníku o plnění pracovních závazků, na níž navazovalo vysvětlení průvodce o důvodech pro válku v Koreji, kde podle jeho slov bojovala „*národněosvobozenecká armáda s imperialistickými agresory*“²⁷². Ihned poté tvůrci zařadili reportáž o mezinárodním mírovém kongresu ve Vídni, kde průvodce zmínil projev Frédérica Joliot-Curiea o korejské otázce.

Poslední tři minuty tohoto dílu zaplnil výčet různých událostí i budovatelských úspěchů – otevření tunelu pod Letnou, pokračování ve stavbě ropovodu Družba, úspěch československých letců na leteckém dnu, odstartování Závodu míru v Bratislavě a konání šestiboje v Gottwaldově. Celý díl poté zakončila ukáзка z filmu *Rodná zem*, v níž muž se ženou v krojích tančili v prostorách továrny obklopeni komíny.

4.2.4 Rok 1956

Díl o roce 1956 začínal dvěma reportážemi z filmových týdeníků – jedna se týkala příprav před spuštěním televizního vysílání v Bratislavě a druhá Výstavy domácností v pražském domě u Hybernů. Poté většinu dílu zabíral komentář průvodce ohledně domácí i zahraniční politické scény. Jeho první voice-over se týkal pokračování druhé pětiletky, dobudování materiálně-technické základny socialismu a dokončení kolektivizace zemědělství. Konstatoval, že „*uskutečnění těchto plánů mělo jedinou podmínku – mír a klid ve světě*“²⁷³. To podle jeho slov posílil XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, kde zazněla kritika kultu osobnosti. Průvodce pokračoval tím, že této kritiky využily „*reakční síly na Západě k rozpoutání další kampaně proti Sovětskému svazu a socialistickým zemím*“²⁷⁴, a zmínil, že sovětští pracovníci bezpečnosti objevili odposlouchávací zařízení telefonických hovorů v Berlíně, což se „*imperialisté snažili utajit*“²⁷⁵. Následovala zmínka

²⁷² *Kronika našeho života – rok 1953*, 9. díl. TV, ČST1, 22. 3. 1985.

²⁷³ *Kronika našeho života – rok 1956*, 12. díl. TV, ČST1, 29. 3. 1985.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Tamtéž.

o tzv. balonových akcích Svobodné Evropy. Poté průvodce opět pokračoval s komentářem k těmto událostem, kvůli kterým „naše bezpečnost také musela čelit útokům na naše hospodářství, sabotážím v průmyslu a zemědělství“²⁷⁶.

Následovala zmínka o maďarském povstání proti stalinistické diktatuře – průvodce ho komentoval jako pokus reakce o kontrarevoluční převrat a zmiňoval, jak „lidé oddaní socialismu byli veřejně týráni, věšeni na pouličních lampách, lynčováni“²⁷⁷ a zachránila je jen sovětská vojenská pomoc. Následovala zmínka o Druhém sjezdu československých spisovatelů, kde průvodce kritizoval vystoupení některých umělců a parafrázoval rovněž kritický projev tehdejšího prezidenta Antonína Zápotockého. Poté zmínil červnovou celostátní konferenci KSČ, kde komunisté schválili směrnice pro druhý pětiletý plán.

Následovalo poprvé od začátku tohoto dílu téma, které se přímo netýkalo politické scény – tvůrci zařadili reportáž o prvním přistání tryskového letounu TU-104 v Praze a poté první synchron tohoto dílu s kapitánem Jiřím Juráskem vzpomínajícím na tento okamžik. Průvodce pokračoval zmínkou o začátku působení Spojeného ústavu jaderných výzkumů ve vědeckém středisku u Moskvy, jehož cílem bylo „zkoumat problémy spojené s mírovým využitím atomové energie“²⁷⁸.

Následovalo několik událostí s odlehčenými tématy – otevření hotelu Jalta a pražského Domu módy, představení osobního vozu Tatra 604, přehlídka nových pásových traktorů a chvála strakonických motocyklů Jawa. Dvě následující reportáže z týdeníků pojednávaly o úspěchu československých motocyklistů na soutěži v Alpách a loučení se s československými reprezentanty odjíždějícími na olympiádu v Melbourne. Poté tvůrci zařadili druhý synchron tohoto dílu, a to s gymnastkou Evou Bosákovou, která vzpomínala na svou stříbrnou medaili z olympiády a uvedla, že mezinárodní situace ve světě jí zabránila v získání lepších výsledků.

Poté tvůrci zařadili zmínku o podepsání dekretu o znárodnění Suezského průplavu egyptským prezidentem Gamálem Násirem a následný „imperialistický útok“ Velké Británie, Francie a Izraele. Hned poté tvůrci zařadili zmínku o dalším útoku „imperialistů“ v Alžíru. Průvodce zmínil ještě další pokus o zastavení pokroku ze strany „imperialistů“, kterým byl soudní zákaz komunistické strany v Německé spolkové republice.

Posledních šest minut tohoto dílu se věnovalo různým budovatelským úspěchům nebo kulturním událostem – reportáž z filmového týdeníku o premiéře opery Bertolda Brechta

²⁷⁶ *Kronika našeho života – rok 1956*, 12. díl. TV, ČST1, 29. 3. 1985.

²⁷⁷ Tamtéž.

²⁷⁸ Tamtéž.

pod režii E. F. Buriana, přesun barokní kaple Máří Magdalény v Praze a dokončení komínu tepelné elektrárny v Novákách. Další reportáž z týdeníku pojednávala o rekordní měsíční těžbě horníků v Karviné a poté pokračoval opět průvodce se zmínkou o budování další slovenské vodní nádrže po vzoru Oravské přehrady a stavbě jaderných elektráren a pokračující elektrifikaci Slovenska.

4.2.5 Rok 1964

První polovina dílu o roce 1964 pojednávala o nepolitických tématech týkajících se budovatelských pokroků nebo kulturních událostí. Na začátek dílu tvůrci zařadili dvě reportáže z filmových týdeníků – první o výrobě kaučuku v Kralupech nad Vltavou, druhou o stavbě druhé etapy ropovodu Družba. Následovalo slovo průvodce o Sloznaftu v Bratislavě, kde začali využívat počítače. Průvodce navázal zmínkami o pokračujícím procesu automatizace i v moravských chemických závodech v Přerově nebo závodu TOS Čelákovice, kde automatické frézy svým výkonem převyšovaly běžné typy fréz až trojnásobně. Průvodce poté zdůrazňoval, že na druhé straně stále více přibývaly nekvalitní výrobky, tzv. „zmetky“. Tomu posléze věnoval následujících několik minut tohoto dílu – například zmiňoval, jak v Tušimicích museli následky nekvalitních výrobků odstraňovat mnoho týdnů. První synchron tohoto dílu byl s jedním z dělníků Oldřichem Kalouskem. Ten zmiňoval, jak sám cítil, že je potřeba neustále zvyšovat množství výrobků, ale také především dbát na jejich kvalitu.

Poté průvodce jen krátce zmínil, že cyklista Jan Smolík vyhrál Závod míru a českoslovenští motoristé se dočkali nového vozidla mladoboleslavské automobilky Škoda 1000 MB. Následně se věnoval tomu, že v létě roku 1964 bylo v Československu sucho a polním hospodářům chyběla voda. Po zmínce toho, že hospodáři potřebovali brigádníky, následovala ukázka z filmu *Starci na chmelu*. Následovala kulturní a sportovní témata – a to zmínka o karlovarském festivalu a přehlídkách československé filmové tvorby a poté reportáž z filmového týdeníku o olympiádě v Tokiu.

Posléze následovalo první geopolitické téma – a to průvodcův komentář o válce ve Vietnamu, kdy zmiňoval, jak Američané bombardovali „bezbranné civilisty“ a stávali se z nich „váleční zločinci“. Průvodce pokračoval zmínkou o tom, že i dvacet let po druhé světové válce velká část starých válečných zločinů zůstává nepotrestaná. Následovalo opět domácí téma – a to oslavy dvaceti let od Slovenského národního povstání, kterých se zúčastnili i ti, kteří stáli v čele povstání – Gustáv Husák a Laco Novomeský. Průvodce poté

ještě zmínil, jak byli oba v prosinci 1963 rehabilitováni, protože „ústřední výbor KSČ odmítl nespravedlivé obvinění ze začátku 50. let, na jejichž základě byli nezákonně odsouzeni“²⁷⁹.

Několik dalších minut tohoto dílu se věnovalo tématu činnosti jednotlivých městských národních výborů. Ve druhém synchronu s tehdejšími předsedou Městského národního výboru v Novém Městě nad Metují Ladislavem Červeným zaznělo, jak bylo jeho cílem zapojit co nejvíce lidí do řízení města a jak samotné závody a organizace se ve městě zapojovaly do oprav zničených budov. Poté jen průvodce krátce zmínil Národním shromážděním nově schválený občanský a hospodářský zákoník.

Do posledních minut tohoto dílu tvůrci zařadili zmínky o přesunu města Most kvůli těžbě hnědého uhlí, splnění závazků mládežníků v tušimické elektrárně, stavbě širokorozchodné tratě, po které měly v budoucnu projíždět vlaky se sovětskou rudou pro východoslovenské železárny. Tento díl ukončil synchron s dělníkem Ladislavem Nováčkem, který vyprávěl o stavbě této železnice, a krátký komentář průvodce o tom, jak tuto trať musí dokončit už do listopadu budoucího roku.

4.2.6 Rok 1968

Díl o roce 1968 začal slovy vypravěče o tom, jak „těžký a složitý rok je před námi“²⁸⁰ a že by se všichni měli vrátit k *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Následovala zmínka o lednovém zasedání ÚV KSČ, kdy byl do funkce prvního tajemníka zvolen Alexander Dubček. Průvodce poté navázal komentářem o tom, jak nové vedení strany nebylo schopné splnit úkoly, které ÚV přijal, a tím připustilo, aby „nepřátelské síly doma i ze zahraničí mohly rozehrát hazardní hru svých osudů“²⁸¹. Poté tvůrci zařadili krátkou archivní reportáž o válce ve Vietnamu a zmínili i zavraždění Martina Luthera Kinga. Jen krátce průvodce zmínil výsledky československých sportovců na olympiádě v Grenoblu a pokračoval dlouhým sledem událostí z domácího prostředí.

Nejprve zmínil únorové shromáždění Lidových milic na Staroměstském náměstí, abdikaci prezidenta Antonína Novotného a zvolení nového prezidenta Ludvíka Svobody. Poté jen uvedl, že „pravici se však podařilo, aby do funkcí předsedy vlády Národní fronty a Národního shromáždění byli zvoleni lidé, kteří se postupně stali jejími exponenty“²⁸². Poté

²⁷⁹ *Kronika našeho života – rok 1964*, 20. díl. TV, ČST1, 17. 4. 1985.

²⁸⁰ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Tamtéž.

tvůrci zařadili dvouminutový projev Josefa Břichnáče, člena OV KSČ Trutnov, který kritizoval pravici ve straně. Následoval projev Gustáva Husáka, který podle průvodce poukázal „na nebezpečné záměry pravice a antisocialistických sil“²⁸³. Po krátkém uvedení od průvodce následovalo dobové vyjádření Vasila Biľaka. Pokračoval opět průvodce s několikaminutovým komentářem, v němž kritizoval pravicovou koncepci socialismu s lidskou tváří, odsuzoval působení vysílačky Svobodná Evropa a upozorňoval na ovládnutí sdělovacích prostředků pravicovými a antisocialistickými silami. Poté následoval synchron s Milošem Freundem z Lidových milic ČKD. Ten opět kritizoval tehdejší vedení strany a zdůrazňoval, že všem příslušníkům milic bylo jasné, co všechno Sovětský svaz pro Československo udělal. Na to navázal opět průvodce s kritikou „kontrarevoluční výzvy“ *Dva tisíce slov* a západních zemí. Poté tvůrci zařadili další synchron – tentokrát s Milošem Novákem z OV KSČ Cheb, který zmiňoval, jak jsou přes hranice převáženy zbraně, které mají sloužit případné kontrarevoluci.

Pokračoval opět průvodce několikaminutovým komentářem o dopisu 99 pragováků, nabídkách pomoci ze strany Sovětského svazu a o tom, jak „*pravicové síly ... nastoupily kurz na roztržku se spojenci*“²⁸⁴. Pokračoval slovy, že „*za této situace byl vstup spojeneckých vojsk 21. srpna 1968 nezbytným aktem internacionální solidarity, který odpovídal společným zájmům československých pracujících, socialistického společenství a třídním zájmům světového komunistického hnutí*“²⁸⁵. Poté kritizoval tzv. vysočanský sjezd KSČ. Poté zmínil vystoupení Gustáva Husáka na sjezdu Komunistické strany Slovenska, která odmítla právoplatnost tzv. vysočanského sjezdu, jednomyslně zvolila Husáka prvním tajemníkem a schválila Moskevský protokol.

Bezprostředně poté následovaly dvě nepolitické události – zmínka o brněnském veletrhu s československými výrobky a o olympijských hrách v Mexiku. Tento díl ukončily opět dvě politické události – a to podepsání zákona o federálním uspořádání Československa a plenární zasedání ÚV KSČ z listopadu, které „*přijalo rezoluci, v níž se odhalovala úloha antisocialistických sil a pravicový oportunistismus byl charakterizován jako hlavní nebezpečí ve straně*“²⁸⁶. Průvodce zakončil tento díl slovy: „*Končil těžký a složitý rok. Síly, které se stavěly proti socialismu, měnily taktiku, stále živily napětí v zemi, a tak 68. rok zanechával nadcházejícímu 69. ještě mnoho složitých a těžkých problémů.*“²⁸⁷

²⁸³ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž.

4.2.7 Rok 1969

Díl o roce 1969 začal průvodcovým komentářem o tom, že vstoupil v platnost ústavní zákon o Československé federaci, který označil za důležitý moment konsolidace společnosti. Pokračoval jen krátkou zmínkou o prvním novorozeněti narozeném v roce 1969, na což navázal komentářem o tom, jak Československo potřebovalo především klid, ale tomu bránily stále aktivní antisocialistické síly a pravice. Uváděl, jak pravice podněcovala antisovětské a antisemitské nálady a využívala při tom neschopnost Dubčekova vedení řešit situaci v zemi. Pokračoval několikaminutovým komentářem o tom, jak ani „*antikomunisté na Západě se stále ještě nechtěli vzdát snu o návratu Československa do své mocenské sféry*“²⁸⁸ a zmiňoval manévry americké armády v blízkosti československých hranic. Poté podle slov průvodce zneužila domácí „*kontrarevoluce přirozenou radost fanoušků z vítězství hokejistů na mistrovství světa*“²⁸⁹ a poštvala dav na kanceláře Aeroflotu. Pokračoval zmínkou o dubnovém zasedání ÚV KSČ, kde došlo k odvolání Alexandera Dubčka, kterého nahradil Gustáv Husák. Na to navázal dobový sestřih televizního projevu Husáka. Průvodce poté pokračoval komentářem o důležitosti listu *Tribuna* a dokumentu *Slovo do vlastních řad*. Následně zmínil další zasedání ÚV KSČ v květnu 1969, na němž nové vedení zformulovalo pět hlavních úkolů konsolidace Československa. Následně tvůrci zařadili dvě archivní vyjádření – a to Miroslava Müllera, předsedy MĚNV Jílové, a Václava Doležala, předsedy JZD Jesenice.

Poté průvodce připomněl 20. výročí počátku kolektivizace československého zemědělství. Kolektivizaci poté vychvaloval předseda JZD Králíky Antonín Očenášek v prvním synchronu. Následovala reportáž z Týdne ve filmu o žních na Slovensku, na kterou navázal průvodce zmínkou o dubnovém zasedání RVHP a mezinárodní poradě komunistických a dělnických stran v Moskvě. Poté zmínil začátek výroby letadla Albatros, stavbu televizní věže na Ještědu a přistání amerických astronautů na Měsíci. Hned poté ale zmínil, jak v USA zavraždili Martina Luthera Kinga a jak Američané bojovali ve Vietnamu. Následoval opět několikaminutový komentář o aktivitách kontrarevolučních sil, které „*vydávaly návody k teroristickým akcím*“²⁹⁰. Jednou z nich byly podle průvodce i pouliční nepokoje v souvislosti s prvním výročním srpnových událostí roku 1968.

Následně průvodce zmínil oslavy 25. výročí Slovenského národního povstání, kde vystoupil Gustáv Husák. Navázal zmínkou o zářijovém zasedání KSČ, které prohlásilo tzv.

²⁸⁸ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž.

vysočanský sjezd za neplatný. Následoval jeho komentář a dobová reportáž o stavbě elektrárny v Počeradech. Poté průvodce zmínil konání mezinárodního strojírenského veletrhu v Brně, brněnskou soutěž zpěváků populární hudby a prostřednictvím reportáží z týdeníků i moskevskou módní přehlídku a výstavu slovenské lidové kultury v Kyjevě. Následoval průvodcův komentář o návštěvě československé delegace v Moskvě, na níž představitelé podepsali společné československo-sovětské prohlášení. Posledním tématem tohoto dílu byla stavba pražského metra. Po komentáři následoval synchron Otakara Ferneckého, v němž vzpomínal na stavbu tunelu pro metro v tehdejšímu mostu Klementa Gottwalda, a také reportáž z týdeníku o stavbě metra. Průvodce tento díl ukončil slovy: „*Končil další těžký rok, mnohé bylo vykonáno a další složité problémy nás ještě čekaly. Ale do nového roku jsme už vstupovali s většími jistotami a jasnější perspektivou.*“²⁹¹

4.2.8 Rok 1977

Díl o roce 1977 začal zmínkou o narození 15miliontého občana Československa a pokračoval chválou socialistického státu. Poté ale průvodce upozorňoval na mnohé ekonomické těžkosti a nutnost výrobní kooperace dalších zemí socialistického společenství. Následně zmínil, jak na Slovensko dorazily parogenerátory ze Sovětského svazu. Na to navázal tématem horníků v Ostravě, kteří vyzvali „*všechny pracující k velké iniciativě na počest 60. výročí Velké říjnové socialistické revoluce*“²⁹². Tyto aktivity poté v prvním synchronu tohoto dílu okomentoval horník Lumír Sakmar, hrdina socialistické práce. Průvodce jen poté krátce zmínil, jak na pracovních aktivech „*jste protestovali proti vyzbrojování Spojených států amerických neutronovou bombou*“²⁹³ a jak československá delegace navštívila jednání Světového fóra mírových sil. Následovala jedna věta o Chartě 77, jejíž název nicméně průvodce vůbec nejmenoval a jen se krátce objevil na záběrech dobového německého tisku. Poté ve značně delším komentáři zmiňoval reakci nejvýznamnějších českých a slovenských umělců, kteří „*spontánně a veřejně manifestovali svou jednotu s politikou KSČ v dokumentu, který nazvali Provolání československých výborů uměleckých svazů*“²⁹⁴.

Poté tvůrci zařadili dění v Praze – reportáží z týdeníku informovali o přestavbě Václavského náměstí a průvodce zmínil dostavení nové budovy hlavního nádraží, konání

²⁹¹ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

²⁹² *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ Tamtéž.

28. kongresu Světové astronautické federace a zasedání Mezinárodního olympijského výboru. Na to navazovala zmínka o návštěvě československé státní delegace v Německé demokratické republice. Poté se průvodce přesunul k budovatelským tématům – zmínil horníky severočeského uhelného regionu, následovala reportáž ze slovenského týdeníku o slovenských těžářích a zmínka o závodech těžkého strojírenství v Komárně.

Následně průvodce jen krátce zmínil dva sjezdy – jednání Devátého všeodborového sjezdu a Druhý sjezd socialistického svazu mládeže, který potvrdil, že „*naše mládež je připravena zvládnout i náročné úkoly, že je to mládež pracovitá, toužící po novém poznání*“²⁹⁵. Dále se průvodce věnoval přizvání československých odborníků k přípravě mezinárodního kosmického programu Interkosmos, který posléze ve druhém synchronu tohoto dílu okomentoval akademik Milan Praslička z Ústavu experimentální biologie SAV Košice.

Poté se tvůrci opět vrátili k budovatelským a hospodářským tématům. Průvodce zmínil situaci na československých polích, kde se potýkali nejdříve se suchy a poté s velkými dešti. Navázal situací v československých obchodech a kulturními tématy – a to folklorním festivalem ve Východné, rekonstrukcí Národního divadla, dostavbou Slovenské národní galerie, bienálem ilustrací v Bratislavě a prostřednictvím reportáže zmínkou o výstavě československého skla v Římě. Celý díl průvodce zakončil sportovními úspěchy – vítězstvím motocyklistů v jedné soutěži a poté světovými rekordy koulačky Heleny Fibingerové. Na konci celého dílu ještě dodal: „*Znovu jsme se přesvědčili, že se vyplatí řádně pracovat, protože dobré výsledky přinášejí všestrannou radost a pohodu.*“²⁹⁶

4.2.9 Rok 1982

Díl o roce 1982 začal slovem průvodce o výrobě mirelonu v bratislavském Sloznaftu jako o dalším významném úspěchu československé petrochemie. Tvůrci poté zařadili archivní záběry ze stavby ropovodu Družba a komentář o důležitosti sovětské ropy. Průvodce pokračoval tématem energetiky a zmínil předpoklady k zahájení výstavby Jaderné elektrárny Temelín. Následovala zmínka o Desátém všeodborovém sjezdu, kde se odboráři zamýšleli nad tím, jak „*mohou ještě výrazněji realizovat hospodářskou politiku KSČ stanovenou jejím loňským 16. sjezdem a tím přispívat k naplňování cílů sociálního rozvoje*“²⁹⁷. Po krátkém komentáři o výstavě Země živitelka v Českých Budějovicích následoval první synchron s Otou Drobným z JZD Rudý říjen v Kudlově, který hovořil o

²⁹⁵ *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ *Kronika našeho života – rok 1982*, 38. díl. TV, ČST1, 31. 5. 1985.

začátku využívání traktorů Zetor a nových adaptérů. Následovaly dvě dobové reportáže, a to konkrétně o práci s kovovými materiály v Novém Městě nad Váhom a o možnostech ušetření ropy při výrobě aut. Po komentáři průvodce následovaly další dvě reportáže z *Televizních novin* týkající se využívání mikroprocesorů v závodech Tesla v Rožnově a pražských Strašnicích.

Následoval několikaminutový komentář o pokusném býkovi, na němž brněnští vědci testovali umělou náhradu srdce. Na to navázal synchron s profesorem Jaromírem Vašků z brněnského kardiocentra, který vyprávěl o transplantátech nebo o tehdy nové metodě bypassu. Průvodce pokračoval dlouhým komentářem o Českém vysokém učení technickém v Praze. Na to navázaly opět dvě reportáže z *Televizních novin* – jedna o zpracovávání hliníkových odpadů a druhá o soutěži mladých dřevorubců. Poté průvodce zmínil, jak se Praha stala místem XI. shromáždění Světové federace demokratické mládeže. Bezprostředně na to navázal s kritickým komentářem o izraelských agresorech v Libanonu a podněcování konfliktního vývoje na Blízkém východě označil jako „*součást dlouhodobé strategie imperialismu*“²⁹⁸. Následně průvodce zmínil dvě domácí politická témata – a to návštěvu polské státní a stranické delegace v Československu a cestu Gustáva Husáka do Rakouské lidové republiky. Poté se přesunul na kulturní témata – na zmínku o Hudbě z respiria a o výstavě Karla Svobinského v Jízdárně Pražského hradu. Pokračoval sportovními tématy, kdy zmínil – pro československé fotbalisty neúspěšné – mistrovství světa ve fotbale a naopak pro ženské reprezentantky úspěšné mistrovství světa v parašutismu. Jen krátce zmínil Světlanu Savickou jako druhou kosmonautku v historii, na což navázaly dvě reportáže z *Televizních novin* – jedna o výrobě prostaglandinu a druhá o dokončování dělnícko-železničního mostu na Dunaji. Podobnými tématy průvodce pokračoval a zmínil plánování výstavby Pražského okruhu a dokončování mostu Antonína Zápotockého. Díl zakončil zmínkou o smrti tehdejšího generálního tajemníka ÚV KSSS Leonida Iljiče Brežněva a následným oslavným komentářem jeho zásluh nejen pro Československo. Posléze zmínil, jak na listopadovém zasedání ÚV KSSS byl do funkce generálního tajemníka ÚV zvolen Jurij Andropov, a uvedl, jak „*jsme si uvědomovali, že Evropa a Země vůbec je naším společným domovem, že na každém leží díl zodpovědnosti za budoucnost naší planety*“²⁹⁹. Celý díl ukončil komentářem o pochodu míru z Moskvy do Vídně.

²⁹⁸ *Kronika našeho života – rok 1982*, 38. díl. TV, ČST1, 31. 5. 1985.

²⁹⁹ Tamtéž.

4.2.10 Rok 1984

Díl o roce 1984 začal vzpomínkovým slovem průvodce, který pokračoval zmínkou o Ústavu fyziky plazmatu Akademie věd, kde se zabývali výzkumem termojaderné reakce. Na to navázal komentářem o ekonomické poradě představitelů socialistických zemí v Moskvě. Následovala série zmínek o zemích Západu. Průvodce uváděl, jak v Německé spolkové republice, Velké Británii a Itálii pokračovalo rozmisťování nových amerických raket prvního úderu a jak ústřední zpravodajská služba Spojených států zaminovala nikaragujské přístavy a po dlouhé týdny se snažila ochromit ekonomiku této země. Následovala zmínka o tom, jak nový generální tajemník ÚV KSSS Konstantin Ustinovič Černěnko přednesl šestibodový návrh norem vztahů mezi jadernými mocnostmi, vůči čemuž byli američtí představitelé „opět hluší“.

Ze zahraničních témat se průvodce opět přesunul k tématům domácím – zmiňoval, jak v autobrdách ve Vráblech uvedli do provozu u nás první takzvaný pružný výrobní systém v oblasti tváření a jak v oravské Tesle začali s montáží nových barevných obrazovek. Jen krátce poté zmínil olympiádu v Sarajevu. Následovala budovatelská témata, kdy průvodce popisoval, kolik tun masa se v Československu ročně vyprodukuje nebo jak jsou biotechnologické metody jednou z cest k větší efektivitě práce. S tím souvisel i první synchron s Františkem Jílkem z VÚ živočišné výroby Uhřetěves, který hovořil o budoucím využívání genového inženýrství. Poté průvodce zmínil tehdy probíhající dostavbu dalších stanic metra na linkách B a C, na což navazoval další synchron s Vavřincem Bodenlosem z Dopravního podniku Praha.

Navázala zmínka o dětském kardiocentru v pražském Motole, které „*patří k nejpřednějším na světě*“³⁰⁰. Průvodce také hovořil o motolské transplantační chirurgii, kde v lednu roku 1984 poprvé transplantovali srdce. Následovaly opět zmínky ze zahraničí, a to konkrétně o návratu posledních 20 ze 64 spoluobčanů zadržovaných v Angole a také o olympiádě v Los Angeles, kde vytvořili nepřijatelné podmínky pro sportovce ze socialistických zemí a „*neúčast našich sportovců byla pak logickým krokem*“³⁰¹. V souvislosti s tím také zmínil slova amerického prezidenta Ronalda Reagana, který při zkoušce mikrofonů žertoval, že „*podepsal zákon, který ze světa navždy odstraní Rusko*“³⁰².

Poté průvodce zmínil umělce Karla Plicku a jeho milovanou slovenskou krajinu, na což navázal komentářem plným chvály o této zemi. Následně zmínil schválení nového zákona

³⁰⁰ *Kronika našeho života – rok 1984*, 40. díl. TV, ČST1, 7. 6. 1985.

³⁰¹ Tamtéž.

³⁰² Tamtéž.

o desetileté povinné docházce, což považoval za nejvýznamnější změnu v historii socialistického školství, díky níž „*dělnická mládež ... získá rovnocenné vědomosti jako její vrstevníci na gymnáziích a středních školách*“³⁰³. Poté navázal několikaminutovým blokem o pokroku v počítačích, který obsahoval také synchron s inženýrem Zdeňkem Slukou a výpovědi tří chlapců zabývajících se počítači. Následovala pasáž, kde se děti ve škole ptali na to, co znamenají spojení jako „potravinový lístek“, „mlátička“, „továrník“ a „obrna“. Ke každému pojmu se posléze na kameru vyjádřilo několik dětí.

Posledních několik minut průvodce věnoval vzpomínkovému proslovu, kdy vzpomínal na to, jak jsme „*měli za sebou 40 let tvořivé práce i usilovného boje za mír*“³⁰⁴. Na to navázal sestřih z novoročního projevu prezidenta Gustáva Husáka z ledna 1985. Celý díl ukončil průvodce slovy: „*S vědomím, že naše socialistická vlast je ve svých svobodných čtyřicetích silná a kvetoucí, jsme začali psát další kapitoly Kroniky našeho života.*“³⁰⁵

5 Výsledky analýzy

Nyní se zaměřím na analýzu jednotlivých propagandistických technik podle zmíněné typologie Alfreda McClung Leeho v deseti dílech seriálu *Kronika našeho života*.

5.1 Techniky pro základní procedury

Z hlediska „technik pro základní procedury“, do nichž McClung Lee řadí „výběr tématu“, „výrobu případu“ a „zjednodušení“, se daly v analyzovaných dílech nejvíce vyzorovat první dvě zmíněné techniky. „Zjednodušení“ se shodně ve všech dílech neobjevilo, a bylo tak nejméně využívaným prostředkem.

5.1.1 Výběr tématu

První analyzovanou technikou je „výběr tématu“, která podle McClung Leeho spočívá ve zdůrazňování vlastností či událostí, které vyznívají pro účely propagandisty pozitivně a v jeho prospěch.

Tato technika se výrazně projevila u výběru respondentů, které tvůrci do všech dílů zařadili. V dílech se objevily průměrně dvě až čtyři výpovědi respondentů, kteří až na

³⁰³ *Kronika našeho života – rok 1984*, 40. díl. TV, ČST1, 7. 6. 1985.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Tamtéž.

několik výjimek v posledních dílech pocházeli z dělnické vrstvy nebo pracovali ve stranických orgánech KSČ. Ve většině dílů se tak k tehdejšímu společenskému dění vyjadřovali především dělníci, rolníci, zemědělci apod. Tvůrci nezařadili žádné výpovědi například kulturních nebo sportovních (až na výjimku jednoho vstupu gymnastky Evy Bosákové) osobností. Pozoruhodné také bylo, že v osmi z deseti analyzovaných dílů všichni respondenti podporovali slova průvodce o důležitosti a vedoucí úloze KSČ. Ve zbývajících dvou dílech se vybraní respondenti k tehdejšímu politickému dění vůbec nevyjadřovali a jen popisovali svou práci. Ani jednou se v žádném dílu neobjevil respondent, který by tehdejší dění jakkoliv kritizoval a svými slovy odporoval komentáři průvodce. Více o zařazených synchronech a jejich charakteristice uvádím v kapitole o technice „doklad“.

Obdobný výběr se objevil i u zařazených projevů politických představitelů. Tvůrci vybrali za celých 40 let předkládané historie dobové projevy pouze čtyř politiků – Klementa Gottwalda, Gustáva Husáka, Antonína Zápotockého a Vasila Bil'aka. S tím, že u posledních dvou jmenovaných zařadili pouze po jednom projevu. Výběr politických představitelů, kteří se vyjadřovali ve většině analyzovaných dílů k tehdejšímu dění, se tak omezil pouze na dva – na Gottwalda a Husáka. V počátečních dílech se například ani neobjevila vyjádření představitelů jiných politických stran nebo poté později představitelů pražského jara.

Z hlediska domácích politických témat vybrali tvůrci pouze ta, v nichž figurovala KSČ anebo se jednalo o jí prosazované zájmy, přijaté zákony, dekrety apod. To bylo výrazné zejména v prvních dvou analyzovaných dílech o letech 1945 a 1948, kdy aktivity představitelů ostatních politických stran tvůrci téměř vůbec nezařadili. A pokud se tomu už tak stalo, průvodce je interpretoval v negativním slova smyslu. Například v dílu o roce 1945 je spojoval se soudy k potrestání válečných zločinců. Ostatní politické strany měly být podle průvodce překážkou k uložení spravedlivých trestů a „*vinou některých politických stran, především lidovců a národních socialistů, byla národní očista provedena nedůsledně*“³⁰⁶.

V dílu o roce 1948 zase dění mezi 10. a 27. únorem zabralo z celkové půlhodinové stopáže 14 minut. Vedle společných jednání všech politických stran tvůrci zařadili pouze takové události, které měly podporovat směřování KSČ anebo na nich vystupovali pouze komunističtí představitelé. Projevy jiných než komunistických představitelů se zde

³⁰⁶ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

neobjevily. Dění v únorových dnech roku 1948 tak bylo portrétoáno pouze jako sled jednání komunistů a jejich podporovatelů. Například ani při zmínce o demisi 12 ministrů nebyla jejich jména vůbec zmíněna.

Poté v dílu o roce 1968 obdobně nebyli zmíněni představitelé tehdejší KSČ, kteří byli spojováni s událostmi pražského jara, proti němuž se průvodce vymezoval. Alexandra Dubčeka průvodce v dílu o roce 1968 zmínil pouze jednou, v dílu o roce 1969 třikrát, a to opět jen v negativních souvislostech. V posledním jmenovaném dílu ho označil za viníka vzniklé krize v zemi a jeho odvolání pokládal za důležité opatření nové etapy konsolidačního procesu. Uváděl, že pravice využívala „*neschopnost Dubčeka vedení řešit situaci v zemi*“³⁰⁷ a „*odchod Alexandra Dubčeka z pozice prvního tajemníka ÚV strany je bezpodmínečnou nutností k tomu, aby se strana a celá společnost přestaly potácet na okraji ustavičných krizových stavů*“³⁰⁸.

V některých dílech ale naopak dění na domácí politické scéně nebylo vůbec zastoupeno a ve stejné dominantní míře ho nahradilo téma budovatelských úspěchů. Například díl o roce 1953 dohromady vyzníval jako sled nekonečných budovatelských úspěchů po celém Československu a budil dojem, že v tomto roce se vyjma smrti Stalina a Gottwalda točil celý život v zemi jenom kolem práce. Obdobná situace byla v dílu o roce 1964, který byl opět sledem budovatelských témat spojených s pracovním pokrokem, úspěchy v továrnách, československými výrobky, automatizací podniků apod.

Výběr témat z hlediska zahraničního dění by se dal omezit pouze na dvě roviny – a to na jedné straně na škodlivost zemí Západu a na straně druhé na prosperitu Sovětského svazu. Události, které by se týkaly jiných aspektů, se v dílech neobjevovaly. Z hlediska přímých událostí, které se opravdu týkaly jen kapitalistických zemí, zařadili tvůrci pouze různé boje, války, převážení a konstruování zbraní, zabíjení lidí apod. V případě Sovětského svazu tomu bylo přesně naopak – průvodce zdůrazňoval jeho budovatelský pokrok a nabídku spolupráce ostatním socialistickým státům. Téměř vůbec nezmínil konkrétní události nebo akce v Sovětském svazu a zaměřil se pouze na obecné fráze o sovětské pomoci a pokroku. Oproti tomu při zmínkách o Západu byl značně konkrétnější, zmiňoval konkrétní války a činy kapitalistických zemí. Nejvíce zahraničních událostí se objevilo v dílu o roce 1956, kde výrazně převažovaly nad domácím děním. Podobně jako byl díl o roce 1953 sledem budovatelských úspěchů, byl tento díl sledem geopolitických událostí.

³⁰⁷ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³⁰⁸ Tamtéž.

Z výše uvedených informací vyplývá, že obecně byly všechny díly z hlediska vybraných témat velmi jednostranné. Buď v nich dominovaly klíčové události na domácí politické scéně (díly o letech 1945, 1948, 1968 a 1969), nebo budovatelský pokrok (díly o letech 1953 nebo 1964), nebo hanění kapitalistických zemí (díl o roce 1956). Výjimku tvořily pouze poslední tři sledované díly o letech 1977, 1982 a 1984, které byly z hlediska výběru témat mnohem pestřejší, zabývaly se školstvím, pokrokem ve vědě, kulturou, technikou apod. Například v dílu o roce 1982 byla budovatelská a hospodářská témata opět výrazná, ale tvůrci vedle toho zařadili i zmínky o různých výstavách (například Země živitelka v Českých Budějovicích, výstava Karla Svolinského), sportovních akcích, problémech ve městech (špatná dopravní situace v Praze), ale také byly poprvé zařazeny zmínky o vysokých školách a perspektivě jejich studentů a také o vědecké práci československých lékařů. Obě tato témata průvodce nijak nenálepkoval a ani nepřisuzoval jejich úspěchy Sovětskému svazu, jako tomu bylo u většiny témat v předchozích dílech.

U zařazených dobových reportáží jsem žádný záměr tvůrců z hlediska jejich výběru nezaznamenala. Jednotlivé díly se jediné lišily v tom, kolik reportáží do nich tvůrci zařadili. V dílech o letech 1956, 1968, 1969 a 1984 se reportáže objevily jen zřídkavě (například v dílu o roce 1968 ani jednou) a velmi výrazně dominoval komentář průvodce, což vedlo k výraznější interpretaci celého dílu. Naopak v dílech o letech 1977 a 1982 byly reportáže četnější, což souviselo i s pestřejším tematickým záběrem.

5.1.2 Výroba případu

Při analýze techniky „výroba případu“, v rámci níž propagandista podává fakta takovým způsobem, aby zanechala dobrý, resp. špatný dojem podle jeho potřeb, se zaměřím v souvislosti s analyzovanými seriálovými díly na několik aspektů, které jsem vyzorovala. Konkrétně se bude jednat o příklady jednostranného výkladu událostí, neuvádění argumentů k proklamovaným tvrzením, záměrného uspořádání faktů, využití vizuální stránky a hudby k interpretaci událostí.

5.1.2.1 Rétorika

Za jeden z nejvýraznějších projevů techniky „výroba případu“ by se dala označit průvodcova rétorika v jeho komentářích a s tím i jednostranný výklad předkládaných událostí. Tvůrci ve všech dílech velmi výrazně využili promluvy průvodce, které zabíraly na rozdíl od zařazených dobových reportáží z týdeníků nebo politických projevů většinu

stopáže. Přenechání takového prostoru samotnému průvodci mělo za důsledek i výraznější interpretaci všech událostí ze strany tvůrců. Výrazně k tomu v jeho komentářích přispělo i pozitivní a negativní označování, které zmíním v technikách „nálepkování“ a „pozlátka“.

Nejvýraznější a nejvíce emočně zbarvená rétorika se objevila v prvních sedmi dílech o letech 1945, 1948, 1953, 1956, 1964, 1968 a 1969. V těchto dílech průvodce ve smyslu normalizačního výkladu společnosti pozitivně interpretoval zejména veškeré aktivity KSČ a její budovatelský program. Negativně se vyjadřoval hlavně k zemím Západu a domácí opoziční scéně. Výraznější změna byla patrná až v dílech o letech 1977, 1982 a 1984, kdy průvodce tolik nevyzdvihoval aktivity samotné KSČ, ale pozitivně interpretoval především pomoc Sovětského svazu a důležitost spojení socialistických zemí. Nejméně výrazná rétorika průvodce se objevila pouze v dílech o letech 1977 a 1982, kdy průvodce spíše sloužil jako vypravěč, který podával jednu událost za druhou, než aby jednotlivé události zdlouhavě interpretoval a využíval k tomu svých komentářů.

Pro ilustraci – například v dílu o roce 1948 byly všechny politické činy KSČ interpretovány pozitivně pro budoucnost Československa. Přijaté zákony měly podle slov průvodce budovat úspěšný lidově demokratický stát. Veškeré činy komunistů v tomto roce poté označoval jako snahy o vyvedení Československa z krize. Stejně tak bylo rozhodnutí sjezdu závodních rad vyhlásit manifestační stávkou označeno tak, že to bylo „*s jediným cílem podpořit komunistický návrh na řešení krize*“³⁰⁹.

Poté v dílu o roce 1956 průvodce nejvýrazněji interpretoval boj mezi Západem a Východem a portrétoval západní země pouze jako škodlivé a naopak socialistické země pouze jako prospěšné. Jak zmíním i v kapitolách o technice „pozlátka“ a „nálepkování“, západní země byly průvodcem v tomto dílu mnohokrát spojovány se všemi negativními důsledky pro Československo. Stejně výrazná rétorika se objevila i v dílu o roce 1968. Průvodce v tomto dílu výrazně interpretoval domácí i zahraniční opoziční skupiny jako škodlivé pro celou zemi. A naopak vybrané představitelé KSČ, kteří nepodporovali události pražského jara, a Sovětský svaz označoval jako zachránce, díky kterým se Československo dostalo z krize. Zjednodušeně řečeno: průvodce celý tento díl interpretoval tak, že „pravicové síly“ zaútočily na socialismus a vývoj po roce 1948, proti čemuž byli „pocitiví a čestní pracující“ a „komunisté s odvahou“, kteří otevřeně hájili stranu a socialismus. Zemi následně zachránil vstup vojsk Varšavské smlouvy, který byl „*nezbytným aktem internacionální solidarity, který odpovídal společným zájmům*“

³⁰⁹ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

*československých pracujících, socialistického společenství a třídním zájmům světového komunistického hnutí*³¹⁰.

V dílu o roce 1969 průvodce kladl velký důraz na nový program KSČ – vychvaloval novou etapu konsolidačního procesu a pokračující kolektivizaci zemědělství. Nové vedení strany v čele s Gustávem Husákem označoval jako zachránce, kteří vyvedou Československo z krize. Ve svém komentáři například uváděl: „*Dubnové zasedání ÚV strany a jeho výsledky byly přijaty většinou komunistů i pracujících. Vždyť po dlouhém období krize a nejistot vytvářely základ pro východisko z těžké, složité a nebezpečné situace. Lidé cítili, že strana má opět vedení, které je schopno situaci řešit a vyvést zemi z krize.*“³¹¹

V následujících dílech, jak už jsem zmínila, se pozitivní intepretace obrátila především na Sovětský svaz a přátelství se socialistickými zeměmi. V dílu o roce 1977 u většiny budovatelských úspěchů průvodce uváděl, že se staly díky pomoci ze Sovětského svazu. Například zmiňoval: „*V roce 1977 jsme ze Sovětského svazu dostali soupravu parogenerátorů ... Pomoc sovětských expertů zde byla nedocenitelná.*“³¹² Také zdůrazňoval, jak Československo dále prohlubuje spojení se socialistickými zeměmi, což mu mimo jiné zajistí mír. Podobně i v dílu o roce 1982 pozitivně interpretoval témata spojená s hospodářským rozvojem a spoluprací se Sovětským svazem. Ve svém komentáři například uvedl: „*Ve dvaosmdesátém roce chemický komplex v Kralupech nad Vltavou dodal už téměř milion tun syntetického kaučuku. Bez sovětské ropy by se neobešli ani v Neratovicích, ani v Záluží.*“³¹³ Pozoruhodné nicméně bylo, že v tomto dílu průvodce také popisoval, jak co fungovalo či se stavělo, a ne pouze jaký závod dosáhl nejlepších výsledků, jako tomu bylo v minulých dílech.

Velký důraz na sovětskou spolupráci a její přínosy průvodce dával i v posledním analyzovaném dílu o roce 1984. Například při zmínce o výzkumu termojaderné reakce v Ústavu fyziky plazmatu Akademie věd komentoval: „*Všichni, kdo tady pracují, otevírají cestu události považované za stejně převratnou jako kdysi využití ohně. Proto má společný výzkum se sovětskými vědci tak dalekosáhlý význam.*“³¹⁴

5.1.2.2 Absence argumentů

Všechny díly byly také typické tím, že průvodce ke svým tvrzením, které buď vychvalovaly KSČ, nebo naopak hanily opozici, neuváděl argumenty či důkazy, proč a zda

³¹⁰ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³¹¹ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³¹² *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

³¹³ *Kronika našeho života – rok 1982*, 38. díl. TV, ČST1, 31. 5. 1985.

³¹⁴ *Kronika našeho života – rok 1984*, 40. díl. TV, ČST1, 7. 6. 1985.

tomu tak skutečně je. Například v dílu o roce 1945 při řeči o pětiletce hovořil o „objektivní potřebě rozvoje těžkého průmyslu“³¹⁵. Důvod, který stál za zmíněnou objektivní potřebou, ale již nezmínil. Stejně tak uvedl, že „XI. všesokolský slet měl být zneužit reakcí“³¹⁶ – jak konkrétně nebo proč k tomu nedošlo, také už neuvedl. V dílu o roce 1956 zase při komentáři o sjezdu komunistů prohlásil, že všichni „marně čekali na vysvětlení toho, proč byli nezákonně odsouzeni někteří poctiví a nevinní soudruzi a jak bude vedení strany jejich případy řešit“³¹⁷. To se podle něj „negativně projevilo v pozdějším vývoji ve straně a společnosti“³¹⁸. Poté nicméně už neuvedl konkrétní jména nezákonně odsouzených soudruhů a dále se k případu nevyjadřoval. V dílu o roce 1968, pokud například průvodce mluvil o tom, že pravice se pokusila prosadit své kandidáty na post prezidenta republiky, neuvedl už konkrétní jména, která měl na mysli.

S tím souvisí také to, že ke zmiňovaným nálepkám jako „pravice“, „pravicové“ nebo „antisocialistické síly“ neuváděl konkrétní osoby. To samé se týkalo zahraničních „nepřátelských sil“. Celou dobu hovořil o opozičních silách pouze v obecných nálepkách. V dílu o roce 1969 například uváděl, že opozice „vydává návody k teroristickým akcím“³¹⁹, ale už neuvedl, o jaké konkrétní akce se jednalo, co způsobily apod. Podobně informoval i o vedení KSCČ ze srpna 1968. Uvedl, že „ÚV KSCČ na svém zasedání v září 1969 zrušil nesprávná usnesení ÚV z roku 1968“³²⁰. O jaká usnesení se jednalo nebo čím byla škodlivá, už se ale nezmínil.

5.1.2.3 Záměrné uspořádání událostí

Ve všech analyzovaných dílech tvůrci také často nevyužívali chronologického uspořádání událostí. Ač měl každý díl vyprávět o jednom roce v Československu, jednotlivé události mnohdy nebyly v takovém pořadí, jak se skutečně odehrály. Tvůrci události různě přeskupovali a v osmi z deseti analyzovaných dílů jsem našla jejich záměrné uspořádání tak, aby vyzněly negativně pro opoziční síly, které průvodce kritizoval. Často k tomu přispíval komentář průvodce, který svými slovy dával do kontrastu pozitivní směřování nastolované komunisty se škodlivými aktivitami opozice. Nejvýraznější příklady záměrného uspořádání událostí se objevily při komentářích o dění na Západě. Poté jsem ho našla při kritice domácí opozice a při uvádění nepolitických událostí, které průvodce interpretoval jako důsledek pozitivního směřování nastolovaného komunisty.

³¹⁵ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

³¹⁶ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³¹⁷ *Kronika našeho života – rok 1956*, 12. díl. TV, ČST1, 29. 3. 1985.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³²⁰ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

Zmínky o Západu tvůrci často seskupovali do jednolitých bloků bez ohledu na jejich chronologii ve vztahu k ostatním událostem. Řadili je hned za sebe, čímž vytvořili souvislý tok událostí, které vyznívaly negativně pouze pro kapitalistické země. Tím se průvodcova interpretace škodlivého Západu ještě zvýrazňovala. Případy takového uspořádání byly viditelné v dílech o letech 1945, 1956, 1964, 1968, 1969 a 1984, z nichž několik pro uvedení příkladu nyní okomentuji.

Průvodce v dílu o roce 1964 během redaktorova vychvalování československých sportovců na olympiádě uvedl: „*V atmosféře přátelství mezi národy proběhla loučení sportovců po tokijské olympiádě. Kéž bychom obraz takových vztahů nemuseli spojovat jen s olympiádou.*“³²¹ Hned poté následovala bez ohledu na chronologii první zmínka o zahraniční události – válce ve Vietnamu, kterou nicméně průvodce podával jako důkaz nedodržení zmiňovaného přátelství, a uvedl: „*V jihovýchodní Asii Spojené státy ale stále stupňovaly vietnamskou válku. Zapojily se do vojenských operací proti vlastencům. Shledaly však neúspěch a neúspěchem. ... Z amerických letců se tak stávali váleční zločinci.*“³²² Na to bezprostředně navázal s další kritikou kapitalistických států týkající se toho, že téměř dvacet let po druhé světové válce zůstávala velká část starých válečných zločinců nepotrestaná a „*oproti tomu mnozí západní politici žádali, aby válečné zločiny byly promlčené*“³²³. Hned poté ale průvodce zmínil schválení nového zákona Národním shromážděním, kterým se možnost promlčení válečných zločinů vylučovala. Tímto seřazením událostí a slovy průvodce došlo k interpretaci Československa jako „zachránce“, který zločince potrestá a na olympiádě dodržuje mír, kdežto západních států naopak jako těch „špatných“, kteří vyvolávají války a zločince netrestají.

Poté v dílu o roce 1969 průvodce nejdříve zmínil, jak Československo „*se zájmem sledovalo přistání amerických astronautů na měsíčním povrchu ... vždyť dobývání kosmu jsme od startu prvního člověka do vesmíru Jurije Gagarina spojovali s představami o mírové budoucnosti lidstva*“³²⁴. Hned poté nicméně navázal komentář, který měl dokazovat špatnost Američanů: „*Jenomže ze Spojených států přicházely i jiné zprávy. Martin Luther King, nositel Nobelovy ceny míru, známý bojovník za práva amerických černochů, byl ve své rodné zemi zavražděn. Rasismus Spojených států si připsal na konto další oběť. Američané svůj teror také vyváželi. S hněvem a rozhořčením jsme sledovali*

³²¹ *Kronika našeho života – rok 1964*, 20. díl. TV, ČST1, 17. 4. 1985.

³²² Tamtéž.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

*agenturní záběry, které je usvědčovaly ze zločinů proti vietnamskému lidu.*³²⁵ Hned poté tvůrci za doprovodu dramatické hudby zařadili sérii drastických fotografií z Vietnamu, což průvodcova slova ještě zvýraznilo. Otázkou také je, proč v tomto dílu opět zařadili zavraždění Martina Luthera Kinga, které již zmínili v předchozím dílu a odehrálo se opravdu už v roce 1968, a zda tím chtěli opakovaně zdůraznit škodlivost Spojených států. Průvodce poté navázal komentářem, kterým se opět vrátil k Československu, kde se na rozdíl od Spojených států situace díky programu KSČ zlepšovala, a uvedl: *„Situace v naší zemi se ale zlepšovala, dařilo se postupně plnit program konsolidace.*³²⁶

V dílu o roce 1984 zase průvodce uváděl, jak *„představitelé socialistických zemí ... jako jeden ze základních cílů označili prohlubování koordinace hospodářské politiky*³²⁷, po čemž dodal, že na televizních obrazovkách *„jsme však mohli sledovat i takovéto záběry*³²⁸, a zmínil rozmístování nových amerických raket prvního úderu a hned poté zaminování nikaragujských přístavů „teroristy“ ze Spojených států. Hned poté ale opět chválil pokrok v Československu, kdy uvedl, že *„naše země spolu s dalšími státy Varšavské smlouvy předložila řadu konkrétních iniciativ, které vycházely z deklarace přijaté v lednu roce třiaosmdesátém v Praze*³²⁹.

Z hlediska kritiky domácí opozice jsem záměrné uspořádání událostí našla v dílech o letech 1953 a 1969. Například hned na začátku druhého jmenovaného dílu průvodce uvedl: *„Naše země potřebovala klid. To si uvědomovalo stále více poctivých lidí, kteří chtěli skoncovat s obdobím nejistoty, rozvratu a rizikových situací.*³³⁰ Poté průvodce pokračoval ve svém komentáři, kde zmínky o opětovném budování využil k pošpinění opozice: *„Antisocialistické síly a pravice se ve stejné době zaměřily na organizování nátlakových kampaní, na rozklad ekonomiky, odborů a mládežnického hnutí, podněcovaly antisovětské a antisemitské nálady. Nezastavily je ani tragické oběti jejich štvavé hysterie, do krajnosti žhavily napětí ve společnosti.*³³¹

Záměrné uspořádání událostí u nepolitických témat, které průvodce interpretoval jako důsledek pozitivního směřování nastolovaného komunisty, ač s ním události přímo nemusely souviset, jsem našla v dílu o roce 1948. Hned po sérii politických událostí vedoucích k tzv. Vítěznému únoru tvůrci zařadili události, které měly dokazovat úspěchy

³²⁵ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³²⁶ Tamtéž.

³²⁷ *Kronika našeho života – rok 1984*, 40. díl. TV, ČST1, 7. 6. 1985.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³³¹ Tamtéž.

prosperujícího Československa po převratu – a to rozluštění krétského písma Bedřichem Hrozným, slavnostní opravu staroměstského orloje nebo vítězství Emila Zátopka a Julia Tormy na olympiádě v Londýně. Všechny tyto úspěchy průvodce svými slovy interpretoval tak, že se staly v důsledku Vítězného února. Opět tak tvůrci bez ohledu na chronologii zařadili za sebe události tak, aby vyzněly pro KSČ co nejlépe.

Záměrné seřazení událostí jsem vůbec nenalezla v dílech o letech 1977 a 1982, v nichž se méně objevovaly i jiné propagandistické techniky, které budu zmiňovat později.

5.1.2.4 Vizuální stránka

K interpretaci určitých událostí tvůrci využívali i vizuální stránku. Ilustrační záběry k průvodcovým komentářům byly průřezově všemi díly tematicky velmi podobné a jednotvárné. Při řeči o pokroku a budovatelských úspěších tvůrci zařazovali záběry veselých a spokojených lidí pracujících v továrnách, na polích, v různých závodech apod. V kontrastu s tím, pokud průvodce mluvil negativně o Západu, tvůrci vybírali ilustrační záběry zbraní a zraněných či bojujících lidí, které se mnohdy ke konkrétním zmiňovaným událostem ani nevázaly. V některých dílech využívali podobných záběrů i při řeči o domácí opozici. Kontrast mezi záběry, pokud průvodce mluvil o KSČ a budovatelských úspěších, či pokud kritizoval Západ nebo domácí opoziční síly, byl zřejmý.

Tvůrci výběrem záběrů portrétovali pozitivně i zničené Československo po druhé světové válce. V dílu o roce 1945 při zmínce o škodách, které napáchala válka, zařadili minimum záběrů ukazujících opravdu poničená města nebo truchlící občany. Ilustrační záběry k těmto situacím znázorňovaly nadšené lidi, kteří pracují na svých pozemcích, polích nebo v továrnách. Podobné záběry pracujících občanů byly zařazeny i při promluvách o budování „nové vlasti“ a nastupujícím pokroku. Záběry, které by ukazovaly lidi při jiných činnostech, než je práce, nebyly v tomto dílu téměř vůbec použity. Z hlediska použitých záběrů tvůrci pozitivně portrétovali například i invazi vojsk Varšavské smlouvy v dílu o roce 1968. Ke komentáři průvodce zařadili pouze sérii záběrů tanků, usmívajících se vojáků a lidí, kteří je zdraví (viz příloha č. 6).

Velmi často se také ve všech dílech objevovalo, že po každém projevu komunistických představitelů tvůrci zařadili bez dalšího komentáře záběry tleskajících a nadšených lidí, což podporovalo pochvalná slova průvodce a navodilo dojem, že rozhodnutí podporovali všichni občané bez výjimky. Toho tvůrci využili například poté, co průvodce v dílu o roce 1956 pouze jednou parafrázoval slova tehdejšího prezidenta Antonína Zápotockého za doprovodných záběrů, na nichž byli pouze smející se lidé. Hned po této parafrázi tvůrci

zařadili záběry na davy nadšených a tleskajících lidí, které podpořily pozitivní vyznění jeho slov. Přitom nebylo jasné, zda se opravdu vážou k projevu, který průvodce pouze parafrázoval (viz příloha č. 7).

Tvůrci poté využívali vizuální stránky k jasné polarizaci škodlivosti Západu a prospěšnosti Východu v tom smyslu, že při zmínkách o západních zemích neukazovali běžné obyvatelstvo nebo politické představitele, jako tomu bylo v případě zmínek o Československu nebo KSČ. Naopak použili záběry zbraní, bojových letadel, tanků, střelby, zraněných lidí atp. Například v dílu o roce 1984 ani při zmínce o olympiádě v Los Angeles neukázali ani jednoho sportovce, ani sportoviště. Jen se zaměřili na záběry policistů nebo střelby (viz příloha č. 8). Velmi výrazně toho také využili i v dílu o roce 1956. Tvůrci zařadili záběry zbraní, zraněných nebo nešťastných lidí právě jako ilustrační záběry pro průvodcův negativní komentář o kapitalistických zemích, čímž byly portrétovány jako ještě ničivější. Naopak pokud hovořil o Sovětském svazu, socialistických zemích, budovatelských plánech apod., záběry vždy ihned ukazovaly šťastné lidi, kteří pracují, tleskají na shromážděních apod.

V některých dílech také tvůrci využívali vizuální stránky i při zmínkách o domácí opozici. Například v dílu o roce 1948 k jednomu ze synchronů, v němž plukovník hovořil o kontrarevolučním puči, který měli chystat zástupci ostatních politických stran, zařadili jako ilustrační záběry k jeho výpovědi fotky desítek seřazených zbraní (viz příloha č. 9). A také, jak už bylo zmíněno, v některých dílech byl prostřednictvím záběrů zdůrazňován kontrast mezi úspěšným směřováním komunistů a škodlivými aktivitami opozice. Například v dílu o roce 1969 byl z usmívajících se lidí v továrnách při komentáři o tom, jak jsme potřebovali „*klid pro tvořivou práci a řešení naléhavých sociálních problémů*“³³², okamžitý střih na záběry plačících lidí při následných slovech o tom, jak „*antisocialistické síly a pravice se ve stejné době zaměřily na organizování nátlakových kampaní*“³³³.

Vizuální stránkou také tvůrci podporovali svou abstraktnost a nekonkrétnost při komentování opozičních sil, které budu detailněji zmiňovat v technice „nálepkování“. Průvodce totiž při komentáři o opozici nezmiňoval konkrétní osoby a jen používal obecné negativní nálepky. To tvůrci podpořili i vizuální stránkou, kdy při zmínkách o „reakci“ nebo „pravicových silách“ využívali pouze ilustrační záběry lidí na ulicích či ústřížků z novin, ale už přitom neukazovali konkrétní záběry představitelů zmiňované „reakce“.

³³² *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³³³ Tamtéž.

Například v dílu o roce 1968 se Alexander Dubček na záběrech objevil pouze jednou u krátké zmínky průvodce (a to ještě jen při záběru tehdejších novin) a poté až na konci, když průvodce hovořil o tom, jak tehdejší vedení KSČ jednalo v Bratislavě v době před invazí vojsk Varšavské smlouvy (viz příloha č. 10). Celkově se tak v půlhodinové stopáži objevil na obrazovce na několik vteřin. Ani ostatní představitelé, kteří podporovali socialismus s lidskou tváří, nebyli na záběrech vidět. Například když průvodce mluvil o tom, jak „*do funkcí předsedy vlády Národní fronty a Národního shromáždění byli zvoleni lidé, kteří se postupně stali jejími exponenty*“³³⁴, využili tvůrci záběrů ze shromáždění tehdejšího vedení KSČ. Nicméně z nich zařadili především záběry s publikem tohoto shromáždění a všichni politici, kteří mluvili u pultíku, byli na záběrech zezadu nebo z dálky, a tím pádem mnohem hůř k rozeznání (viz příloha č. 11).

Jedinými dvěma díly, které by se z hlediska záběrů daly označit za pestřejší, byly opět díly o letech 1977 a 1982. Souvisí to s tím, že tyto jediné dva díly byly nejpestřejší i z hlediska zařazených témat a komentář průvodce v nich nebyl tak dominantní.

5.1.2.5 Hudba

Velmi výrazným interpretačním prvkem byla také využitá hudba. Do všech dílů bez výjimky tvůrci zařadili hudební podkres ke každému komentáři průvodce, který vždy doplňoval jeho slova a podporoval jeho interpretaci. Ve všech dílech byla hudba u komentářů průvodce velmi výrazná a tvůrci s jejím užitím zcela zřejmě pracovali – při zmiňování budovatelských úspěchů hrála vítězná, pozitivní a dramatická hudba, naopak u zmínek o aktivitách Západu zařadili tragickou a smutnou hudbu.

Ve čtyřech dílech o letech 1953, 1964, 1969 a 1977 jsem také vyzorovala, že hudba byla několikrát využita jako podkres k ilustračním záběrům, ke kterým tvůrci nezařadili komentář průvodce. Tyto série záběrů zpravidla doplňovaly slova průvodce a díky využití hudbě podporovaly emoční vyznění jeho slov. Například v dílu o roce 1953 tyto série záběrů trvaly až dvacet vteřin. Zpravidla následovaly po slovech průvodce, který ten či onen výrobek nebo pracovníka vychvaloval. Například po tom, co dokončil svůj komentář o úmrtí Gottwalda slovy, že rozpracoval „*generální linii výstavby socialismu v naší vlasti*“³³⁵, následovalo jako důkaz dvacet vteřin záběrů pracujících a smějících se lidí v továrně u svářecích strojů. V dílu o roce 1969 se takové záběry s hudbou objevily například po komentáři o tom, jak „*právě rozvoj bratských vztahů, upevňování našeho*

³³⁴ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³³⁵ *Kronika našeho života – rok 1953*, 9. díl. TV, ČST1, 22. 3. 1985.

*spojenectví a spolupráce potvrdili představitelé obou zemí podpisem společného československo-sovětského prohlášení*³³⁶. Na to navazovalo několik desítek vteřin záběrů Moskvy s vítěznou hudbou. V opačném případě tvůrci zařadili tragické záběry s dramatickou hudbou po tom, co průvodce hovořil o válce ve Vietnamu a „americkém imperialismu“.

5.1.3 Zjednodušení

Technika „zjednodušení“³³⁷ čili redukce myšlenek do jasných sloganů se v průvodcově komentáři neobjevovala a byla nejméně užitou technikou. V žádném z deseti dílů průvodce sám neuváděl tehdejší hesla a ani nedocházelo k tomu, že by své komentáře zjednodušoval do jednotlivých sloganů. Ve dvou dílech jen zmínil, jaká hesla měly různé podniky či samotná KSČ. Například v dílu o roce 1948 zmínil slogan „dělník za rolníka, rolník za dělníka“ při zmínce o sjezdu rolnických komisí nebo heslo „30 milionů dobrovolných hodin republiky“ jako předvolební heslo KSČ. Poté v dílu o roce 1968 v souvislosti s kritikou Západu třikrát zmínil heslo „Československo se musí vrátit do lůna Západu“. Průvodce toto heslo spojoval především s aktivitami zahraniční opozice. Uvedl, že „*spojovalo antisocialistické síly v naší zemi s imperialistickými kruhy na Západě i s revanšisty v NSR*“³³⁸ a „*skrytá revoluce v Československu, zatím skrytá, se při změně metod vrací ke starému cíli – vrátit Československo do lůna kapitalistického Západu*“³³⁹.

Za okrajový projev této techniky se dá uvést zařazení budovatelských písní. Ty se objevily ve dvou analyzovaných dílech. V dílu o roce 1945 tvůrci zařadili budovatelskou píseň *Kamarádi* u záběrů pracujících lidí. Poté v dílu o roce 1948 tvůrci zařadili budovatelskou skladbu *Píseň práce*, která doprovázela záběry z oslav Prvního máje. V jiných dílech se nicméně už žádné budovatelské písně neobjevily.

³³⁶ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³³⁷ V této technice jsem se zaměřila pouze na komentář průvodce a případné další zařazené hudební aspekty. Nehodnotila jsem z hlediska této techniky přítomnost hesel v jednotlivých zařazených dobových projevech nebo výpovědích, protože jejich přítomnost nemohli tvůrci ovlivnit. Stejně tak jsem v tomto případě nehodnotila vizuální stránku z hlediska přítomnosti hesel na záběrech, a to i přesto, že jejich zařazení mohli tvůrci ovlivnit. Nicméně vzhledem k tehdejší všudypřítomnosti hesel a sloganů nepovažuji analýzu jejich přítomnosti v užitých dobových záběrech za relevantní z hlediska využívání propagandy ze strany samotných tvůrců.

³³⁸ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³³⁹ Tamtéž.

5.2 Využití zastřešujících slov

Zastřešující slova³⁴⁰ se průřezově všemi díly objevovala v průvodcově komentáři, který byl typický svým zjednodušováním, polarizovaným výkladem a rozdělováním světa na „dobro“ a „zlo“. Právě k tomu průvodci dopomáhala technika „pozlátka“ i „nálepkování“. V každém z deseti analyzovaných dílů se alespoň párkrát vyskytly obě tyto techniky. Sovětský svaz, ideové myšlenky socialismu i podporovatelé KSČ byli bez výjimky označováni jednoznačně pozitivními výrazy. Naopak všichni ostatní, kteří bránili KSČ v dosažení jejích cílů, tzn. ostatní politické strany, země Západu nebo domácí opoziční skupiny, naopak jednoznačně negativními označeními. Průvodce je pak často stavěl do kontrastu proti sobě a využíval takzvané černobílé interpretace, jak zmiňoval u této techniky McClung Lee.

Celkově se průvodce více zaměřoval na negativní označování, které ve většině dílů převládalo nad technikou „pozlátka“. Také využíval zastřešujících slov ve velmi obecném slova smyslu a mnohdy nebylo zřejmé, na koho přesně svá slova míří. Ještě patrněji se toto objevilo u nálepkování, kdy ani jednou nezmínil jména konkrétních osob a negativně označoval celé skupiny lidí. Pozitivní označování naopak několikrát mířil na konkrétní osoby a z hlediska označovaných objektů, myšlenek či skupin lidí bylo více rozrůzněné.

5.2.1 Nálepkování

Nálepkování se nejvíce objevilo v dílech o letech 1945, 1948, 1956 a 1968 a 1969 a naopak nejméně v dílech o letech 1953, 1964, 1977, 1982 a 1984. Je tak zřejmé, že tvůrci nejvíce využili negativního nálepkování právě ve většině dílů, které jsem si k analýze vybrala jako ty s nejvýznamnějšími událostmi za celých čtyřicet let komunistické éry v Československu. Při výkladu rozhodujících událostí pro další směřování celé země, jakými byl konec druhé světové války, tzv. Vítězný únor, maďarské povstání, pražské jaro či začátek normalizace, průvodce velmi výrazně využíval negativních označení pro skupiny osob, které měly komunistickou stranou nastolovanému směřování zabránit.

Negativní označení průvodce nejvíce používal vůči domácím opozičním skupinám a zemím Západu. V několika dílech se také objevilo nálepkování různých událostí, činů a

³⁴⁰ Při analýze této techniky jsem se nezaměřovala na přítomnost pozitivních nebo negativních označení v zařazených archívních reportážích z filmových týdeníků nebo *Televizních novin*. Také jsem nehodnotila tuto techniku v dobových politických projevech, které se v některých dílech objevily, protože v tomto případě neměli samotní tvůrci vliv na rétoriku takových audiovizuálních materiálů. Okrajově se ale zaměřím také na rétoriku v zařazených synchronech, protože konkrétní respondenti, témata výpovědi či jejich délka záleželi už na samotných tvůrcích.

také ideových postojů. Poté pouze v dílu o roce 1945 směřoval negativní označení vůči německým nacistům. Průvodce nesměroval ve svých komentářích nálepky na konkrétní jedince – vždy se jednalo pouze o určité skupiny lidí.

5.2.1.1 Země Západu

Nálepkování Západu se v komentáři objevilo nejčastěji a nejnápadněji. Objevilo se v osmi z deseti analyzovaných dílů – a to v těch o letech 1948, 1953, 1956, 1964, 1968, 1969, 1982 a 1984. S tím, že z těchto osmi se ve čtyřech dílech, konkrétně o letech 1956, 1964, 1982 a 1984, objevily nálepky pouze proti zemím Západu a nikomu jinému.

Průvodce negativně označoval souhrnně všechny západní státy a několikrát konkrétně i Spojené státy americké. V dílu o roce 1948 například při zmínce o tzv. Vítězném únoru uvedl: „*Hysterická reakce západních vlád na únorové události měla zabránit i slavnostním oslavám 600 let trvání Karlovy univerzity.*“³⁴¹ V roce 1953 zase využil nálepkování, když mluvil o válce v Koreji. Podle jeho slov byla bojem s „imperialistickými agresory“ a díky pevné jednotě socialistických lidí byli zastaveni „američtí agresori“. V dílu o roce 1956 byly západní státy označovány jako „imperialisté“, „zpátečníci“ nebo „reakční síly“, které stály za všemi útoky na socialistické státy. Například nalezení jakýchsi odposlouchávacích zařízení v Berlíně průvodce komentoval slovy, že „*kritiky kultu osobnosti zneužily reakční síly na Západě k rozpoutání další kampaně proti Sovětskému svazu a socialistickým zemím*“³⁴². Pokračoval zmínkou o tzv. balonové akci, kterou označil za „*nepříliš úspěšnou, i když nepolevující činnost agentů špionážních skupin a jiných protistátních organizací vedla ke změně způsobu boje našich nepřátel*“³⁴³. Další nálepkování pokračovalo při zmínce o Suezské krizi nebo zákazu komunistů v Německé spolkové republice. U první zmíněné události po tom, co egyptský prezident Gamál Násir podepsal dekret o znárodnění Suezského průplavu, průvodce uvedl, že „*odpovědí monopolů na ztrátu vykořisťovatelského práva byla agrese Velké Británie, Francie a Izraele*“³⁴⁴ a že „*imperialistický útok vůči bezbrannému Egyptu zastavil jen důrazný postoj Sovětského svazu*“³⁴⁵. K zákazu komunistické strany v Německé spolkové republice poté uvedl: „*Kolonialismus, rasismus, antikomunismus. Tak se pokoušel imperialismus zastavit pokrok dějin.*“³⁴⁶

³⁴¹ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

³⁴² *Kronika našeho života – rok 1956*, 12. díl. TV, ČST1, 29. 3. 1985.

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ Tamtéž.

³⁴⁵ Tamtéž.

³⁴⁶ Tamtéž.

V dílu o roce 1964 průvodce negativně označoval konkrétně pouze Spojené státy americké v souvislosti s válkou ve Vietnamu. Uváděl, že se z Američanů stávali „váleční zločinci“, kteří začali zemi „bombardovat“ a zabíjeli „převážně bezbranné civilisty“. V dílu o roce 1968 byla zahraniční opozice často nálepkovaná ve stejné souvislosti jako opozice domácí. Západní státy průvodce označoval za „nepřátelské síly“, „imperialistické kruhy na Západě“ nebo „revanšisty v NSR“. V obdobné míře využíval stejná negativní označení pro zahraniční opozici i v dílu o roce 1969. Tu označoval jako „antikomunisty na Západě“, „rasisty“ nebo „imperialistické služby“. V delších komentářích o západních zemích například uváděl: „*Vyzývali k odporu poslední zbytky kontrarevolučních sil u nás, vydávali návody k teroristickým akcím. Hlavní silou, na kterou v té době mohli spoléhat, bylo už jen kriminální podsvětí a zfanatizované živly spojené s antikomunistickými centrály a imperialistickými výzvědnými službami.*“³⁴⁷ V roce 1982 průvodce nálepkoval pouze při zmínce o bojích v Libanonu. V dlouhém komentáři uvedl: „*Podněcování konfliktního vývoje na Blízkém východě je součástí dlouhodobé strategie imperialismu. Agrese uskutečněná v součinnosti se Spojenými státy šokovala svět svou brutalitou.*“³⁴⁸ V dílu o roce 1984 využili tvůrci pro Západ nové nálepky. Západoněmecké obyvatele průvodce nazýval „sudetáky“ a obecně obyvatele Západu označoval jako „teroristy“.

V dílu o roce 1945, kde se jako v jediném dílu nálepkování Západu neobjevilo, průvodce nazýval negativně přívržence nacismu. Označoval je jako „kolaboranty“, „zrádce“, „škůdce“ nebo „skryté exponenty bývalého klerofašistického režimu“.

5.2.1.2 Domácí opozice

Společně se státy Západu průvodce nejvíce nálepkoval představitele domácích opozičních sil, a to dohromady v šesti dílech – o letech 1945, 1948, 1953, 1968, 1969 a 1977. Stejně jako u předchozího příkladu nezmiňoval konkrétní osoby, ale obecně celou tuzemskou opozici. V dílu o roce 1945 jen například uvedl, že „*Sbor národní bezpečnosti byl trnem v oku všem skupinám reakce*“³⁴⁹ a že se „*škůdci je třeba jednat rázně, krutě a nesmlouvavě*“³⁵⁰. Velmi výrazné nálepkování proti domácím nepřítelům se objevilo v dílu o roce 1948. Napříč celým dílem průvodce téměř v každé své promluvě využil negativních slov pro označení opozičních skupin KSČ. Konkrétně tak označoval zástupce ostatních politických stran a jejich návrhy. Například při komentáři o předložení návrhu na zvýšení platů státních a veřejných zaměstnanců jedním sociálním demokratem uvedl: „*Reakce vidí,*

³⁴⁷ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³⁴⁸ *Kronika našeho života – rok 1982*, 38. díl. TV, ČST1, 31. 5. 1985.

³⁴⁹ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

³⁵⁰ Tamtéž.

že je zle. Kalkulace s bojkotem budovatelského programu vlády Národní fronty asi nevyjdou, proto reakce ztrácí nervy.³⁵¹ Poté v dílu o roce 1953 zmiňoval, že kolektivizace stále „pokračovala i přes nepřátelskou agitaci sabotáže, a dokonce i zákeřné vraždy funkcionářů strany a družstev“³⁵², a měnovou reformu posléze ospravedlnil tak, že se sice dotkla i úspor pracujících, ale těžce však „postihla zbytky buržoazie a spekulantů“³⁵³.

V dílu o roce 1968 bylo nálepkování vůči domácí opozici velmi výrazné. Průvodce ji označoval jako „nepřátele socialismu“, „antisocialistické síly“, „protisocialistické síly“ nebo obecně jako „pravici“, „pravicové síly“ nebo „pravicové frakcionáře“. Například u „protisocialistických sil“ zmiňoval, že se „orientovaly na mocenskou destrukci našeho státu“³⁵⁴ anebo že pravice zase využila „různých shromáždění k hromadnému skandalizování vedoucích funkcionářů strany a státu v očích veřejnosti“³⁵⁵. Jako opoziční a škodlivé síly průvodce interpretoval i tehdejší vedení KSČ pod Alexanderem Dubčekem. Označoval je za „exponenty strany“, kteří se vyznačovali „slabostí“ a „nesourodostí“. Podobné nálepky se objevovaly i v následujícím dílu o roce 1969. Domácí opozici zde průvodce opět označoval jako „pravicové“, „antisocialistické“ nebo „kontrarevoluční síly“. Uváděl, jak se „pravice a antisocialistické síly stále ještě nevzdávaly, měnily jen taktiku a konkrétní cíle útoku“³⁵⁶. Jejich aktivity poté popisoval v dlouhých komentářích jako například: „Antisocialistické síly a pravice se ve stejné době zaměřily na organizování nátlakových kampaní, na rozklad ekonomiky, odborů a mládežnického hnutí, podněcovaly antisovětské a antisemitské nálady. Nezastavily je ani tragické oběti jejich štvavé hysterie.“³⁵⁷

Poté v dílu o roce 1977 průvodce při komentování Charty 77 neuvedl její název, ale jen ji zmínil prostřednictvím obecného nálepkování těmito slovy: „Do toho zazněl nenávidný hlas hrstky politických zkrachovanců, kteří v zahraničí uveřejnili protikomunistický a protinárodní pamflet.“³⁵⁸ Poté jen uvedl, že „proti několika zaprodancům tu stála více jak sedmitisícová reprezentace naší socialistické kultury“³⁵⁹, čímž měl na mysli signatáře Provolání československých výborů uměleckých svazů.

³⁵¹ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

³⁵² *Kronika našeho života – rok 1953*, 9. díl. TV, ČST1, 22. 3. 1985.

³⁵³ Tamtéž.

³⁵⁴ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³⁵⁷ Tamtéž.

³⁵⁸ *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

³⁵⁹ Tamtéž.

Pozoruhodné bylo také i to, že výrazné negativní nálepkování vůči domácí opozici se ve dvou dílech objevilo i v zařazených sychronech s vybranými respondenty. V dílu o roce 1948 plukovník ze Sboru národní bezpečnosti František Tůma vyprávěl o tom, jak v únorových dnech schválně projížděli bývalé sekretariáty Národně socialistické lidové i Sociálnědemokratické strany, protože „na těchto sekretariátech byla centra, odkud měl být řízen kontrarevoluční puč, který byl těmito silami připravován“³⁶⁰. V dílu o roce 1968 zase Miloš Freund z Lidových milic ČKD uvedl: „Bylo nám celkem jasné, že toto vedení není schopno vyvést stranu ze zmatků, není schopno vyřídit kontrarevoluci, není schopno odstranit její následky.“³⁶¹

5.2.1.3 Události, ideové směry

Ve čtyřech dílech o letech 1948, 1956, 1968 a 1969 také průvodce využíval čistě negativních označení pro celkové dění ve společnosti, různé události nebo ideové směry. V dílu o roce 1948 nejvíce využíval spojení hrozícího „kontrarevolučního puče“, kterému měli komunisté zabránit. Například uvedl: „S vědomím možnosti kontrarevolučního puče ministr vnitra povolává do Prahy některé jednotky Sboru národní bezpečnosti.“³⁶² Stejně spojení využíval i v dílu o roce 1956, kdy jej zmiňoval především v souvislosti s povstáním v Maďarsku, kde se „reakce“ pokusila o „kontrarevoluční převrat“.

V dílu o roce 1968 průvodce nálepkoval i celé tehdejší dění ve společnosti, které označoval jako „nebezpečné“, „dramatické“, „krizi“, „skrytou revoluci“ nebo „kontrarevoluční hrozbu“. Maďarské povstání pojmenoval jako „otevřenou kontrarevoluci“ a prohlášení *Dva tisíce slov* jako „kontrarevoluční výzvu“, kterou spojoval také s pojmy jako „teror“, „antisovětlismus“ a „nacionalismus“. Ideové směřování domácí opozice označoval za „revizionistické a antikomunistické teorie“, vyzdvihování „buržoazního nacionalismu“ nebo „oportunismus“. Také negativně podával spojení „socialismus s lidskou tváří“ – jeho součástí „byla i snaha oživit ideové dědictví masarykismu a sociální demokracie“³⁶³ a skrýval se za ním „útok na vedoucí úlohu komunistické strany“³⁶⁴.

³⁶⁰ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

³⁶¹ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³⁶² *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

³⁶³ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³⁶⁴ Tamtéž.

5.2.2 Pozlátko

Technika „pozlátko“ čili využívání pozitivních označení se nejvýrazněji dala pozorovat v průvodcově komentáři v dílech o letech 1953 a 1977. V ostatních osmi dílech se buď obecně zastřešující slova tolik neobjevovala, nebo více převažovalo nálepkování.

Oproti nálepkování nicméně tvůrci využili pestřejší spektrum objektů či lidí, na které pozitivní označení směřovali. Jednoznačně nejvíc pozitivně interpretovali Sovětský svaz, poté podporovatele KSČ, ale také kladně označovali československé výrobky, pracující lid, různé události nebo ideové směry.

Na rozdíl od nálepkování nevyužívali pozitivních označení jednotliví respondenti v zařazených sychronech.

5.2.2.1 Sovětský svaz

Pozitivní výrazy na adresu Sovětského svazu se v různé intenzitě objevily ve všech deseti dílech. Techniku „pozlátka“ tvůrci využili při komentování sovětských politiků, lidu i aktivit. V dílu o roce 1945 byli Sověti vyzdvižováni jako „osvoboditelé“, „sovětští soudruzi“, kteří Čechy a Slováky zachránili, a „vzor“ pro další budování. V dílu o roce 1948 byl Sovětský svaz spolu s ostatními slovanskými národy označen jako „hlavní spojenci“ Československa. V dílu o roce 1953 průvodce nejvíce vyzdvihoval sovětskou pomoc, která přispěla k mnohým budovatelským úspěchům. Slovenským lesníkům například pomohla *„nezištná pomoc Sovětského svazu při navázání nových metod práce“*³⁶⁵. V dílu o roce 1956 Sověti získali několikrát označení „zachránců“ – a to jak v Suezské krizi, tak i při maďarském povstání. Také je průvodce portrétoval jako „budovatelský vzor“. I v dílu o roce 1964 zmínil pomoc Sovětského svazu, když uvedl, že stavba širokorozchodné tratě byla tak úspěšná díky „sovětským expertům“.

V dílu o roce 1968 byli Sověti portrétovaní opět jako „zachránci“, kteří Československu poskytovali „bratrskou pomoc“. V tomto dílu také průvodce poprvé pozitivně označoval konkrétní osoby – vychvaloval generálporučíka Martirosjana, který byl „hrdinou“ a *„jedním z těch, který nám ve 45. roce vybojoval svobodu“*³⁶⁶. Poté v dílu o roce 1969 portrétoval veškeré aktivity spojené se Sovětským svazem jako záruku pozitivního vývoje, který zajistí obnovení „bratrských svazků se Sovětským svazem“ a „upřímné přátelství“. Například uváděl: *„V říjnu jsme se opět přesvědčili o velkém a upřímném přátelství sovětských lidí. Přijetí, kterého se dostalo naší vládní delegaci v čele se soudruhem*

³⁶⁵ *Kronika našeho života – rok 1953*, 9. díl. TV, ČST1, 22. 3. 1985.

³⁶⁶ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

*Husákem, bylo podanou rukou vstříc nové spolupráci a poctivým gestem opravdových internacionalistů.*³⁶⁷

V dílu o roce 1977 se opět zaměřil na budovatelskou pomoc Sovětského svazu a vychvaloval zejména „pomoc sovětských expertů“, která byla „nedocenitelná“. V dílu o roce 1982 opět vztáhnul pozitivní nálepky na konkrétní osobu. Generálního tajemníka Leonida Iljiče Brežněva označil jako „vzácného přítele“, s jehož jménem „jsme spojovali i uskutečňování mírových programů sjezdů KSSS“³⁶⁸. Poté v dílu o roce 1984 označil Sovětský svaz jako „obránce míru“.

5.2.2.2 Podporovatelé KSČ, pracující lid

V šesti dílech také průvodce pozitivně interpretoval různé podporovatele KSČ, zástupce pracujícího lidu či členy politických stran, kteří se ke směřování KSČ připojili. Všichni dělníci, horníci či zemědělci, kteří se zasloužili o budovatelský pokrok země a plnili plány pětiletok, byli průvodcem označováni výhradně pozitivními označeními. V dílu o roce 1945 byli horníci „zářným příkladem“ pro všechny ostatní pracující. V dílu o roce 1953 průvodce různé dělníky označoval jako „zlepšovatele“ nebo „mistry“. Poté v dílu o roce 1968 průvodce označoval pracující lid jako „skutečného vládce ve své zemi“, který byl „poctivý“ a „čestný“, zatímco „pravicové síly“ mu ubližovaly. Podobně průvodce označoval i komunisty, kteří nepodporovali tehdejší směřování strany pod vedením Alexandera Dubčeka. Označoval je za „zdravé síly“ nebo „komunisty s odvahou“.

Jednoznačně pozitivními obraty průvodce v dílu o roce 1948 také označoval členy ostatních politických stran, kteří se připojili ke směřování KSČ – nazýval je jako tzv. „pokrokové představitele“ dalších politických stran. V dílu o roce 1968 poté pozitivně označoval konkrétní osoby, a to tuzemské komunistické politiky. Ludvíka Svobodu průvodce několikrát označil jako „hrdinu národněosvobozeneckého boje“ a „upřímného představitele přátelství a spojení se Sovětským svazem“. V pozitivním světle byl také označován Gustáv Husák, který byl „zachráncem“.

5.2.2.3 Události, ideové směry a výrobky

Podobně jako při nálepkování průvodce pozitivně označoval některé události, politické aktivity, ideové směry, ale v tomto případě i československé výrobky. V dílu o roce 1945 průvodce označil osvobození země dne 9. května 1945 jako „vstupní bránu do nové

³⁶⁷ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³⁶⁸ *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

epochy našich dějin“³⁶⁹, díky čemuž začalo „*skutečné jaro našich národů*“³⁷⁰. Co se týče výrobků nebo surovin, v dílu o roce 1982 byla ropa podle jeho slov pro Československo „*živou vodou našeho chemického průmyslu*“³⁷¹ a v dílu o roce 1953 pozitivní označení zase mířily například na stroje ze Žďárských strojírén, které byly „*unikáty své doby*“³⁷².

Průvodce také portrétoval v pozitivním světle značné množství ideových směrů, které měly zajistit „správné“ směřování Československa. V dílu o roce 1968 zmiňoval, jak je důležité upevňovat „*jednotné vědomí československého lidu na zásadách proletářského internacionalismu a socialistického vlastenectví*“³⁷³, všechny úspěchy zase byly díky působení „marxisticko-leninských sil“ a bylo potřeba, aby se znovu obnovil „marxisticko-leninistický charakter“ komunistické strany. Pozitivně portrétoval také socialistický stát nebo spolupráci zemí socialistického společenství. Tato spojení de facto fungovala jako pozitivní označení, která průvodce využíval při zmínkách o dosažení úspěchů. Například v dílu o roce 1977 uváděl: „*Mezinárodní mírové hnutí podporované především mírovou politikou zemí socialistického společenství se zaktivizovalo. Lid našeho státu byl bezvýhradně pro myšlenku upevnění světového míru.*“³⁷⁴

5.3 Techniky identifikace

Nyní se zaměřím na analýzu takzvaných „technik identifikace“. Ve všech analyzovaných dílech byly výraznější techniky „normální lidé“ a „jít s dobou“, které se daly na rozdíl od technik „transfer“ a „doklad“ vyzorovat v každém dílu.

5.3.1 Transfer

Technika „transferu“ se podle McClung Leeho objevuje ve dvou rovinách. První je přesun prestiže z uznávané osoby, symbolu nebo instituce na to, co je propagandistou propagováno. A druhý je naopak přesun nenávisťi vůči osobě, symbolu nebo instituci, proti kterým propagandista bojuje.³⁷⁵ Ve všech analyzovaných dílech jsem druhou rovinu této techniky vůbec nenalezla. Z hlediska první roviny jsem identifikovala pouze přesun prestiže z instituce na propagované myšlenky.

³⁶⁹ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ *Kronika našeho života – rok 1982*, 38. díl. TV, ČST1, 31. 5. 1985.

³⁷² *Kronika našeho života – rok 1953*, 9. díl. TV, ČST1, 22. 3. 1985.

³⁷³ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

³⁷⁴ *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

³⁷⁵ MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952, s. 68–70.

Celkově nebyl „transfer“ v porovnání s ostatními technikami, jako například „nálepkování“ nebo „pozlátka“, tak zastoupený.

Přesun prestiže z uznávané instituce jsem našla celkem ve třech dílech o letech 1948, 1953 a 1968. Tvůrci v nich přesunuli prestiž tří institucí na myšlenky, které průvodce prosazoval – a to prestiž armády, sportovců a kultury. Přesun prestiže armády jsem našla dohromady ve dvou dílech. V dílu o roce 1948, když průvodce hovořil o ustavujícím shromáždění Ústředního akčního výboru Národní fronty, zdůraznil, že „*přítomnost generality v čele s Ludvíkem Svobodou potvrdila, kde stojí armáda*“³⁷⁶. V dílu o roce 1968 při zmínce o shromáždění pěti tisíc lidí v pražské Lucerně, kteří zastupovali „*statisíce těch, kteří nezradili bratrské vztahy se Sovětským svazem*“³⁷⁷, zmínil, že důkazem důležitosti této události byla přítomnost sovětského generálporučíka Martirosjana, kterým byl podle slov průvodce „*hrdina SSSR a jeden z těch, který nám v 45. vybojovali svobodu*“³⁷⁸. Těmito ztotožněními propagovaného směřování s armádou jako se široce respektovanou institucí mohlo dojít právě k větší legitimizaci průvodcových myšlenek, jak u této techniky uváděl McClung Lee.

Prestiž sportovců průvodce přenesl na jím propagované myšlenky v dílu o roce 1948. Jako důkaz úspěšného budování a směřování Československa pod vedením komunistů interpretoval úspěchy československých sportovců na letní olympiádě v Londýně v roce 1948, kde zlatou medaili tehdy získali atlet Emil Zátopek a boxer Julius Torma.

Přesunu prestiže umělců na komunistické směřování využili tvůrci v dílu o roce 1953. Průvodce vyzdvihoval společně s výstavbou materiální základny socialismu i „*úlohy související s rozvojem kultury, s jejími revolučními přeměnami*“³⁷⁹. V souvislosti s tím spojoval úspěchy komunistického řízení země s dílem slavného malíře Maxe Švabinského nebo vyzdvihoval tvorbu Fraňa Krále, který se zaslouhoval o další pokrok celé země.

5.3.2 Doklad

Technika „doklad“³⁸⁰ se podle McClung Leeho objevuje stejně jako „transfer“ ve dvou rovinách – a to jako spojení populárních, vážených osob s propagovanými záměry, nebo

³⁷⁶ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

³⁷⁷ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ *Kronika našeho života – rok 1953*, 9. díl. TV, ČST1, 22. 3. 1985.

³⁸⁰ V rámci této techniky jsem se zaměřovala pouze na charakteristiku zařazených synchronů s vybranými respondenty, protože tím tvůrci sami rozhodovali, koho nechají ve svém seriálu promluvit, a koho naopak ne. Na vybrané dobové projevy, které se v dílu objevily, jsem se již zaměřila v rámci techniky „výběr tématu“. V souvislosti s touto technikou už proto nepovažuji za důležité je rozebírat.

naopak spojení nepřátelských osob se záměry, proti nimž propagandista bojuje. Ve všech analyzovaných dílech se nicméně podobně jako u techniky „transfer“ objevovala pouze první zmíněná rovina této techniky, a to konkrétně ve formě krátkých rozhovorů s respondenty, kteří podporovali průvodcova slova a propagované směřování KSČ. Absence druhé roviny této techniky mohla být zapříčiněna tím, že průvodce byl při zmínkách o opozičních silách velmi obecný a nezmiňoval konkrétní osoby, které by kritizoval. S tím souvisí i to, že tvůrci ani v jednom analyzovaném dílu nezařadili ani jedno vyjádření, které by vyjadřovalo opačné názory, než měl průvodce, konkrétních lidí, kteří byli označováni nálepkami „reakce“ nebo „pravice“. To samé platí i u zařazených dobových projevů. Tvůrci zařadili pouze projevy komunistických politiků, kteří byli vhodní pro normalizační výklad dějin, jak už jsem zmínila v technice „výroba případu“. Souhrnně řečeno, vyjma samotného průvodce hovořili ve všech dílech pouze takoví respondenti, kteří buď propagované směřování jasně podporovali, nebo se k němu vůbec nevyjadřovali.

Napříč analyzovanými díly se neobjevilo tolik rozdílů z hlediska frekvence zařazených synchronů. Zpravidla se v každém dílu objevovaly dvě až čtyři krátké výpovědi na kameru, v nichž pamětníci většinou vzpomínali na rok, o němž daný díl zrovna pojednával. Podporující výpovědi s obdobnou rétorikou, kterou využíval i průvodce, se celkem objevily v osmi analyzovaných dílech. Jedinými díly, kde se vůbec takové výpovědi neobjevily, byly poslední dva o letech 1982 a 1984.

Podporující výpovědi respondentů v osmi dílech se nejvíce týkaly budovatelských úspěchů. Nicméně v případě tohoto seriálu se nejednalo o vyjádření populárních nebo slavných osobností, jak zmiňoval u této techniky McClung Lee, ale o zástupce pracujícího lidu nebo členy Sboru národní bezpečnosti či různých stranických výborů. Tvůrci tak výběrem synchronů pouze z řad představitelů dělnické třídy de facto budovali jejich prestiž, portrétovali je jako zasvěcené komentátory tehdejšího směřování Československa a stavěli je do role hrdinů a, dá se říct, populárních osob, jak zmiňoval McClung Lee.

Například v dílu o roce 1945 vedle dobových projevů příslušníků KSČ nebo slov průvodce byli dělníci jedinými dalšími osobami, které vývoj v roce 1945 komentovaly. Dohromady se jednalo o výpovědi čtyř dělníků, kteří byli portrétovaní jako vzor pro zbytek československé veřejnosti a byli spojováni především s událostmi, které vypravěč podával jako pozitivní pro budoucnost Československa. Dělníci vzpomínali na začátky v továrnách

po válce, kdy si uvědomili, jak je pro „*budování republiky potřeba pořádně dělat*“³⁸¹. Poté v dílu o roce 1948 tehdejší komunistické cíle propagovali dva respondenti v jediných zařazených synchronech. Nejprve vzpomínal František Kovanda, jeden z nejmladších členů sjezdu odborových delegátů z 22. února, na to, že po návratu ze sjezdu se delegáti rozjeli do vesnic, kde všem vysvětlovali, co „*vlastně chtěl sjezd závodních rad, ... agitovali jsme pro věc dělnické třídy a mohu říct, že všude na vesnicích se všichni za věc naši, za věc pokroku a dělnické třídy postavili*“³⁸². Druhým respondentem tohoto dílu byl plukovník ze Sboru národní bezpečnosti František Tůma. Ten vyprávěl o tom, jak v únorových dnech schválně projížděli bývalé sekretariáty Národně socialistické lidové i Sociálnědemokratické strany, protože „*na těchto sekretariátech byla centra, odkud měl být řízen kontrarevoluční puč, který byl těmito silami připravován*“³⁸³.

Poté pouze v dílu o roce 1956 tvůrci jedenkrát nezařadili podporující synchron s představiteli pracující třídy, ale s gymnastkou Evou Bosákovou. Ta ve svém synchronu navazovala na slova průvodce a tvrdila, že sice vyhrála stříbrnou medaili, ale myslí si, že měla na víc, „*ale bohužel mezinárodní situace ve světě nám snad tomu i zabránila*“³⁸⁴. Poté ještě uvedla, že „*složitá mezinárodní situace nám zkomplikovala odjezd do naší vlasti*“³⁸⁵, protože jim uletělo letadlo, „*jistě asi se záměrem nedostat se do Prahy*“³⁸⁶.

V dílu o roce 1964 zase využili tři synchrony pouze se zástupci dělnické třídy nebo členy stranických výborů. Ve všech třech promluvách respondenti podporovali průvodcova slova a často je doplňovali. V dílu o roce 1968 zase respondent Miloš Freund z Lidových milicí ČKD kritizoval tehdejší vedení KSČ v čele s Alexanderem Dubčekem, které podle něj nebylo „*schopno vyvést stranu ze zmatků ... vyřídit kontrarevoluci ... odstranit její následky*“³⁸⁷. V dílu o roce 1969 jeden ze zařazených synchronů s předsedou JZD Králíky Antonínem Očenáškem také navazoval na průvodcova slova, když uvedl, že v osmašedesátém roce již byli přesvědčeni, jak má díky kolektivizaci zemědělec „*sociální jistoty i ve stáří, a to si velmi dobře naši zemědělci v osmašedesátém uvědomili, ... i když propaganda domácí i zahraniční, hlas Svobodné Evropy, Hlas Ameriky se snažil zemědělce zmást*“³⁸⁸.

³⁸¹ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

³⁸² *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

³⁸³ Tamtéž.

³⁸⁴ *Kronika našeho života – rok 1956*, 12. díl. TV, ČST1, 29. 3. 1985.

³⁸⁵ Tamtéž.

³⁸⁶ Tamtéž.

³⁸⁷ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

³⁸⁸ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

Jedině v posledních dvou dílech o letech 1982 a 1984 ve všech zařazených synchronech respondenti pouze popisovali svou práci bez využití nálepek nebo vyjádření podpory KSČ. V dílu o roce 1982 tvůrci zařadili jen dva synchrony, kde Ota Drobny z JZD Rudý říjen v Kudlově mluvil o využívání traktorů Zetor a adaptérů na místních polích a profesor Jaromír Vašků z brněnského kardiocentra zase vyprávěl o transplantátech a bypasech a popisoval jejich funkce. To samé se objevilo i v posledním dílu, kde každý z respondentů opět jen popisoval, jak určité technologie fungují či různé stavby probíhají apod. Například v jednom synchronu František Jílek z VÚ živočišné výroby Uhříněves uváděl, jak v budoucnu počítají s genovým inženýrstvím a jak bude možno oplozovat vajíčka ve zkumavce. Pozoruhodné také bylo, že ani jeden z respondentů nebyl dělníkem či zemědělcem apod., jako tomu bylo v předchozích dílech.

5.3.3 Normální lidé

Technika „normální lidé“ se vyskytovala velmi výrazně ve všech deseti analyzovaných dílech. Tvůrci využili první osobu množného čísla, která je podle McClung Leeho typickým projevem této techniky, v celém průvodcově komentáři při zmiňování všech možných témat. Z jeho voice-overů díky první osobě jednotného čísla vyplývalo, že svými myšlenkami zastupuje bez výjimky „celý lid“. Využívání této techniky také způsobilo to, že slova průvodce byla spíše abstraktní stejně jako u využívání technik „nálepkování“ a „pozlátka“. Různé události nebo činy totiž opět nespojoval s konkrétními osobami, ale pouze uváděl, že „jsme je rozhodli/udělali/vytvořili my všichni“.

První osobu množného čísla používal výrazně v případech, kdy hovořil o budování a pracovním pokroku. Objevila se mnohokrát v každém dílu. Průvodce všechny aktivity, které probíhaly v jednotlivých továrnách nebo závodech, portrétoval jako zásluhu všech obyvatel země. Například v dílu o roce 1948 zmiňoval, že „jsme věnovali pozornost i výrobě hodinek, porcelánu, psacích strojů, ale i motocyklů, praček, chladniček“³⁸⁹. V následujícím analyzovaném dílu například několikrát uváděl, že „jsme předstihli plány v mnoha oblastech“, „vytyčili jsme si další cíl“ a „budovali jsme základy socialismu“. V dílu o roce 1977 zase zmínil: „Není toho málo, co nás opravňovalo tvrdit, že se nám v tomto roce dařilo naplňovat hospodářský program XV. sjezdu KSČ ... Ale museli jsme přecházet k vyšší kvalitě všech výrobků.“³⁹⁰ V posledním analyzovaném dílu také zmiňoval, jak

³⁸⁹ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

³⁹⁰ *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

„jsme už také měli první zkušenosti z práce společné československo-sovětské konstrukční kanceláře v Prešovském Bukově“³⁹¹ nebo že „dnes produkujeme půldruhého milionu tun masa ročně“³⁹².

S tím se váže i to, že úspěchy všech sportovců nebo umělců označoval také v první osobě množného čísla, jako kdyby za ně měl zásluhu celý národ. Často se to objevovalo při zmínkách výsledků z olympiád, kdy například uváděl, že „jsme získali“ medaile. V dílu o roce 1984 první osobu množného čísla využíval i u vědeckých a technologických pokroků, kdy zásluhy lékařů či vědců přesunul na všechny obyvatele, když uvedl, že „v lednu jsme poprvé transplantovali i srdce“³⁹³.

Stejně jako u sportovců, umělců nebo vědců průvodce využil první osobu množného čísla i u politických rozhodnutí. Místo toho, aby uvedl, že něco rozhodla samotná KSČ, zmiňoval, že „jsme to rozhodli my“. V tomto případě se dá například zmínit díl o roce 1984, kdy uvedl zákony, které rozhodla KSČ, slovy: „Snažili jsme se také o to, abychom uskutečňovali další opatření v sociální oblasti. Jsou závislá na tom, jak pracujeme, jak se nám daří vytvářet zdroje pro ně.“³⁹⁴ Poté v dílu o roce 1969 uvedl při zmínce o účasti stranické delegace na dubnovém zasedání RVHP, že „jsme spolu s ostatními členskými státy začali připravovat komplexní program socialistické integrace a schválili rozhodnutí vytvořit mezinárodní investiční banku“³⁹⁵.

První osoba množného čísla mnohdy v jeho komentáři zastupovala i samotné tvůrce seriálu. Například hned na počátku dílu o roce 1945 uvedl: „Budeme vám vyprávět o 40 letech života, o 40 letech v zemi, která je naším domovem, naši socialistickou vlastí. Budeme vám vyprávět o 40 svobodných letech Československa.“³⁹⁶ V dílu o roce 1948 při zmínce o zaplacené a nedodané válcovně ze Spojených států do jedné z československých továren uvedl: „My toto připomínáme pro událost, která tehdy prošla prakticky bez povšimnutí.“³⁹⁷ S tím také souvisí i fakt, že se průvodce prostřednictvím první osoby množného čísla obracel i na samotného diváka a ztotožňoval ho se sebou samotným. V dílu o roce 1968 před zařazeným projevem Gustáva Husáka uvedl: „Poslechněme si několik myšlenek z jeho tehdejšího vystoupení.“³⁹⁸

³⁹¹ *Kronika našeho života – rok 1984*, 40. díl. TV, ČST1, 7. 6. 1985.

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ Tamtéž.

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

³⁹⁶ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

³⁹⁷ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

³⁹⁸ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

První osobu množného čísla také uváděl v souvislosti s některými shromážděními nebo protesty, což vytvářelo dojem, že se jich účastnili všichni občané bez výjimky. Například v dílu o roce 1977 uvedl: „*Na pracovních aktivech jsme v roce 1977 protestovali proti vyzbrojování Spojených států amerických neutronovou bombou. Ztotožňovali jsme se s myšlenkou písně volající po míru a spravedlnosti na celém světě.*“³⁹⁹

V rámci této techniky nevyužíval jen slovesa v první osobě množného čísla, ale také průřezově všemi díly využíval přivlastňovací zájmeno „náš“, a to pro všechny věci, události a aktivity patřící Čechoslovákům nebo související s Československem. V dílech o roce 1968 i 1969 hodně používal spojení „naše země“ při zmínce čehokoliv, co se týkalo Československa – například „*stále více pracujících komunistů i bez partají si uvědomovalo, jaké nebezpečí hrozí socialismu v naší zemi i naší státní samostatnosti*“⁴⁰⁰ nebo „*v devětašedesátém jsme si připomínali 20. výročí počátku kolektivizace našeho zemědělství – jednoho z rozhodujících úkolů budování socialismu v naší zemi*“⁴⁰¹.

Poté průvodce využíval ve všech dílech toto zájmeno ve spojitosti se všemi různými záležitostmi spojenými s Československem. Mluvil tak o československých výrobcích („naše sklo“), městech („naše hlavní město“), obchodu („náš export“), průmyslu („náš textilní průmysl“), hospodářství („*zajistí dostatek elektřiny pro rozvoj našeho hospodářství v prvních letech nového tisíciletí*“⁴⁰²) nebo kultuře („*proti několika zaprodancům tu stála více jak sedmitisícová reprezentace naší socialistické kultury*“⁴⁰³). V dílu o roce 1964 také průvodce využil přivlastňovací zájmeno „náš“ nejen ve smyslu „patřící Čechoslovákům“, ale v tomto případě i Sovětům. Spojení „naše televize“ průvodce totiž využíval i při tom, když mluvil o úspěších sovětských a československých filmů na mezinárodním fóru. Všechna ocenění těchto socialistických filmů bylo podle něj důkazem toho, jaké „*renomé si naše televize vydobyla*“⁴⁰⁴.

5.3.4 Jít s dobou

Technika „jít s dobou“⁴⁰⁵ čili prosazování všeobecné oblíbenosti mezi lidmi se dala vypořádat v určité míře v průvodcově promluvě v každém dílu. Nicméně na rozdíl od

³⁹⁹ *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

⁴⁰⁰ *Kronika našeho života – rok 1968*, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

⁴⁰¹ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

⁴⁰² *Kronika našeho života – rok 1982*, 38. díl. TV, ČST1, 31. 5. 1985.

⁴⁰³ *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

⁴⁰⁴ *Kronika našeho života – rok 1964*, 20. díl. TV, ČST1, 17. 4. 1985.

⁴⁰⁵ Tuto techniku jsem opět pozorovala v komentáři průvodce a také jsem se zaměřila na vizuální stránku a charakter využitých záběrů. Na zařazené dobové projevy nebo reportáže z filmových týdeníků jsem s ohledem na tuto techniku nehlédla.

předchozí techniky se intenzita jejího využití značně lišila díl od dílu. V šesti dílech se dala vypořádat jen jedenkrát. Oproti tomu byla výrazně využita ve čtyřech dílech – a to o letech 1945, 1948, 1968 a 1969. Jednalo se o díly se zlomovými událostmi pro budoucnost celého Československa a pro nastolování komunistického směřování. S tím souvisí i fakt, že tato technika byla průvodcem téměř vždy využita při zmínce o všeobecné oblíbenosti aktivit KSČ, které propagoval. V jeho komentáři se nejvíce projevovala spojeními, že „celý lid“ nebo „všichni“ nějakou aktivitu dělají, něco si myslí, za něco bojují apod. Průvodce tím divákovi sugeroval, že jím propagované směřování následovali všichni bez výjimky a bylo všeobecně oblíbené.

V dílu o roce 1945 dali autoři důraz na všeobecnou oblíbenost KSČ, když průvodce uvedl, že neexistuje jiná možnost než vstup do strany, jako už to udělaly statisíce lidí, což bylo „výrazem naprosté důvěry pracujících v politiku strany“⁴⁰⁶. Poté zdůrazňoval, že „pro každou etapu revoluce je potřeba získat většinu národa, většinu lidí“⁴⁰⁷, čímž opět dával najevo potřebu a výhody společného postupu celé veřejnosti. Poté například komentoval aktivitu Čechoslováků slovy, že „celý náš národ pracuje na mírové výstavbě“⁴⁰⁸ nebo že „lid donutil buržoazii k ústupu“⁴⁰⁹.

V dílu o roce 1948 se tato technika vyskytovala u průvodce velmi výrazně při komentování politických rozhodnutí KSČ během únorových dní. Její činy průvodce neinterpretovat tak, že o nich rozhodla samotná strana, ale že se naopak rozhodl „lid“ samotný. Například při čekání na podepsání jmenovacích a propouštěcích dekretů prezidentem Benešem průvodce uvedl, že „ať prezident řekne cokoli, lid se rozhodl“⁴¹⁰. Manifestační stávkou 24. února 1948 byla podána tak, že je důkazem toho, že je už definitivně „lid“ Československa rozhodnut a tímto činem podporuje směřování nastolované komunisty. Podobně i při zmínce o shromáždění odborových delegátů průvodce uvedl, že se jedná o „celostátní poradu zástupců pracujících, o zájem všech“⁴¹¹. I při zmiňování nepřátel komunistického programu v tomto dílu několikrát zdůraznil, že „reakce nemá mezi lidem oporu“⁴¹². Výše zmíněnými interpretacemi docházelo ze strany průvodce ke zjevnému propagování toho, že směřování nastolené komunisty následovali v roce 1948 bez výjimky všichni občané republiky, a nemá tak smysl přemýšlet o jakýchkoliv protiargumentech nebo pochybovat o jeho legitimitě.

⁴⁰⁶ *Kronika našeho života – rok 1945*, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

⁴⁰⁷ Tamtéž.

⁴⁰⁸ Tamtéž.

⁴⁰⁹ Tamtéž.

⁴¹⁰ *Kronika našeho života – rok 1948*, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Tamtéž.

V dílu o roce 1968 zase několikrát zmínil důležitost a oblíbenost různých aktivit pro „všechny pracující“. V následujícím dílu opět tuto techniku zmiňoval při prosazování nového směřování normalizačních představitelů KSČ nebo očerňování opozičních sil. Tím se díl o roce 1969 z hlediska této techniky velmi podobal dílu o roce 1948. Průvodce dával svou rétorikou najevo, že s nastolením normalizačního pořádku souhlasila celá „společnost“ nebo „lid“, a to bez výjimek. Například zmiňoval, že po dubnovém zasedání ÚV strany „*lidé cítili, že strana má opět vedení, které je schopno situaci řešit a vyvést zemi z krize*“⁴¹³. Poté například zmiňoval, že „*všichni chápali, že je třeba řešit především naléhavé úkoly našeho hospodářství*“⁴¹⁴, k čemuž vyzývalo nové vedení strany, a „*stále více poctivých lidí chtělo skoncovat s obdobím nejistoty, rozvratu a rizikových situací*“⁴¹⁵.

V ostatních dílech, v nichž se tato technika vyskytovala zřídka, ji průvodce nicméně využíval v obdobných spojeních jako ve výše zmíněných čtyřech dílech. Například v dílu o roce 1956 tuto techniku využil, když kritizoval spisovatele, kteří vystoupili na Druhém sjezdu československých spisovatelů. Umělce označil za ty, „*kteří myslí jinak než my*“⁴¹⁶ a „*vědomě říkají nepravdu*“⁴¹⁷. Vytýkal jim, že nenásledují hlavní proud, a tím tak podle slov McClung Leeho sugeroval, že „*nejsou in*“ jako ti, kteří se nastoleného proudu drží. Poté například v dílu o roce 1977 při komentáři o jednání světového fóra mírových sil zase uvedl, že „*lid našeho státu byl bezvýhradně pro myšlenku upevnění světového míru*“⁴¹⁸. V dílu o roce 1984 poté při zmínce o manifestacích uvedl, že „*každého z nás se to týkalo, zda se podaří prosadit konstruktivní jednání o nejzávažnějších otázkách dneška*“⁴¹⁹.

Využití této techniky se také dalo vyzorovat i ve vizuální stránce tohoto dílu. Tvůrci často využívali pro komentáře průvodce ilustrační záběry, které zobrazovaly davy lidí v továrnách, ulicích nebo na polích. Nejvíce jsem tuto techniku pozorovala v dílu o roce 1948, v němž slova o rozhodnutí „celého lidu“ byla velmi často zastoupena záběry ze shromáždění tisíců lidí při projevech komunistických představitelů. Stejně tak i při shromážděních odborových rad nebo umělců čili tzv. „pokrokové inteligence“ tvůrci zařadili záběry souhlasících lidí, kteří zvedali ruce na podporu návrhů. Hojně se záběry davů lidí objevily v dílech o letech 1945, 1953, 1968 a 1977. Tvůrci mnohdy zařazovali záběry, u nichž nebylo jasné, z jaké akce pocházejí, a jen na nich byly velké počty lidí. Tyto záběry pak doplňoval obecný komentář o budovatelských plánech nebo úspěších.

⁴¹³ *Kronika našeho života – rok 1969*, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

⁴¹⁴ Tamtéž.

⁴¹⁵ Tamtéž.

⁴¹⁶ *Kronika našeho života – rok 1956*, 12. díl. TV, ČST1, 29. 3. 1985.

⁴¹⁷ Tamtéž.

⁴¹⁸ *Kronika našeho života – rok 1977*, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

⁴¹⁹ *Kronika našeho života – rok 1984*, 40. díl. TV, ČST1, 7. 6. 1985.

6 Vyhodnocení

Na základě zjištěných informací nyní zodpovím pět výzkumných otázek, které jsem si stanovila. V následující podkapitole se budu zabývat odpověďmi na první čtyři otázky a v té další se zaměřím na poslední otázku.

6.1 Využívané techniky

Z hlediska první skupiny propagandistických technik, k níž se váže i první výzkumná otázka, se ukázalo, že tvůrci průřezově všemi díly využívali jak techniku „výběr tématu“, tak i „výroba případu“. Naopak „zjednodušení“ tvůrci nevyužívali a tato technika byla dohromady ve všech deseti dílech nejméně využita. Analýza ukázala, že tvůrci do seriálu vybírali události, témata nebo osobnosti, které souzněly s takovým výkladem společnosti, který ve svých komentářích průvodce prosazoval. Průřezově všemi díly byl výběr zařazených respondentů **velmi jednostranný** a žádný z nich se ve své výpovědi neodchýlil od průvodcova výkladu událostí. Do mnou analyzovaných děl tvůrci zařadili s několika výjimkami v posledních dílech pouze **pamětníky z řad dělníků**. Totéž platí i z hlediska výběru politických představitelů, kdy **žádný jiný politik než představitel KSČ** nedostal slovo. Je tím pádem zřejmé, že tvůrci do seriálu zařazovali pouze takové osoby, které podporovaly normalizační směřování KSČ. S tím se váže i využití techniky „výroba případu“. Ukázalo se, že tvůrci podávali prostřednictvím průvodce fakta takovým způsobem, aby zanechala **dobrý, resp. špatný dojem** podle jejich potřeb tak, jak u této techniky McClung Lee zmiňoval. Všechny díly byly typické tím, že v nich docházelo k jasné **polarizaci** a rozdělování světa na „dobrý“ **Východ** a „špatný“ **Západ**. Jak se ukázalo i v technikách „nálepkování“ a „pozlátka“, průvodce **bez dokládajících argumentů** vychvaloval spojenectví socialistických států, Sovětský svaz, budovatelské úspěchy a směřování země pod vládou KSČ. Na druhé straně se jasně a negativně **vymezoval vůči Západu** a komukoliv, kdo chtěl budování socialismu v zemi zamezit. Tato polarizace se projevila i ve vizuální stránce, kdy při zobrazování zemí Západu převládaly **záběry zbraní, válek a zraněných lidí**. Tvůrci také nezařazovali jednotlivé události chronologicky za sebou. Naopak se několikrát ukázalo, že za sebe poskládali bez ohledu na chronologii všechny „škodlivé“ zmínky o Západu, čímž ještě více podpořili negativní rétoriku směřovanou vůči těmto zemím. Výrazným prvkem byla také **hudba**, která taktéž zvýrazňovala mnohdy **expresivní komentář průvodce**.

Z hlediska druhé skupiny technik „využívání zastřešujících slov“ a tím i druhé výzkumné otázky se ukázalo, že jak „nálepkování“, tak i „pozlátko“ byly ve všech dílech z devíti zkoumaných technik jedněmi z nejvíce zastoupených. S tím, že „nálepkování“ se v analyzovaných dílech objevovalo hojněji než „pozlátko“. Nejčastěji průvodce směřoval negativní nálepky vůči **zemím Západu** a poté **domácí opozici**. V pozitivním označování byl naopak jako výběr pestřejší a uplatňoval ho nejčastěji na **Sovětský svaz, komunisty, pracující lid nebo i výrobky**. Časté využívání obou technik připisují již zmíněné absenci argumentů, kterou jsem popisovala v technice „výroba případu“. Všechny díly měly shodné to, že průvodce směřoval (jen se dvěma výjimkami) pozitivní, resp. negativní označování pouze na celé národy či skupiny lidí. To způsobilo značnou **nekonkrétnost** v jeho komentářích, v nichž místo zmiňování osob jen využíval obecné expresivní nálepky. Ukázalo se to například při komentování aktivit domácí opozice, kdy ani jednou nezmínil název Charty 77 nebo (až na jednu výjimku) jména představitelů pražského jara. Využívání pozitivních, resp. negativních označení také napomáhalo k **polarizovanému výkladu dějin**. Potvrdila se tím slova McClung Leeho, podle nějž propagandista nikdy nepracuje v tzv. „šedých tónech“, ale naopak je pro něj všechno buď černé, nebo bílé.

Co se týče třetí skupiny technik, tzv. „technik identifikace“, a s tím i třetí výzkumné otázky, nejviditelnější byla technika „normální lidé“, která se objevovala velmi hojně ve všech deseti dílech. Společně s ní jsem také v několika dílech našla techniku „jít s dobou“, která s technikou „normální lidé“ velmi úzce souvisí. Užití obou těchto technik mělo podobný efekt jako „nálepkování“ a „pozlátko“. Tím, že průvodce hojně využíval **první osoby množného čísla** a spojení, že něco udělal „celý lid“, docházelo opět ke značné abstrakci a nekonkrétnosti. Užitím první osoby množného čísla připisoval i zásluhy sportovců, vědců či umělců celému československému lidu. Naopak nejméně výrazná byla technika „transfer“, kterou jsem našla jen v několika dílech a která nebyla pro jejich celkové vyznění významná. Technika „doklad“ se v dílech v přesně takovém znění, jak ji popisoval McClung Lee, neobjevila, ale její základní charakteristiky se ve většině dílů i tak daly pozorovat. Tvůrci nespojovali jimi propagovaná tvrzení se slavnými osobnostmi ve společnosti, ale se **zástupci dělnické třídy**. Této části společnosti dávali velký prostor a stavěli ji do pozice de facto důležitých osobností, které měly právo komentovat společenské dění. Také zařadili pouze takové výpovědi, které **souzněly s průvodcovými slovy** či se k nim vůbec nevyjadřovaly. Tím tvůrci splnili jednu z charakteristik této techniky, která podle McClung Leeho slouží k tomu, aby propagandisté publikum přesvědčili o svém záměru, aniž by ho začalo kriticky ověřovat.

Co se týče čtvrté výzkumné otázky, nejvýraznějšími technikami byly průřezově ve všech dílech „výběr tématu“, „výroba případu“, „nálepkování“, „pozlátko“ a „normální lidé“. Zbylé čtyři techniky se vyskytovaly méně a nebyly tak výrazné. Výrazný výskyt prvních dvou zmíněných technik, tj. „výběr tématu“ a „výroba případu“, souvisel především s tím, že tvůrci dokumentárním seriálem předkládali **jednostranný pohled** na svět a využívali výrazné polarizace a rozdělování na „dobrý“ Východ a „špatný“ Západ. Tyto techniky se pak ve všech dílech projevovaly především **výběrem událostí, témat, osob** apod. podle jejich potřeby a záměrů. Další tři techniky, tj. „nálepkování“, „pozlátko“ a „normální lidé“, se objevovaly tak výrazně i kvůli tomu, že tvůrci dali velký důraz na komentář průvodce a tyto techniky se vyskytovaly právě v jeho slovním projevu.

6.2 Porovnání let

Z analýzy vyplynulo, že v dílech **o letech 1945, 1948, 1968 a 1969**, které pojednávaly o klíčových událostech pro směřování celé země, se plošně objevovaly **propagandistické techniky v nejvyšší míře**. V těchto dílech se nejvíce objevovalo pozitivní, resp. negativní označování v průvodcově komentáři. S tím souvisí i to, že voice-overly průvodce zde obsahovaly nejvýraznější rétoriku a byly nejvíce emočně výrazné. Stejně tak se v těchto čtyřech dílech nejvíce vyskytla technika „jít s dobou“, jejímž prostřednictvím propagandisté prosazují všeobecnou oblíbenost svých záměrů. Zde konkrétně touto technikou podávali všechna tehdejší rozhodnutí KSČ tak, že je rozhodl „celý lid“ bez výjimky. Také v těchto dílech velmi výrazně převažovala témata z domácí politické scény a tematicky byla velmi jednotvárná – tvůrci v těchto dílech dali velký důraz především na interpretaci činů KSČ a nezabývali se ostatními společenskými aktivitami. V dílech o letech 1948 a 1968 také tvůrci zařadili nejméně reportáže z filmových týdeníků, což vedlo opět k většímu důrazu na interpretaci samotným průvodcem.

Díly **o letech 1953 a 1964** měly zase společné to, že většina jejich stopáže byla věnovaná **budovatelským tématům**, čímž se od ostatních dílů odlišovaly. Díl **o roku 1956** byl zase jako jediný velmi výrazně věnován **polarizaci** mezi Východem a Západem. Z hlediska užitých technik, jako byly například „doklad“ nebo „výroba případu“, se tyto tři díly od sebe nebo od již zmíněných dílů tolik neodlišovaly. I v těchto třech dílech se (sice v menší míře než ve čtyřech výše zmíněných) objevovala emočně zbarvená rétorika a vyzdvihování aktivit KSČ.

Obečně se nejvíce od pojetí výše zmíněných dílů odlišovaly poslední tři, tj. **o letech 1977, 1982 a 1984**. V těchto dílech byl mnohem méně výrazný a **méně intenzivní komentář průvodce**. V jeho voice-overech se v menší míře objevovala pozitivní i negativní označení a celkově události sám tolik neinterpretovat. Jeho komentář nebyl tolik expresivní a emočně zabarvený – byl naopak více **zpravodajský a neutrální** a jednotlivé události v něm průvodce spíše jen předával, než aby je výrazně interpretovat. Tyto díly také obsahovaly **více reportáží z *Televizních novin*** a byly **tematicky pestřejší**. Politické události se v nich na rozdíl od ostatních dílů téměř vůbec neobjevovaly a tvůrci naopak zařazovali více **témat z kultury, vědy, techniky, medicíny apod.** Tyto díly byly také typické tím, že průvodce tolik nevyzdvihoval aktivity samotné KSČ, ale pozitivně interpretovat především pomoc Sovětského svazu a důležitost spojení socialistických zemí. V dílech o letech 1977 a 1982 jsem také nenalezla v rámci techniky „výroba případu“ příklady, kdy by průvodce jednotlivé informace podával bez argumentace či důkazů. Také jsem v těchto dílech nenalezla záměrné uspořádání událostí jako v předchozích dílech. V těchto dvou dílech se také společně s pestřejšími tématy objevovaly i **pestřejší záběry**. V dílech o letech 1982 a 1984 jsem zase vůbec nenalezla v rámci techniky „doklad“ to, že by tvůrci vybírali respondenty, kteří by využívali podobnou rétoriku jako průvodce a podporovali jeho slova tak, jak tomu bylo v předchozích dílech. Pamětníci nepocházeli pouze z řad dělníků a spíše jen popisovali různé události a nepoužívali tak zabarvenou rétoriku. Závěrečný díl **o roku 1984** se od dvou předchozích odlišoval jen v tom, že v něm tvůrci dali opět nepatrně **větší důraz na komentář průvodce**, v němž v některých případech hodnotil opět s rétorikou typickou pro předchozí díly všech čtyřiceti let, o nichž dokument vyprávěl.

Tyto rozdíly v dílech o letech 1977, 1982 a 1984 by se daly připsat tomu, že v posledních dílech, které nebyly tak historicky vzdálené, se tvůrci rozhodli události tolik neinterpretovat, protože si je stále pamatovala drtivá většina společnosti. Z toho důvodu se na výraznější interpretaci událostí a jejich výklad podle normalizačního směřování KSČ zaměřili především v prvních dílech.

Závěr

Z kvalitativní analýzy deseti dílů dokumentárního seriálu *Kronika našeho života* vyplynulo, že se v nich kromě „zjednodušení“ objevily všechny propagandistické techniky, které uváděl americký sociolog Alfred McClung Lee ve své publikaci *How to Understand Propaganda* z roku 1952.

Ukázalo se, že nejvýraznějším prvkem seriálu byl komentář průvodce. Jeho prostřednictvím tvůrci výrazně interpretovali společenské dění, což se projevilo i v hojném výskytu technik jako „nálepkování“, „pozlátko“ nebo „normální lidé“. Komentář obsahoval emočně zabarvenou rétoriku, pozitivní i negativní označování a výrazné využívání první osoby množného čísla. Ve všech dílech také tvořil většinu stopáže, čímž tvůrci nenechali téměř žádný prostor k interpretaci ze strany diváků a sami jeho prostřednictvím dávali událostem význam. S tím se váže také to, že vizuální stránka byla v analyzovaných dílech velmi jednotvárná. Z hlediska propagandistických technik byla práce se záběry nejvíce patrná pouze v technice „výroba případu“, kdy se ukázalo, že tvůrci měli sklon využívat záběry zbraní, zraněných lidí či válek pouze v souvislosti se Západem. Vyjma toho ale nebyla vizuální stránka seriálu z hlediska využívání propagandistických technik tak výrazná a mnohem více na diváka působila zvuková stránka dokumentu, tj. komentář průvodce a užitá hudba.

Čtyři hojně užívané techniky, tj. „nálepkování“, „pozlátko“, „normální lidé“ a „jít s dobou“, také poukázaly na značnou nekonkrétnost v průvodcově komentáři. Tvůrci málokdy zmiňovali konkrétní osobnosti a spíše využívali obecných označení, jejichž prostřednictvím rozdělovali společnost na ty „dobré“ a ty „zlé“. Technika „výroba případu“ zase ukázala, že průřezově všemi díly tvůrci neuváděli argumenty ke svým tvrzením, výrazně rozdělovali svět na „dobrý“ Východ a „škodlivý“ Západ a prosazovali normalizační směřování československé společnosti.

Z hlediska rozdílů mezi jednotlivými díly se ukázalo, že v dílech z dávnější historie tvůrci výrazněji využili propagandistických technik, čímž došlo k viditelnější interpretaci historických událostí – komentář průvodce v těchto dílech převládal, obsahoval více pozitivních, resp. negativních označení, více polarizoval a tematicky byly tyto díly velmi jednotvárné. Naopak díly pojednávající o konci 70. let a první polovině 80. let obsahovaly propagandistické techniky v menší intenzitě, a některé z nich neobsahovaly dokonce vůbec. Také byly tematicky i vizuálně mnohem pestřejší a komentář průvodce v nich nebyl tak výrazný a emočně zabarvený.

Právě odlišnost tří pozdějších dílů o letech 1977, 1982 a 1984 považuji za jedno z nejnápadnějších zjištění analýzy *Kroniky našeho života*. U vybraných dílů z dřívějších let nehrálo z hlediska užití propagandistických technik tak významnou roli, zda jsem si je zvolila jako díly s významnými událostmi, nebo ne. Ve všech těchto dílech se velmi výrazně zdůrazňovala prospěšnost a úspěšnost směřování Československa pod vládou KSČ i bez ohledu na to, zda byl v těchto dílech dán důraz na politické dění, budovatelské úspěchy či boj Východu se Západem.

Analýza dobového tisku zase poukázala na to, že značné pozornosti se *Kronice našeho života* dostalo vedle *Týdeníku Československá televize* pouze v ústředním tiskovém orgánu KSČ – čili v *Rudém právu*. Je nicméně pozoruhodné, že drtivá většina zmínek v obou periodikách byla tvořena diváckými ohlasy – až jako kdyby byla divákům vnucována oblíbenost *Kroniky našeho života*. Dobové ohlasy v tisku, v nichž vyjma šéfredaktora HRPD Ivana Manna nezaznělo ani jedno jméno nebo názor konkrétního tvůrce, také kopírovaly důraz na kolektivní práci, který byl patrný už ze samotného seriálu. Na druhé straně absence jakékoliv zmínky ve *Svobodném slově* a *Lidové demokracii* by mohla poukazovat na normalizační zkosnatělost seriálu a výrazné prosazování KSČ, v důsledku čehož si už seriál nenašel cestu do ostatních stranických periodik.

Souhrnně řečeno, analýza *Kroniky našeho života* potvrdila její významnost jako klíčového propagandistického díla televizní publicistiky poloviny 80. let v Československu. I to by mohlo nadále vysvětlovat a potvrzovat důvody jejího následného zapomnění v letech bezprostředně před revolucí.

Věřím, že tato diplomová práce poslouží k zaplnění prázdného místa ve výzkumech televizní produkce poloviny 80. let v Československu. *Kronika našeho života* nepochybně i nadále nabízí široké pole badatelských možností, které již byly mimo rozsah této práce. Další analýzy týkající se *Kroniky našeho života* by například mohly více přiblížit tehdejší tvůrčí atmosféru v Československé televizi nebo objasnit okolnosti vzniku seriálu a jeho následného zmizení z televizních obrazovek. Společně s tím se domnívám, že i v dnešní době je stále aktuální a důležité zabývat se studiem propagandy jako takové, a věřím, že tato diplomová práce tomu mohla přispět.

Summary

This diploma thesis focused on the analysis of the documentary series *Kronika našeho života*, which was originally broadcasted in the Czechoslovak Television in 1985. The qualitative analysis showed that all of McClung Lee's techniques except one called "simplification" were used in all of the analysed episodes.

Without doubt, the most dominant part of the series was the narrator's voice-over. Using his commentary to such an extent resulted both in a substantial interpretation of social affairs by the authors and in a frequent occurrence of three propaganda techniques called "name calling", "glittering generality" and "plain folks". This resulted in the narrator's commentary containing emotional rhetoric, positive and negative labelling and a frequent usage of first person plural. Moreover, because of the commentary taking up most of the duration of each analysed episode, the audience was prevented from forming their own interpretation.

Furthermore, the visual side of the series was strongly monotonous. The only difference found was during the analysis of the technique called "case making" which showed that the authors had always used war footage with wounded people when speaking about the Western Bloc. Apart from that, the use of propaganda techniques in the visual side of the whole series was not significant. The audio side including the narrator's voice-over and the used music was much more important in regard of influencing the audience.

The four frequently used techniques called "name calling", "glittering generality", "plain folks" and "bang wagon" pointed out the narrator's generalization in his commentary. The authors seldomly mentioned particular persons. Instead of that, they mostly used general labelling which resulted in an apparent polarization of society then. Moreover, analysing the technique "case making" showed that the authors did not use any evidence to base their claims on and they strongly divided the world into the "good" East and "bad" West.

Importantly, the analysis showed that the most propaganda techniques were used in the episodes about more distant years. In such episodes, the narrator's commentary was more dominant with more obvious rhetoric and positive or negative labelling. On the other hand, much less propaganda techniques were used in the episodes about the 70s and 80s. These episodes contained a wider variety of topics and the narrator's rhetoric was not as significant as before.

To conclude, I consider the dissimilarity of the last three episodes about 1977, 1982 and 1984 as one of the main findings of the analysis. It showed that major historical events did not have an impact on the frequency of propaganda techniques used in earlier episodes. All of them emphasized successes and benefits of the Communist Party.

All things considered, the analysis of the Czechoslovakian press showed that there were only two newspapers which had mentioned *Kronika našeho života* – i. e. *Rudé právo* and *Týdeník Československá televize*. However, most of the mentions appeared to be reactions from the audience. There were no mentions about any particular authors of the series or their thoughts.

Compelling, the analysis showed the significance of *Kronika našeho života* as one of the major propaganda television works in the middle of the 80s in Czechoslovakia which could serve as an explanation to why the series almost immediately disappeared from television screens.

I believe that this diploma thesis could serve as another step in analysing the production in the Czechoslovakian Television in the 80s. Moreover, *Kronika našeho života* undoubtedly offers plenty of other topics for more papers in the future which could help to uncover more about the development of the series. Above all, I think that it is still important and relevant to analyse propaganda itself today. I hope that this diploma thesis has accomplished at least a part of that.

Použitá literatura

- AUJEZDSKÝ, Pavel. *Audiovizuální propaganda: české země mezi Sovětským svazem a Německem 1914–1989*. Brno: Janáčkova akademie múzických umění, 2019. ISBN 978-80-7460-161-3.
- BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2., upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3.
- BERNAYS, Edward L. *Propaganda*. New York: Liveright, 1928.
- CRESWELL, John W. a Cheryl N. POT. *Qualitative inquiry & research design: choosing among five approaches*. Fourth edition. Los Angeles: Sage, [2018]. ISBN 978-1-5063-3020-4.
- CULL, Nicholas John, David CULBERT a David WELCH. *Propaganda and mass persuasion: a historical encyclopedia, 1500 to the present*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2003. ISBN 978-1-57607-820-4.
- CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Česká televizní publicistika: Svědectví šedesátých let*. Praha: Česká televize, 1993. Edice České televize. ISBN 80-85005-03-4.
- CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Televize a totalitní moc 1969–1975*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. Materiály, studie, dokumenty.
- CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce, 1985-1990*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999.
- CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize a politická moc 1953–1989. Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 2002, 9(3–4), 521-537. ISSN 1210-7050.
- Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0632-1.
- DRAŠNER, František. *Čihošťský zázrak: zpráva o P. Josefu Toufarovi*. Praha: Libri, 2002. Otazníky našich dějin. ISBN 80-7277-143-4.
- ELLUL, Jacques. *Propaganda: the formation of men's attitudes*. New York: Vintage Books, 1965. ISBN 0-394-71874-7.
- FTOREK, Jozef. *Manipulace a propaganda: na pozadí současné informační války*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0605-9.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016, 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
- JOWETT, Garth a Victoria O'DONNELL. *Propaganda & persuasion*. Sixth edition. Los Angeles: Sage, [2015]. ISBN 978-1-4522-5753-2.

KAŇKA, Petr, Václava KOFRÁNKOVÁ, Ingrid MAYEROVÁ, Martin ŠTOLL a kolektiv autorů. *Autor – vize – meze – televize*. Bratislava: Vysoká škola múzických umění. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, Česká televize, 2015. ISBN 978-80-7404-176-1.

KOCIAN, Jiří, ed. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019. ISBN 978-80-7285-240-6.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.

KOPAL, Petr, ed. *Film a dějiny: Normalizace*. Praha: Casablanca, 2014. ISBN 978-80-87292-26-6.

KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda*. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2018. ISBN 978-80-87292-44-0.

KOVAŘÍK, František a Zdeněk MICHALEC. *Metody a formy plánování a hodnocení televizního programu*. Praha: Československá televize – Odbor výzkumu programu ČST a diváků v ČSR, 1983.

LASSWELL, Harold Dwight. The Theory of Political Propaganda. *The American Political Science Review*. 1927, **21**(3), 627–631. doi:10.2307/1945515

LASSWELL, Harold Dwight. *Propaganda technique in the world war*. Reprint. Mansfield Centre: Martino Publishing, 2013. ISBN 978-1-61427-506-0.

MICHALEC, Zdeněk. *Teorie a praxe skladby programu Čs. televize: Určeno pro posl. fak. žurnalistky*. Praha: SPN, 1980.

MICHALEC, Zdeněk a Václav KVASNIČKA. *Tisíc tváří televize: čtení o televizi*. Praha: Panorama, 1983.

MCCLUNG LEE, Alfred a Elizabeth Brian LEE. *The fine art of propaganda: A study of Father Coughlin's speeches*. First edition. New York: Harcourt Brace and Co, 1939.

MCCLUNG LEE, Alfred. The Analysis of Propaganda: A Clinical Summary. *American Journal of Sociology* [online]. 1945, **51**(2), 126–135 [cit. 2021-03-13]. ISSN 00029602.

MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda*. First edition. New York: Rinehart, 1952.

MCCLUNG LEE, Alfred. *Toward Humanist Sociology*. New Jersey: Prentice-Hall, 1973. ISBN 0139257764.

MCCLUNG LEE, Alfred. *Terrorism in Northern Ireland*. New York: General Hall, 1983. ISBN 0930390512.

OPPENHEIMER, Martin. Memorial: Alfred McClung Lee 1906-1992. *Critical Sociology (Brill Academic Publishers)* [online]. 1991, **18**(3), 3–7 [cit. 2021-03-12]. ISSN 08969205. Dostupné z: doi:10.1177/08969205910180030

PAVLŮ, Dušan. *Slovník propagace*. Praha: Merkur, 1983.

PAŽOUT, Jaroslav, ed. *Informační boj o Československo/v Československu (1945–1989)*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-10-2.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 3. vydání. Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.

SCHLEGEL, Hans-Joachim, ed. *Podvratná kamera: jiná realita v dokumentárním filmu střední a východní Evropy*. Praha: Malá Skála, 2003. Světový dokumentární film. ISBN 80-86776-00-X.

SMETANA, Miloš. *Televizní seriál a jeho paradoxy*. Praha: ISV, 2000. Masmédia a divadlo. ISBN 80-85866-60-9.

SPROULE, J. Michael. The institute for propaganda analysis: Public education in argumentation, 1937–1942. *Conference Proceedings -- National Communication Association/American Forensic Association (Alta Conference on Argumentation)* [online]. 1983, 486–493 [cit. 2021-03-12].

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999, 228 s. ISBN 80-85834-60-X.

TAYLOR, Richard. *Filmová propaganda: Sovětské Rusko a nacistické Německo*. Praha: Academia, 2016. Šťastné zítřky. ISBN 978-80-200-2534-0.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

VERNER, Pavel. *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. ISBN 978-80-7452-015-0.

Použité internetové zdroje

Alfred McClung Lee. *American Sociological Organization* [online]. [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://www.asanet.org/about/governance-and-leadership/council/presidents/alfred-mcclung-lee>

KŘIVÁNKOVÁ, Darina. Jan Procházka. In: *Reflex* [online]. 2011-02-17 [cit. 2021-06-06]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/causy/73549/jan-prochazka.html>

LEE, A. D. Alfred McClung Lee Dies at 85; Professor Was Noted Sociologist. In: *The New York Times* [online]. 1992-05-21 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1992/05/21/nyregion/alfred-mcclung-lee-dies-at-85-professor-was-noted-sociologist.html>

Malý sociologický slovník [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1970 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z: [https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda_\(MSgS\)](https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda_(MSgS))

MCCLUNG LEE, Alfred. Presidential Address: Sociology for Whom? *American Sociological Review* [online]. 1976, 41(6), 925–936 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: [https://www.asanet.org/sites/default/files/savvy/images/asa/docs/pdf/1976%20Presidential%20Address%20\(Alfred%20Lee\).pdf](https://www.asanet.org/sites/default/files/savvy/images/asa/docs/pdf/1976%20Presidential%20Address%20(Alfred%20Lee).pdf)

RÁKOS, Tomáš. Jak znásilnit dokument? Komunisté věděli. In: *Aktuálně.cz* [online]. 2006-10-30 [cit. 2021-03-12]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/jak-znasilnit-dokument-komuniste-vedeli/r~i:article:272662/>

RŮŽIČKA, Daniel. Cyklus Kde je pravda? – pořad: První výstřel příští války. In: *Totalita.cz* [online]. [cit. 01-07-2021]. Dostupné z: http://totalita.cz/ip/tp_kjp_porad_pvpv.php

Slovník spisovného jazyka českého [online]. Praha: Ústav pro jazyk český, 2011 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=propaganda&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>

Velký sociologický slovník [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996 [cit. 2021-05-29]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Propaganda>

Závěrečné práce

BEDNAŘÍK ŠTEFL, Aneta. *Porovnání proměn obsahu Týdeníku Československé televize v letech 1989 a 1990*. Praha, 2019. 101 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí diplomové práce prof. MgA. Martin Štoll, Ph.D.

BRUNER, Tomáš. *Srovnání jazyka komunistické a nacistické propagandy v úvodnicích a vybraných komentářových textech deníku Rudé právo (leden–červenec 1950) a deníku Venkov (srpen–prosinec 1941)*. Praha, 2011. 58 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Otakar Šoltys, CSc.

JEŘÁBEK, Jan, Lucián. *Využití České tiskové kanceláře k účelu propagandy*. Praha, 2020. Diplomová práce (Bc.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

ŠMÝROVÁ, Marie. *K proměnám komunistické propagandy a jejímu dopadu na vrcholový sport v 50. a 60. letech na příkladu ledního hokeje v Československu*. Brno, 2020. Bakalářská práce (Bc.). Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jiří Mihola, Ph.D.

VOSYKOVÁ, Lenka. *Prvky americké válečné propagandy ve filmových adaptacích komiksu Captain America*. Praha, 2020. 104 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra Mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Petr Bednařík, Ph.D.

Dobové prameny

Kronika našeho života – rok 1945, 1. díl. TV, ČST1, 4. 3. 1985.

Kronika našeho života – rok 1948, 4. díl. TV, ČST1, 11. 3. 1985.

Kronika našeho života – rok 1953, 9. díl. TV, ČST1, 22. 3. 1985.

Kronika našeho života – rok 1956, 12. díl. TV, ČST1, 29. 3. 1985.

Kronika našeho života – rok 1964, 20. díl. TV, ČST1, 17. 4. 1985.

Kronika našeho života – rok 1968, 24. díl. TV, ČST1, 26. 4. 1985.

Kronika našeho života – rok 1969, 25. díl. TV, ČST1, 28. 4. 1985.

Kronika našeho života – rok 1977, 33. díl. TV, ČST1, 20. 5. 1985.

Kronika našeho života – rok 1982, 38. díl. TV, ČST1, 31. 5. 1985.

Kronika našeho života – rok 1984, 40. díl. TV, ČST1, 7. 6. 1985.

Lidová demokracie, 4. 3. – 10. 6. 1985, roč. 41, č. 53–134.

Rudé právo, 4. 3. – 10. 6. 1985, roč. 65, č. 53–134.

Svobodné slovo, 4. 3. – 10. 6. 1985, roč. 41, č. 53–134.

Týdeník Československá televize, 4. 3. – 9. 6. 1985, 1985, č. 10–23.

Týdeník Československá televize, 6. 1. – 20. 4. 1986, 1986, č. 2–16.

Citované prameny

ak. *Kronika našeho života – rok 1956*. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 13, s. 10.

ak. *Kronika našeho života – rok 1968*. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 17, s. 10.

BADÁLEK, Oldřich. Formovala nás doba... *Rudé právo*, 11. 4. 1985, roč. 65, č. 85, s. 5.

BĚHAL, Martin. Vzpomínka a poučení. *Rudé právo*, 24. 5. 1985, roč. 65, č. 120, s. 5.

BUCHTÍK, Alois. My stavěli stavbu, stavba nás. *Rudé právo*, 18. 4. 1985, roč. 65, č. 91, s. 5.

Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 15, s. 2.

Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 16, s. 2.

Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 20, s. 2.

- Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1986, č. 8, s. 2.
- Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1986, č. 9, s. 2.
- Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1986, č. 10, s. 2.
- Dopisy diváků. *Týdeník Československá televize*, 1986, č. 14, s. 2.
- HLAVÁČEK, Hubert. Člověk lehce zapomíná. *Rudé právo*, 27. 5. 1985, roč. 65, č. 122, s. 5.
- HOLÝ, Josef. Kronika našeho života. *Rudé právo*, 11. 6. 1985, roč. 65, č. 134, s. 5.
- hý. Televizní Kronika našeho života. *Rudé právo*, 5. 3. 1985, roč. 65, č. 54, s. 1.
- JINDROVÁ, Marie. Kronika našeho života. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 10, s. 2–3.
- JIRÁSKOVÁ, Jana. Čtyřicet ohlédnutí. *Rudé právo*, 8. 5. 1985, roč. 65, č. 57, s. 5.
- KADLEC, Vladimír. Album vzpomínek. *Rudé právo*, 31. 5. 1985, roč. 65, č. 126, s. 5.
- KOVANDA, František. Na vlastní oči. *Rudé právo*, 29. 4. 1985, roč. 65, č. 100, s. 5.
- Kronika našeho života: Léta, která stála za to žít, aneb Co napsali televizní diváci seriálu HRPD. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 23, s. 2–3.
- KRAUSOVÁ, Alena. Kronika našeho života – rok 1945. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 10, s. 4.
- KRAUSOVÁ, Alena. Kronika našeho života – rok 1948. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 11, s. 4.
- MASTÍK, Antonín. Odpovědi seriálu. *Rudé právo*, 12. 4. 1985, roč. 65, č. 86, s. 5.
- MICHALSKI, Karel. Obraz mého života. *Rudé právo*, 10. 4. 1985, roč. 65, č. 84, s. 5.
- mj. Hovoříme se šéfredaktorem Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky Ivanem Mannem. *Týdeník Československá televize*, 1985, č. 23, s. 3.
- NEDVĚD, Vladimír. Znát minulost. *Rudé právo*, 17. 5. 1985, roč. 65, č. 114, s. 5.
- SEDLAŘÍK, Jan. Oživení doby. *Rudé právo*, 7. 6. 1985, roč. 65, č. 132, s. 5.

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce									
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:									
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Pružinová Kristýna	<table border="1"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd</td> </tr> <tr> <td>Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">14 -09- 2020 -1-</td> </tr> <tr> <td>Čj:</td> <td style="text-align: center;">243 Příloh:</td> </tr> <tr> <td>Přiděleno:</td> <td></td> </tr> </table>	Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	14 -09- 2020 -1-	Čj:	243 Příloh:	Přiděleno:	
Univerzita Karlova Fakulta sociálních věd									
Došlo dne:		14 -09- 2020 -1-							
Čj:		243 Příloh:							
Přiděleno:									
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2019/2020									
E-mail diplomantky/diplomanta: pruzinova.k@gmail.com									
Studijní obor/forma studia: Žurnalistika, prezenční									
Název práce v češtině: Zapomenutá propaganda. Analýza dokumentárního seriálu Kronika našeho života									
Název práce v angličtině: Forgotten propaganda. An analysis of the documentary series Kronika našeho života									
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat <u>nejdříve</u> po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2020/2021									
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): Čtyřicetidílný dokumentární seriál Kronika našeho života vysílaný v 80. letech minulého století představoval klíčové okamžiky vývoje československé komunistické společnosti od roku 1945 do roku 1984. Každý díl seriálu se zabývá jedním kalendářním rokem ve zmíněném období. Podle režiséra a scenáristy Miloslava Kučery ho lze v hrané seriálové tvorbě přirovnat ke známému seriálu Třicet případů majora Zemana. Na rozdíl od něj ale Kronika našeho života upadla po svém odvysílání v zapomnění a dodnes se na něj nezaměřila téměř žádná badatelská pozornost. O tomto dokumentárním seriálu prozatím z mně známých zdrojů nepojednávají žádné akademické práce. Jedinou studií, která Kroniku našeho života zevrubněji zpracovává, je pojednání již zmíněného Miloslava Kučery v kolektivní monografii Film a dějiny 7: Propaganda. Studie předkládá základní informace o autorech seriálu, jeho realizaci, formě, úspěchu u diváků apod. Jeho detailnějším popisem či rozbohem obsahu se studie již nezabývá, a proto bych se na to chtěla zaměřit své diplomové práci.									
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Cílem diplomové práce je zjistit, jaké nejčastější techniky propagandy používal komunistický režim ve vybraných dílech propagandistického dokumentu Kronika našeho života. Pro analýzu jsem si kvůli značnému rozsahu všech 40 dílů vybrala na základě několika kritérií pouze 10 dílů. Analyzovat budu první a poslední díl (tj. rok 1945 a 1984), posléze díly z let s významnými dějinnými událostmi (tj. roky 1948, 1953, 1956, 1968, 1969 a 1977) a pro doplnění kontextu další dva díly z let 1964 a 1982. Společně s tím využiji dobový tisk pro zmapování ohlasu seriálu v roce 1985, kdy byl vysílán. V tomto roce zmapuji heslo „Kronika našeho života“ v periodiku Týdeník Televize, Rudé právo, Svobodné slovo a Lidová demokracie. Pro stanovení výzkumných otázek se opřu o typologii jednotlivých technik používaných propagandou od amerického sociologa Alfreda McClung Leeho. Podle jeho čtyř základních kategorií stanovím čtyři výzkumné otázky: <i>Jaké techniky při interpretaci dějinných událostí dokument využíval? Jaká využíval „zastřešující slova“? Jaké využíval „techniky identifikace“? Jaké využíval „strategické techniky“?</i> Tyto otázky ve své práci posléze zodpovím a v závěru vyhodnotím jejich výsledky s ohledem na stanovený cíl práce.									
Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu): Úvod 1. Propaganda 1.1. Komunistická propaganda									

1.2. Typologie podle Alfreda McClung Leeho

2. Tvorba Československé televize v 80. letech

3. Dokument Kronika našeho života

3.1. Vznik a autoři

3.2. Dobový ohlas v tisku

3.3. Dosavadní badatelské zpracování

4. Metoda zpracování

4.1. Kvalitativní analýza

4.2. Doplnující výzkumné metody

4.3. Výzkumný vzorek

4.3.1. Díl – rok 1945

4.3.2. Díl – rok 1948

4.3.3. Díl – rok 1953

4.3.4. Díl – rok 1956

4.3.5. Díl – rok 1964

4.3.6. Díl – rok 1968

4.3.7. Díl – rok 1969

4.3.8. Díl – rok 1977

4.3.9. Díl – rok 1982

4.3.10. Díl – rok 1984

5. Výsledek analýzy

5.1. Základní techniky

5.1.1. Výběr témat

5.1.2. Výroba případů

5.1.3. Zjednodušení

5.2. Využití zastřešujících slov

5.2.1. Nálepkování

5.2.2. Pozlátka

5.3. Techniky identifikace

5.3.1. Transfer

5.3.2. Doklad

5.3.3. Normální lidé

5.3.4. Jít s dobou

5.4. Strategické techniky

5.4.1. Horký brambor

5.4.2. Zaparkované vozidlo

6. Vyhodnocení

Závěr

Bibliografie

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Dokumentární seriál Kronika našeho života – 10 vybraných dílů, které pojednávají o letech 1945, 1948, 1953, 1956, 1964, 1968, 1969, 1977, 1982 a 1984.

Týdeník Televize – rok 1985

Rudé právo – rok 1985

Svobodné slovo – rok 1985

Lidová demokracie – rok 1985

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Propagandistický seriál Kronika našeho života budu zkoumat prostřednictvím kvalitativní analýzy, konkrétně metodou analýzy dokumentů. Jan Hendl ji popisuje jako jednu z metod pro

zkoumání velkého množství dokumentů, mezi než řadí i film nebo fotografie.

Nejprve si stanovím výzkumné otázky, které se budou odvíjet od jednotlivých technik propagandy podle amerického sociologa Alfreda McClung Leeho. Na otázky následně na základě zhlédnutí 10 vybraných dílů dokumentárního seriálu zodpovím a výsledky vyhodnotím. Jako doplňující výzkumnou metodu zařadím rozhovor s již zmíněným režisérem a scenáristou Miloslavem Kučerou o jeho zjištěních o analyzovaném seriálu.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Československá televize v období zániku komunistického režimu a vítězství demokratické revoluce (1985–1990).* Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, 1999.

- Autorka v jedné ze svých mnoha monografií popisuje dějiny Československé televize v posledních letech před pádem komunistického režimu. V publikaci se zaměřuje jak na programovou nabídku, personální obsazení i dopad dějinných událostí na chod instituce.

FIDELIUS, Petr. *Řeč komunistické moci: nové, rozšířené vydání. Druhé, rozšířené vydání.* Praha: Triáda, 2016. Paprsek (Triáda). ISBN 978-80-7474-176-0.

- Autor v publikaci předkládá tři studie, které se zabývají sémantickým rozбором jazyka komunistické propagandy v 60. a 70. letech minulého století. Autor se zabývá především rozбором úvodníků v Rudém právu a projevů představitelů vládnoucí strany.

KNAPÍK, Jiří a Martin FRANC. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967.* Praha: Academia, 2011. Šťastné zítřky (Academia), sv. 5. ISBN 978-80-200-2019-2.

- Jedná se o dvousvazkovou encyklopedickou příručku, která prostřednictvím jednotlivých hesel mapuje kulturní dění v Československu od roku 1948 do 1967. Hesla jsou členěna do jednotlivých tematických okruhů, jakými jsou například kulturní instituce, periodika, dobové osvětové akce nebo legislativa.

KOPAL, Petr. *Film a dějiny 7: Propaganda.* Praha: Václav Žák - Casablanca, 2018. ISBN 978-80-87292-44-0.

- Jedná se o kolektivní monografii, která zkoumá vztah propagandy a filmu/televize mezi lety 1918 až 1989. Jedna z kapitol, jejíž autorem je režisér a scenárista Miloslav Kučera, se zabývá „největším propagandistickým počinem Československé televize v oblasti televizní publicistiky“ 80. let, kterým autor označil právě dokumentární seriál *Kronika našeho života*. Tato kapitola poskytne základní informace pro širší zkoumání zmíněného dokumentu.

MCCLUNG LEE, Alfred. *How to Understand Propaganda.* New York: Rinehart, 1952.

- Publikace *How to Understand Propaganda* byla poprvé publikovaná v roce 1939. Je jednou z mnoha knih amerického sociologa Alfreda McClung Leeho, ve které popisuje různé stránky a techniky propagandy a jak byly v různých sférách používány.

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

ANDRÝSKOVÁ, Petra. *Dominantní a alternativní zakódování televizního seriálu Žena za pultem* [online]. Brno, 2015. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/c46t0/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Jaromír Volek.

MAREK, Daniel. *Komunistická podprahová propaganda ve filmové tvorbě pro děti a mládež v 80. letech 20. století* [online]. Hradec Králové, 2019. Dostupné z: <<https://theses.cz/id/zydggq/>>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Petr Macek, Ph.D.

PEŠÁK, Lukáš. *Rozpaky seriálového teoretika. Televizní diskurzy za normalizace jako hledisko pro analýzu české seriálové produkce* [online]. Brno, 2019. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/drrsp/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Jaromír Blažejovský.

VAŇÁČOVÁ, Tereza. *Propaganda a politizace dějin: analýza seriálu Třicet případů majora Zemana*. Plzeň, 2018. bakalářská práce (Bc.). Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická.

VYKYDALOVÁ, Marcela. *Dokumentární film Československé televize Brno v letech 1972 - 1989* [online]. Brno, 2016 [cit. 2020-07-03]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/yeja3/>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Martin Flašar.

Datum / Podpis studenta/ky

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzují, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

14.9.2020

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

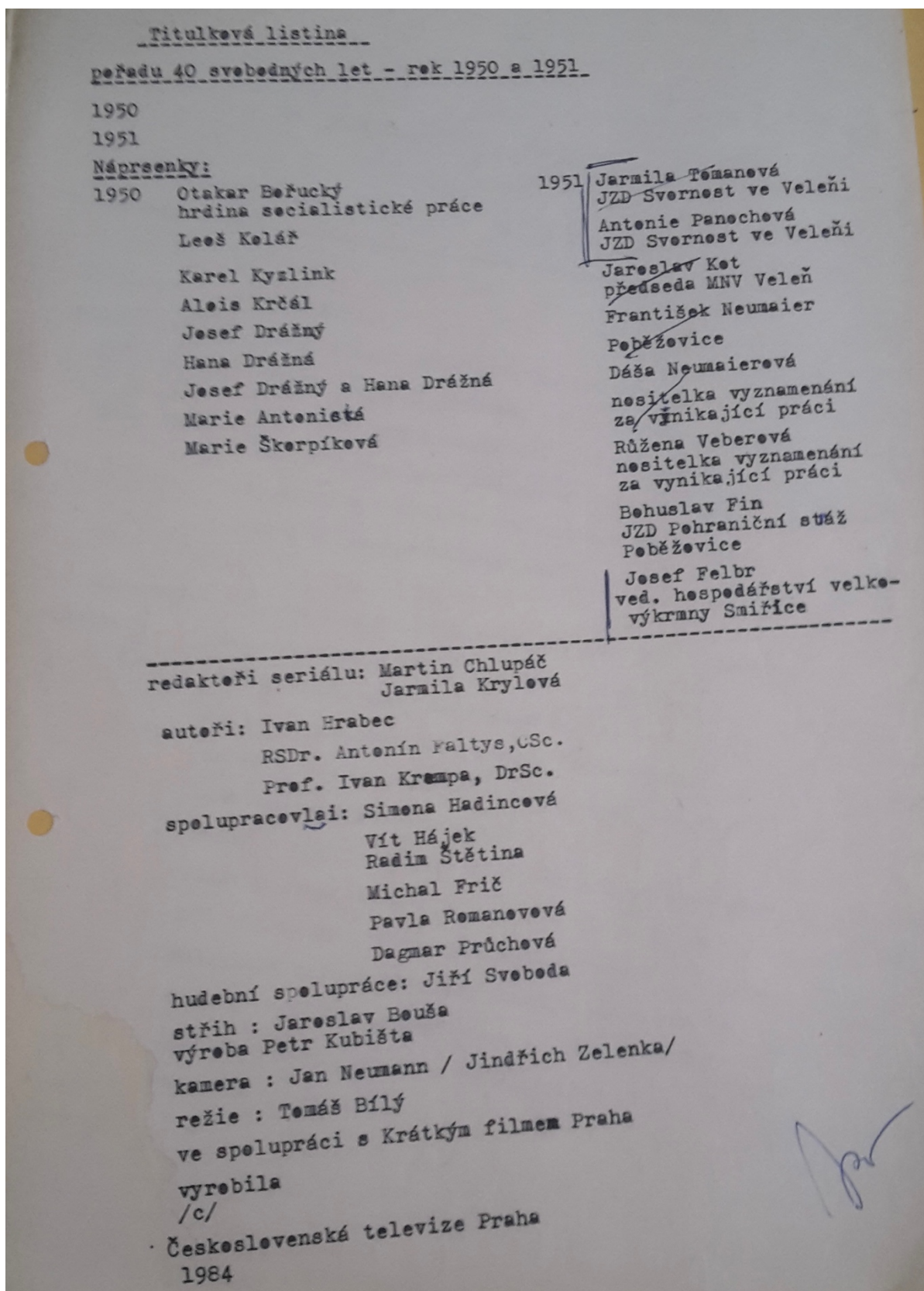
Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

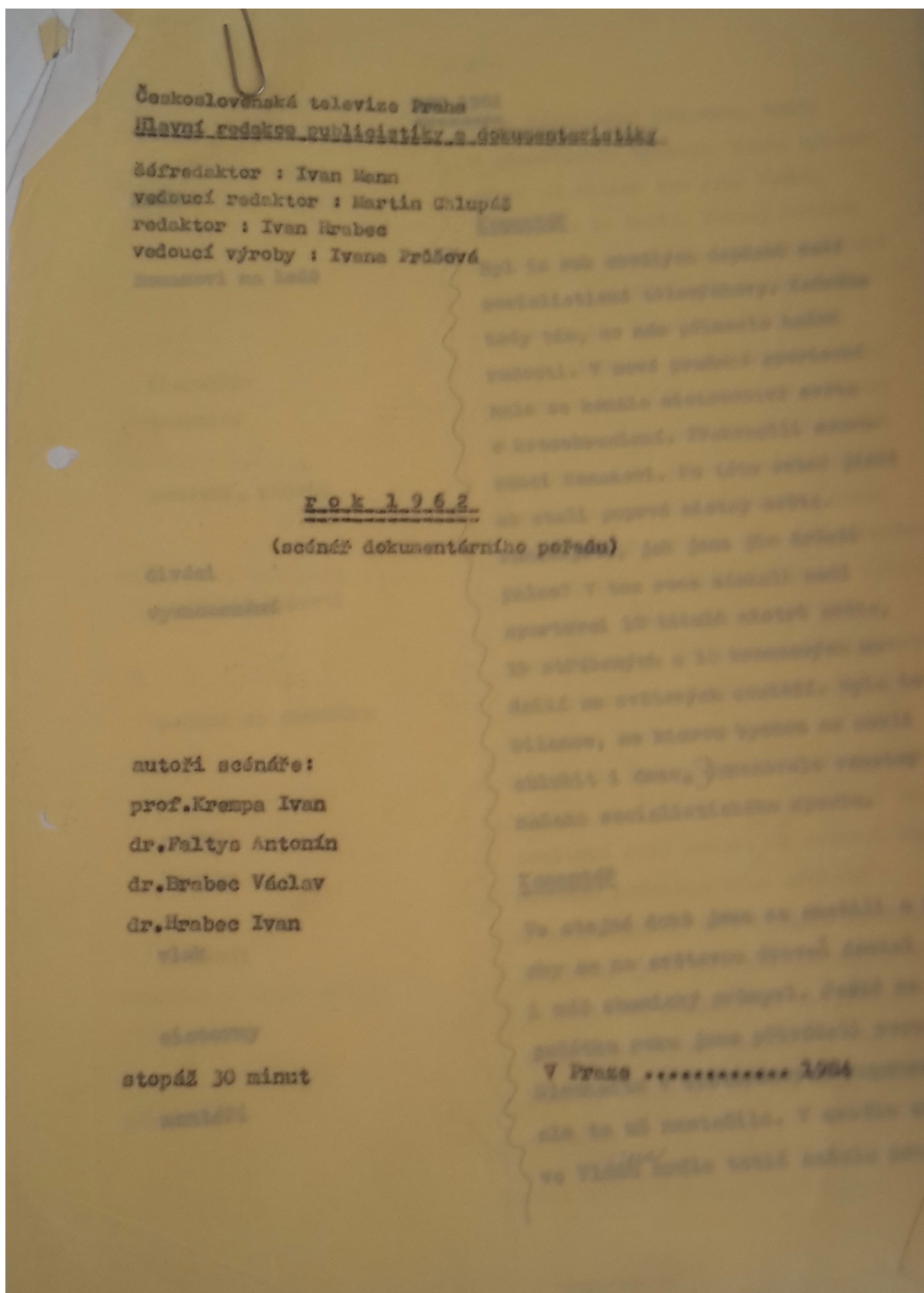
TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE GARANT PŘÍSLUŠNÉHO STUDIJNÍHO OBORU.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Titulková listina děl o letech 1950 a 1951 (dobová archiválie)

Příloha č. 2: Scénář dílu o roce 1962 (dobová archiválie)

Příloha č. 3: Sekvence záběrů úvodní znělky seriálu *Kronika našeho života* (obrázky)

00:00:22:06

uvádí
dokumentární seriál

00:00:18:02

Hlavní redakce
publicistiky
a dokumentaristiky

00:00:25:22

KRONIKA
NAŠEHO
ŽIVOTA

00:00:30:02

KRONIKA
NAŠEHO
ŽIVOTA

Všem ženám k svátku . . .

Už je zase nabližku den, který tradičně patří ženám. 8. března si připomeneme padesátiletou revoluční tradici Mezinárodního dne žen, která je letos navíc spojena s 40. výročí založení Mezinárodní demokratické federace žen a se závěrem Dekády OSN pro ženy, jejímž akčním heslem bylo:

ROVNOPRÁVNOST – ROZVOJ – MÍR
Pro nás to jsou už samozřejmá slova, vždyť právě 8. března, MDŽ, je každoročně příležitostí k poděkování za pracovní a společenskou aktivitu našich žen, za jejich účast na politickém životě, za plnění hospodářských úkolů, zhodnocení jejich podílu na dynamickém rozvoji našich obcí a měst, na řešení společenských záležitostí i ocenění jejich nezastupitelné úlohy v rodině, při výchově dětí, při přípravě mladé generace pro život a práci v naší socialistické společnosti.

Ale kolik je ještě na světě žen, míst a zemí, kde právě tato tři slova jsou jen vzdálenou nesplnitelnou touhou, ačkoli deklarace OSN mj. praví, že:

„Rovnoprávnost mužů a žen předpokládá odstranění všech forem diskriminace žen, jež brání jejich rovnoměrné účasti na hospodářském, politickém, sociálním a kulturním životě jejich země, brzdí pokrok ve společnosti i v rodině a nedovoluje plný rozvoj osobnosti ženy ku prospěchu vlastní země i celého lidstva.“

Ženy. Jsou jich dvě miliardy – celá polovina lidstva. Bez nich by nebyl život na této planetě. Žijí v různých zemích, mají rozdílné problémy, ale mají dnes jedno velké společné přání:

aby už nikdy nikde neřinčely zbraně, aby lidstvo navždy žilo v míru.

Právě v naší zemi, v našem hlavním městě utichly před čtyřiceti lety výstřely druhé světové války. Právě v Praze před čtyřmi lety se uskutečnilo největší setkání žen celého světa – těch žen, které touží po životě bez váleek, po životě v klidu a míru, které volají po spravedlivém vyřešení všech otázek, jež trápí a sužují obyvatelé této planety.

Jak velká daň už byla zaplácena za mír – a přesto stále existují na světě lidé a vlády, kteří se dosud nepoučili a znovu riskují, znovu hazardují.

V letošním 8. březnu – Mezinárodní den žen – se stane mohutným hlasem všech pokrokových žen světa za život bez váleek, bez jaderných zbraní, za život v míru, za přátelství mezi národy, za politiku mírového soužití států s různými společenským zřízeními, která by byla založena na principech rovnosti a vzájemné bezpečnosti. Volání po míru a každodenní boj každého z nás se musí stát nepřemožitelnou silou, která dnešním dětem i dalším generacím zaručí klidnou mírovou budoucnost.

Právě v tyto dny se znovu vybouje atmosféra pražského Světového kongresu žen, pražského Světového mírového shromáždění. V nejněžnějších jazycích, ale se stejnou naléhavostí se hovoří o nutnosti míru, o likvidaci jaderných zbraní, o výchově k míru. Delegátky ze Salvadoru, Vietnamu, Palestiny, Chile přinesly svědectví o hrůznosti lidu svých zemí, varovaly před nebezpečím fašismu, hovořily o statečnosti žen, neochozeném boji, o pevné víře ve vítězství spravedlnosti, pokroku a myšlenky míru. A všechny právě tedy u nás, v srdci Evropy, si tebeily silbily, že budou neochvějně bojovat za mír a udělají vše pro to, aby jej uhlájily.

Bylo Mezinárodní demokratické federace žen, organizace, která dnes sdružuje 135 ženských organizací ze 117 zemí všech světadílů, vydalo na sklonku minulého roku vyzvu k celosvětové podpísové kampani žen na obranu míru.

Československý svaz žen se k této mohutné kampani pokrokového ženského hnutí připojí právě v den svátku žen – 8. března.

K tradičnímu blahopřání, ke kyticímě díků za dobrou práci, za výchovu dětí, za péči o rodinu, přibudou tisíce a tisíce podpisů na protest proti neomyšlenému jadernému vyzbrojování, na protest proti rozšiřování smrtenosných zbraní na evropském kontinentu, tisíce a tisíce podpisů na obranu mírového života této planety.

Pojměme si, právě u příležitosti Mezinárodního dne žen, aby touha nás všech po spravedlivém a šťastném mírovém životě se stala v co nejkratší době skutečností . . .

aby byl člověk skutečně ještě dlouho živ, aby zpív míru zazníval do všech koutů naší země!

Byl by to určitě ten nejkrásnější dárek pro ženy na celém světě.

Dr. Eva Kráizová

2

10/1985 — PhDr. EVA KRÁIZOVÁ

● Na televizní obrazovky přichází dokumentární seriál *Kronika našeho života* ● Obraz naší doby od roku 1945 do současnosti ● 40 dílů, dvacet hodin ● Třikrát týdně ● Zajímavé a unikátní materiály ● Zatím nejrozsáhlejší projekt svého druhu v Československé televizi ● Podílely se na něm Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky v Praze a Bratislavě

KRONIKA NAŠEHO ŽIVOTA

▲ 1950: Společný osev půdy rolníků z Kadova na jihu Moravě

Chceme samozřejmě, aby seriál zaujal a našel si své diváky. Jde nám o to, aby si lidé při jeho sledování uvědomovali svůj vztah a příslušnost k této zemi, aby pocítili pychu na naši novodobou historii, na čtyřicet let, které — podle toho, jak je kdo starý, prožili celé nebo alespoň jejich část. Byly to roky, ve kterých přicházeli na svět, žemli se, měli děti, stěhovali se do nových bytů, kupovali si auta, chodili na vysoké školy. Aby pocítili, že přes všechny obtíže, osobní bolesti i tragédie, nebot život člověku naplní pouze radostí, to byly roky dobré a stálo za to je žít. Chceme svého současníka zároveň donutit přemýšlet o světě v určitých souvislostech, i o sobě — zasáhnout jeho vědomí a svědomí, do jaké míry se aktivně zúčastní našeho společného dění, budování socialistické vlády. Vždyť to ani nejde, aby stál stranou, každý ten rok je kusem našeho a tedy i jeho života.

Slova vyřčená šéfredaktorem pražské HRPD Ivanem Mannem za tvůrčí štáb, s jehož některými členy jsme se setkali na besedě, myslím docela dobře vystihují jeden z hlavních záměrů tohoto v naší televizi zatím ojedinělého díla — dokumentárního seriálu *Kronika našeho života*. Po čtyřicet večerů se před našima očima budou postupně odvíjet jednotlivé roky od památného pětáctýřicetého až po osmdesátý čtvrtý. Ukázat živý obraz doby ve třech minutách nebylo jednoduchým úkolem ani pro zkušené pražské a bratislavské dokumentaristy, kteří se na tvorbě seriálu podíleli. Mnozí z nich, přestože mají za sebou řadu zdárných televizních pořadů i ocenění, se nám otevřeně přiznali, že na samém začátku realizace zdaleka netušili, jak mnohotvárná a obtížná práce je čekat. Velký význam měla užka spolu práce se soudruhy z Ústavu marxismu leninismu ÚV KSČ.

Rok 1949: Lidé spěchají po ulicích, nakupují v obchodech. Také Břilá labut přitahuje své zázkanníky a není jich zrovna málo. Všechny obrázky všedních dnů, tolik známých každému z nás. Ale není tak běžný. Uplýnuly teprve čtyři roky od konce druhé světové války. Klidný mírový život není ještě zcela samozřejmý, v nitru lidí jsou ukryty ještě žné vzpomínky na válečné útrapy, na naprostý nedostatek jakéhokoli zboží a jídla, na strach z příchodu okamžků. Uběhl také rok od Února a my slyšíme a vidíme hrdiny nové doby — udermky Josefa Kalabáka, Karla Vacka, Otakara Boručkého,

▲ 1949: Předseda Komunistické strany Československa a prezident republiky Klement Gottwald přichází na IX. sjezd KSČ

▲ 1953: Svaz obilí v JZD Vidina

Annou Vackovou Bulčkovou, Martu Herbstovou. Je to doba udermky. Jsme svědky kursu traktoristek. Ženy se s pípnou vervou zapojují do všech odvětví našeho národního hospodářství. Divíme se, že dal Klement Gottwald promítnou k hornickým učum Budovatelé Trate mládeže nesou na ramenou Klementa Gottwalda. Nové domky v OZ dánech na Slovensku. Ustaven valčný pakt NATO. Pařížská konference o míru. Václav Neumann diriguje na Pražském aru. Je vyroben první atomární reaktor. Budovatelé Slapské přehrady na Vltavě. Naši hokejisté ozdobeni slávou z vítězství se na vracejí z mistrovství světa ze Švedska. Jan Veselý triumfuje v Závodu míru. Spojené státy americké ztratily svou atomový monopol. Začíná kolektivizace zemědělství. Byly postaveny nové Lidce.

Rok 1952: Předseda vlády Antonín Zapotocký hovoří k budovatelům Nové huti Klementa Gottwalda v Dátravě. Nový vůz Škoda spotřebuje 8,5 litru benzínu na sto kilometrů. Korea — lidé se dozvídají o bakteriologických zbrních, korejské děti jdou na zotavenou do lidové demokracického Československa. Gusta Fučíková hovoří o rečkem hrdinovi Nikosu Belojanisovi; po němž je pojmenována jedna ze smuchových ulic. Kolektivizace zemědělství v plném proudu. Anna Kvašová marná dvou dětí, předsedkyně vesnické stranické organizace v Chrastině na Kutnohorsku je zadržována teroristy. Lidé se nedají zastrašit brutálními akcemi západních agentů. Filmové festivaly pražských mají velkou popularitu. Velice oblíbené jsou sovětské filmy Kubanští kozáci, Muži v sedle a) Filmovi pracovníci jezdí promítat i do těch nezapadlých koutů republiky. Naplňuje se přikaz doby industrializace Slovenska. Radostný 1. máj na Václavském náměstí. Vystava U hibernu věnovaná vesmíru má nebyvalý úspěch. Rekreace ROH u Máchova jezera. Buduje se Lipno. Jsme svědky strhujícího finše Emila Zátopka v závodu na pět kilometrů na OH v Helsinkách. Je založena Československá akademie věd.

pondělí 4. března

(1)

- 15.05 — Zprávy
- 15.10 — Škola pokrokových zkušeností (5)
- 15.15 — Vysílání pro kofata Rozmarynek
- 16.20 — Zelenina na zahrádce (9)
- 16.30 — Svět socialismu
- 16.55 — Kompas
- 17.45 — Federální kriminální ústředna pátrá
- 17.50 — Omyly vědy
- 18.20 — Večerníček

18.35 — KRONIKA NAŠEHO ŽIVOTA — ROK 1945
První část čtyřdílného dokumentárního seriálu o cestě, kterou naše země prošla od 9. května 1945 do současnosti (Premiéra)

19.10 — Hospodářský zápisník
20.00 — O loseliani
POKUD KRB NEVYHASL
Televizní předpis divadelní hry z prostředí současné gruzinské vesnice o vztahu rodičů a dětí. Překlad I. Šimák. Účinkují: J. Kroner, T. Kronerová, P. Mikulík, O. Žolnerová, S. Dančík, Z. Kronerová, M. Labuda, L. Trutnová, J. Farkaš a další. Kamera L. Kraus. Režie G. Kavtaradze (Premiéra — Bratislava)

J. Kroner a S. Dančík v televizním předpisu divadelní hry *Pokud krb nevyhasl*

21.25 — OLYMPIÁDA 1940
Polský film natočený podle skutečných událostí roku 1940, kdy se v zatečeném táboře díky iniciativě významného polského sportovce konala olympiáda za ostrým drátem. Scénář A. Kotkowski a M. Komar. Hrají: M. Benoit, J. Bónczak, K. Jančzar, W. Psoniak a další. Režie A. Kotkowski. Televizní premiéra — v polském a německém znění s titulky

Z filmu *Olympiáda 1940*

23.00 — Zprávy
23.10 — Závěr vysílání

(2)

- 16.25 — Zprávy
- 16.30 — Pionýrská vlastovka
- 17.30 — TVŠ — Povídání o Malém Bobšovi
- 17.50 — Televizní klub neslyšících

V *Televizním klubu neslyšících* budeme sledovat živou předání státních vyznamenání

18.25 — TAKOVÁ NORMALNI RODINKA (6)
Příběh Škola manželů z televizního seriálu F. Vavřincové o soužití tří generací. Hrají: M. Rozsíková, O. Medrická, J. Štěpánková, Z. Rehof, J. Hanzlík, E. Čupák, D. Kolářová, J. a V. Hybšovi. Kamera J. Novotný. Režie J. Dudek

J. Hanzlík a D. Kolářová v *Takové normalní rodině*

- 19.20 — Večerníček
- 19.30 — Televizní noviny
- 20.00 — Bong
- 20.30 — SPORTOVNÍ OZVĚNY
- 21.30 — Aktuality
- 22.00 — 24 hodin ve světě
- 22.10 — Kapitoly z historie
- 22.50 — Závěr vysílání

2 Slovenský okruh
17.05 Zprávy, 17.10 Pionýrská vlastovka, 17.40 V. P. Beranovičová - F. Vitek, Společná a nebe (1), 18.25 Baka pro zdrcání, 18.30 Události týden v maďarském jazyce, 19.00 Cudšina v rýme, 19.10 Večerníček (Kolač), 19.30 Televizní noviny, 20.00 Cesta k hudbě (Kolač), 20.30 Praha, 21.30 Aktuality, 22.00 24 hodin ve světě, 22.10 Draci nad Mládeňou.

• - černobílý pořad

(1) 15.10

ŠKOLA POKROKOVÝCH ZKUŠENOSTÍ ■ 5

STAVBY PRO SKOT

Už starí hospodáři si byli vědomi toho, že kráva a každý kus hovězího

dobytka navíc může být pro jeho chalupe a kousek pole pláň drahou záležitostí. Často tam, kde drželi více dobytka, se říkalo, že je „kravy sežrou i s doškami“.

I dnes platí, že skot je vzhledem ke svým biologickým vlastnostem nejnerozhodnější úsek živočišné výroby finančně, materiálně, časově i po pracovní stránce.

Patá lekcce přehledně ukazuje na typy a vlastnosti stají, ať jde o ty starší, nebo nedávno postavené. Ze

médleci už při rozhodování o výstavbě musí zvážit využití investice. Tzn. volit typ stají nejen podle produktivity práce, ale zejména se i o další vlivy na užitkovost, zdravotní stav zvířat, hospodárnost a energetickou náročnost.

Společně se podíváme do teletníku v Dunajské Stradě, veškeré kapacitě nich vyrostl v Jilavem, Dube a Chropyni. Změřte určité zajímavou typy vlivů staveb a způsobů rekonstrukce stářích krávnů. mb

(1) 16.20

ZELENINA NA ZAHRAĐCE ■ 9

V září, kdy se natáčelo předposlední pokračování seriálu *Zelenina na zahrádce*, byla doba dovolených

jíž nenávratně pryč. A na zahrádce zbyvá vysázet zimní zeleninu. Především to je česnek, jehož zimní odrůdy bývají o třicet procent výnosnější než jarní.

Česnek pěstujeme většinou z obvodových stroužků, které před výsadbou můžeme. Proti hädátka zhoubnému máme stroužky v pětiprocentním rozstoku Sulky. A proti houbovým chorobám, které způsobují trouchnění česneku, je třeba sadbu mořit Fundazolem.

Z pochutinových zelenin si ještě ukážeme výsadbu křenu. Vede tradiční způsobu nám Antonín Dolejší ukáže modernější metodu pěstování křenu. Ta se od tradičního způsobu liší jednoletým pěstováním a každoroční výsadbou nových a podstatně delších řízků. Křen pak sklízíme co nejpozději, před příchodem silnějších mrazů. Vyvrté kořeny očistíme a uložíme do psku ve sklepě nebo do vyvezeného papěříště. Iso

(1) 18.35

KRONIKA NAŠEHO ŽIVOTA — ROK 1945

Vyprávění o čtyřech svobodných letech Československa není jenom obrazem meziní okamžiků, které tvoří jeho dějinnou osnovu. Lidská paměť uchovávala i nějaký pro dějiny nepodstatný detail, který významnou událost mění ve vzpomínku jenom naší. A právě ta vzpomínka dokáže člověku i po letech vyvolat před očima celý sled událostí. A filmová kamera je v tom cenným pomocníkem, protože má schopnost stát se pro nás vstupní branou do uplynulého času, přiblížit nám lidské tváře a umožnit, abychom z nich četli svědectví prozřevaného okamžiku.

Před vášima očima se bude odvíjet mozaika prvních poválečných měsíců s velkými a významnými událostmi i se zapomenutými okamžiky, které sice nenalezly místo v kronikách, ale výmluvně dokreslují atmosféru doby.

Uvidíte zabýrá šťastných návratů, veselí lidových slávností a manifestací, prvních poválečných žní, na které se přihlásilo 150 000 dobrovolných pomocníků. Ale uvidíte i pole rozrytá válkou, rozvaliny domů a továren, zničená nádrží a tratě. A mosty, které nespouvaly žádný význam. Jenom těch mostů bylo 1 500. Takové bylo dědictví války. Štody, které způsobily, byly odhadnuty na 350 miliard předválečných korun. Ale stačí se podívat do tváří lidí, kteří se potýkali se zdivem ruin, s vraky lokomotiv, kteří stavěli nové krovky vypáleným domům a pochopíte, že mir pro ně neznamenal jenom nadšení z prvních okamžiků svobody, ale že si je nesli nezmenšené do stovek válečných dnů, které naplňovali obtavou práci.

Tedy vstupuje do komunistické strany příliv nových členů: dělníci, řemeslníci, rolníci, inteligence. Na konci války měla komunistická strana 37 000 členů, několik měsíců po osvobození jich bylo 712 000.

Kronika našeho života nám vracci uplynulý čas s jeho problémy i s jeho velikostí. Na mnohe odpovídá, ale mnohdy nás přimut, abychom se otáli sami sebou, jak bychom obstáli v nelehké době.

Cykus začíná prvním dnem svobody. V kalendáři je vyznačen červenou barvou a stojí tam psáno: státní svátek ČSSR — Nevim proč, ale pamatuji si, že to byla středa. A také si vzpomínám, že to byl krásný den — a nejděší v mém životním životě. Ten den jsme totiž my, děti, nemohly jít na kutě a smřely se do sytosti dívat na rozzářena okna domů. Poprvé jsem viděla svět bez ztímením. Jenom mi bylo líto, že jsem immně čekala, až budou zvony ohlašovat mir. Mnohokrát před tím mi musel tatínek vyprávět, jak bude válece odvozeno. Až po čtyřiceti letech jsem se dozvěděla, proč jsem se nedočkala. Na záberech starického filmového zpravodajství jsem viděla nespočet oněmělých zvonů ve skláděti na Řehanském ostrově. Měly byt přetaveny ve válečné arzenály — ale k tomu už nedošlo. A tak jsem na nedlouhou chvíli starého filmu pozorovala lidi, jak si pročítají nápis a jména na zvonech, aby každý z nich poslal na správnou adresu — domů.

ALENA KRAUSOVÁ

(1) 20.00

POKUD KRB NEVYHASL

Agabo Bogveradze žije v jedné horské vesničce v západní Gruzii. Má za sebou léta tvrdé práce, uznávají ho jako výborného vinaře, všichni jsou pyšní na jeho čtyři syny, kterým se už pár let vede dobře ve městě. Jenomže Agabo má pocit, že se svými dětmi nemůže být tak spokojený, jak by se na první pohled zdálo. Většim jim stejně zázády, jako kdysi jemu otce, učil je svědomitě pracovat, vzít si moudrých a zkušených, jednat vždy otvoreně a čestně. Jak má však vědět, jací jsou, co si myslí, cítí, když žijí místo návratů v rodné vesnici? Jde o nich občas pohlednice nebo krátký dopis? Agabo je muž činu, a tak se nakonec rozhodne pro a uskok — jeho výsledkem je příchod všech synů i s manželkami, a tak se hra, kterou Agabo promyslel, může začít.

Hru O loseliani *Pokud krb nevyhasl* nastudoval gruzinský režisér G. G. Kavtaradze — v roli Agaby uvidíme J. Kronera, Cezarji hraje T. Kronerová. mk

Foto Eduard Holý

(2) 17.50

TELEVNÍ KLUB NESLYŠÍCÍCH

Ve dvacátém vydání Televizního klubu neslyšících se obrazem i slovy vrátíme do listopadových dnů

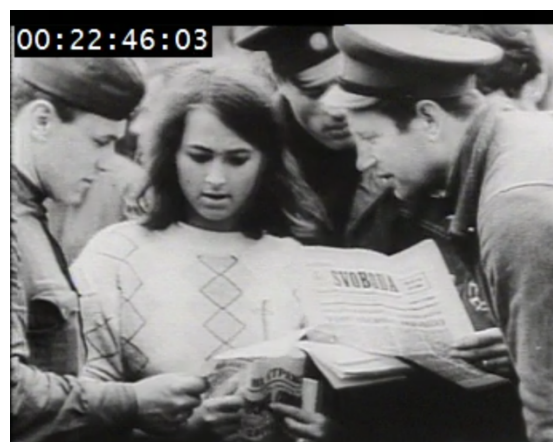
minulého roku na devátý celostátní sjezd předvečer sjezdu se tvůrci pořadu zučastnili slavnostního předání státních vyznamenání sluchově postižených pracovníků základních organizací Svazu invalidů i jeho pracovníků.

Do Domovnice jsme zajeli v prosinci minulého roku, abychom seznámili rodiče sluchově postižených dětí s možností zúčastnit se na akcích, které pro ně pravidelně pořádá Svaz invalidů. Věříme, že tato část klubu pomůže těm rodičům, kteří dosud nenášli cestu do Svazu invalidů

a svou neinformovaností možná i brzdí rozvoj postuženého dítěte. Něméné důležitá je i otázka, kdy bude dostatek speciálních hraček a násořových pomůcek pro rozvíjení řeči a poznání sluchově postužených dětí. Na jejich vzniku se zatím podíleli především naši rodiče a obětaví pedagogové. Jedním z nich je výtvarník a animátor Boris Masník. Proto pozor! Tentokrát poprvé zve me k obrazovkám děti. Pro nejmenší neslyšící děti B. Masník natočil animovanou pohádku doprovázenou znakovou řečí. Jmenuje se Ivánku naš. dr

Příloha č. 6: Série záběrů při průvodcově komentáři o invazi vojsk Varšavské smlouvy z dílu o roce 1968 (obrázky)

Příloha č. 7: Záběr tleskajících lidí po parafrázi projevu Antonína Zápotockého z dílu o roce 1956 (obrázky)

Příloha č. 8: Záběry při komentáři o olympiádě v Los Angeles v dílu o roce 1984 (obrázky)

00:20:50:11

00:20:52:24

00:20:55:10

00:20:58:02

Příloha č. 9: Ilustrační záběry při výpovědi plukovníka o „kontrarevolučním puči“ v dílu o roce 1948 (obrázky)

Příloha č. 10: Jediné dva záběry, na nichž se v dílu o roce 1968 objevil Alexander Dubček (obrázky)

Příloha č. 11: Záběry při průvodcově komentáři o shromáždění tehdejšího vedení KSČ v dílu o roce 1968 (obrázky)

00:06:01:18

00:06:03:06

00:06:06:05

00:06:09:01

00:06:17:21

00:06:21:06

Příloha č. 12: Osobní rozhovor s dokumentaristou Miloslavem Kučerou ze dne 2. 6. 2021

Proč je ve spisovém archivu České televize k nalezení jen minimum archiválií o Kronice našeho života? Je to typické i pro ostatní tvorbu? Historička Jarmila Cysařová ve svých publikacích zmiňovala, že vedení ČST, které nastoupilo po roce 1989, nemělo zájem o zachování historických pramenů, ani dokumentaci o své působnosti.

To nevím přesně proč. Ale byla daná nějaká skartační pravidla. Dělal jsem Petrovi Kopalovi jeden další příspěvek a o něm tam toho taky hodně nebylo. Některé věci se skartovaly, ale nejsem přesvědčen o tom, že by tam někdo přišel a úmyslně něco skartoval a páčil. Spíš se to prostě vyhodilo. Televize byla po roce 1989 plná lidí, kteří v ní předtím pracovali, tak to možná sami pak vyhodili. I když si myslím, že v těchto seriálech, i kdyby se zachovalo víc scénářů, tak je to jedno. Nikoho by žádná obžaloba nečekala. Není to žádný materiál, který by se dal použít. Je to spíš náhoda.

Jak v té době podle vás mohlo publikum přijímat dokument Kronika našeho života? Viděli za tím propagandistickou strojenost?

To je pro mě strašně zajímavá otázka. I jsem to ve své studii nadhodil. Vytáhnul jsem dopisy diváků z Týdeníku Československá televize a ty jsou samozřejmě samé pozitivní, jak jsou ohromeni. Dokonce tam psali i mladí lidé, že je fantastické to vidět. A já jsem se to pokusil psychologicky rozklíčovat, ale je to jenom na pozici dedukce, že to tak mohlo být. Já sám jsem tehdy z Kroniky viděl málo. Asi jsem se na nějaký díl podíval. Ale myslím si, že lid žijící v socialismu tam najednou viděl spousty starých záběrů. Byla to vzpomínka na jejich mládí. A pokud byli šedá zóna a nebyli vyloženě nějak politicky aktivní, tak si mohli říkat: „Ježíš, tady jsem taky pracoval.“ A tak tam nakonec napsali dopis. Tak si to vysvětluju. Samozřejmě napsat kritický příspěvek znamenalo určitou odvalu. Neříkám, že by se někomu za to něco stalo, ale hrábnul by do vosího hnízda u takto politického seriálu. Takže si myslím, že se na to každý vykašlal. A pokud byl nějaký zbytek, který byl kritický, tak ho tam nedali. To asi těžko dneska najdeme. Mám na to psychologické vysvětlení, že se to části lidí líbilo, protože archivní záběry neběží všude a tehdy je vidět bylo samo o sobě zajímavé. Lidé se s tím mohli ztotožňovat.

O Kronice našeho života není v žádných jiných historických publikacích ani zmínka. Dá se nějakým způsobem vysvětlit, proč tento seriál takto zapadl a „unikl“ pozornosti teoretiků?

To už mě trochu štve, že je všude Třicet případů majora Zemana. Už to hraničí s fascinací a adorací. Ale seriály, které běžely a ukazovaly každodennost socialismu pozitivně, svým způsobem na lidi působily víc než major Zeman. Například moji rodiče byli oba dva politicky zavření a Zemana brali hodně s rezervou. Ale na jiné seriály jako Nemocnice na kraji města se samozřejmě stejně jako moje babička koukali, a to ke komunismu měli hodně odstup. Samozřejmě v nich taky byla ideologie, jen byla někde jinde. Ale taky by mě zajímalo, proč o Kronice nikde nic není. Ale je to podle mě asi nezodpověditelné. Já jsem si vždycky příspěvky pro Petra Kopala vybíral tak, abych zaplnil bílá místa. Toto téma není probrané a přišlo mi fajn ho zachytit i pro budoucnost. Ale opravdu nevím, proč Kroniku ještě nikdo nezpracoval. Byl to největší ideologický projekt 80. let v televizi.

Konec konců i v ČST reprízovali po premiérovém uvedení celý cyklus jen jednou. Proč ho podle vás takto „odstranili“ v televizi a zapadl i tam?

Tam si myslím, že je symbolické to, že v té době nastupoval Gorbačov. Oni ten seriál udělali svým způsobem nešťastně do doby, kdy ještě v 85. roce to byla sranda, ale pak už tady byl tlak na perestrojku. A najednou tenhle seriál visel s nadsázkou stále ve stalinismu a ideologie v něm byla pořád ortodoxní a vůbec nepřipouštěla žádné varianty. A to se jim už třeba v 87. a 88. roce přestávalo hodit. Už všichni chtěli být perestrojkoví a najednou se tento seriál už nehodil. Myslím si, že to tak bylo.

Po vašem studiu Týdeníku Československá televize – myslíte si, že v něm dávali Kronice našeho života ojedinělou pozornost oproti jiným pořadům?

Byla to asi povinnost se tomu tolik věnovat. Byl to ideologický seriál. A jak v té době byly jen dva programy ČST, tak tomu mohli věnovat takovou pozornost. Měli určitě zadání, že to tam musí být, aby to diváci nepřehlédli.

Jaká byla na základě vaší vlastní zkušenosti atmosféra v československém filmu a televizi v té době, kdy Kronika našeho života vznikala?

Taky jsem tou dobou poznamenám. Absolvoval jsem FAMU v 84. roce. Potom jsem odešel do studia Gottwaldov, protože jsem tam dostal nabídku. Rozmýšlel jsem se. Žil jsem tady v Praze a byl to i velký osobní krok. Ale dostal jsem paralelně nabídku jít do Hlavní redakce publicistiky a dokumentaristiky. Říkal jsem si, já se zblázním. Říkali, že nebudeme mít práci a já mám dvě nabídky. Ale řekl jsem si, že v televizi bych musel dělat tvrdou politiku, kdybych tam nastoupil jako režisér. A člověk by to prostě musel udělat. Proto já ani nikoho neodsuzuju, protože to bylo těžké. Tak jsem odešel do Gottwaldova, protože jsem si myslel, že tam to nebude tak ideologické. Jenže bohužel jsem spadl do takového mikrosvěta, protože Praha žila už perestrojkou. Ale Gottwaldov bylo malé studio a všichni se báli, protože tam bydleli a pracovali na ateliérech. Kdyby je vyhodili, tak žádnou práci v okruhu sto kilometrů nemají. Takže to ovzduší nebylo nejlepší. Začal jsem tam asistovat jednomu režisérovi, který také dělal ideové filmy. Dělal jsem tam asistenta. Ale on potom najednou umřel a spadlo to na mě. Byl to takový paradox, protože jsem nikdy ideové filmy nechtěl dělat, ale musel jsem tenhle komunistický film dotočit. Ale já jsem si říkal, že z úcty k režisérovi tam bude podepsaný on a já jako režijní spolupráce. Byl to takový tanec mezi vejci, asi ani ne důstojný. Ale odráželo to tu dobu. Takže vím, co to je dělat na zakázku na zadané téma.